

Indrek Männiste

Akraasiaprobleem kaasaegses analüütilises
filosoofias: Donald Davidsoni argumentatsioon
ja kriitika

Magistriväitekiri

Juhendaja: Tiiu Hallap (*MA*)

Tartu 2004

Tartu Ülikooli filosoofia osakond

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Akraasiaprobleemi sissejuhatavad käsitlused	6
1.1 Akraasia mõistest	6
1.2 Sokraatiline paradoks	6
1.3 Aristoteles – teadmise kaks viisi ja praktiline süllogism	10
1.4 Hare'i universaalne preskriptivism	17
2. Donald Davidsoni akraasia-käsitlus	22
2.1 Mõned sissejuhatavad märkused	22
2.2 Kuidas tuleks tegusid seletada?	24
2.3 Davidsoni akraasia määratlus	26
2.4 Prima facie ja sans phrase otsustused	27
3. Davidsoni akraasia-käsitluse kriitika	33
3.1 Vastuargumente printsiipidele P1-P2	33
3.1.1 Taylorigi argumentid	33
3.1.2 Watsoni argument	36
3.1.3 Hurley argument	37
3.2 Vastuargumente Davidsoni praktilise aru käsitlusele	40
3.2.1 Schueleri argument	40
3.2.2 Bratmani argumentid	42
3.3 Vastuargumente Davidsoni prima facie ja sans phrase hinnanguotsustustele	44
3.3.1 Tenenbaumi argument	44
3.3.2 Grice'i ja Bakeri argumentid	45
3.3.3 Audi argument	48
3.3.4 Mele argument	50
3.3.5 Goslingi argument	53
3.4 Vastuargumente Davidsoni irratsionaalsuse-käsitlusele	53
3.4.1 Arpaly argumentid	53
3.4.2 Audi argument	55
3.4.3 Goslingi argument	56
4. Epiloog: Davidson ja akraasia	57
5. Mõned akraasiaga seonduvad praktilised implikatsioonid	68
Kokkuvõte	75
Kasutatud kirjandus	77
Summary	81

Sissejuhatas

Paradoksaalsed olukorrad, kus me teadlikult valime asju, mida kahetseme, ei vaja nähtavasti kellelegi tutvustamist. Küllap on meile kõigile tuttavad juhtumid, kus me sööme, jooime, suitsetame, raiskame raha või teeme midagi muud hoolimata enda kindlast veendumusest, et mõnel muul moel toimimine oleks parem. Eeldades, et tahtlikud teod on aga midagi sellist, mis peaksid olema vastavuses meie tahtmistega ning soovidega, tekib probleem: kuidas me saame samaaegselt pidada millegi tegemist halvaks või vähem soovimisväärseks ning ometi tahta seda teha? Niisugusel nähtusel on ilus kreeka keelne nimi – akraasia (ἀκρασία).

Vaatamata sellele, et argitasandil võib säärane nähtus – toimimine enda prima otsustuse vastaselt – näida üsnagi tavapärane ning intuiitiivselt ehk isegi väga inimlik, tundub see paljudele meie hulgast siiski kummaline ning erinevad mõtlejad on juba tuhandeid aastaid murdnud oma pead selle üle, kuidas akraasia ikkagi võimalik on. Kuidas on võimalik, et inimesed teevad midagi sellist, mille kohta nad teavad, et see pole hea? Just niisuguse küsimuseasetusega pani Sokrates Antiik-Kreekas aluse akraasia kui problemaatilise nähtuse filosoofilisele uurimisele. Akraasia ristiisaks sai mõnevõrra hiljem aga hoopis teine kuulus kreeklane, Aristoteles, kes oma “Nikomachose eetika” seitsmendas raamatus vägagi põhjalikult selle nähtusega tegeleb. Et akraasia pakkus teatud mõtlejatele mõningast huvi ka nii keskajal kui pärast seda, teame üsnagi põhjalikest ajaloolis-filosoofilistest uurimustest akraasia kohta (vt. Charlton, 1988; Gosling, 1991; Saarinen, 1993). Kuivõrd keskaegsed akraasia-käsitlused (nt. Augustinuse, Aquino Thomase jt. omad) olid aga nii või teistsugusel viisil vaid ääremärkusteks Aristotelesele, on leitud, et Antiik-Kreekast tänapäevani pole akraasia-küsimus siiski oluliselt selgemaks saanud (Charlton, 1988:7).

Kaasaegses (analüütilises) filosoofias nõ. taasavastati akraasia kui filosoofiliselt huvitav probleem ligikaudu viiskümmend aastat tagasi suuresti tänu Hare'i (1952; 1963) töödele. Kuid Hare mainib akraasiat vaid oma preskriptivistliku moraaliteooria raamides ning samastab akraasia väärt moraalse nõrkusega. Seega aitas Hare parimal juhul ehk vaid akraasiaprobleemi uuesti teadvustada, mitte aga seletada. Et akraasia võimalikkuse seletamine nõuab hoopis teistsugust lähenemisviisi sai selgeks aga Donald Davidsonile (1970), keda võib teenitult nimetada tegeliku moodsa

akraasia-diskursuse lähtepunktiks ning kelle vastavasisulised mõtted on ka käesoleva töö fundamentaalseks kontsentriks.

Miks just Davidson? Esiteks on Davidsoni valimine käesoleva töö peamiseks uurimisobjektiks põhjendatav teatud ajaloolise paratamatusega. Hare'i ja Davidsoni vahele lihtsalt ei mahu ühtegi teist autorit, kes akraasiaga niivõrd põhjalikult oleks tegeleenud. Teiseks, ja see on märksa olulisem põhjus, on Davidsoni käsitus märkimisväärselt laiahaardelisema hoiakuga ning seetõttu ka esmasem kui too lugematu arv lehekülgi, millel tegeletakse kas akraasia spetsiifiliste versioonidega¹ või siis on nondel lehekülgedel kirjutatu vastupidi liiga üldsõnaline ning sageli ka liialdatult sotsiaal-psühholoogilise alatooniga. Viimatinimetatute hulka asetan, küll teatud mõõndustega, ka mõned Amelie Rorty akraasia-alased kirjutised². Kolmanda põhjusena võiks nimetada veel seda, et Davidsoni akraasia-käsitus on kaasaegsetes vastavasisulistes aruteludes vaieldamatult enim kõneainet tekitanud ning küllaltki olulisel määral mõjutanud ka viimaste aastakümnete akraasia uurimise arenguid. Davidsoni populaarsust võiks selles osas võrrelda vahest ehk vaid Aristotelesega.

Milles siis ikkagi seisneb probleem? Kui Sokratese järgi ei ole toimimine enda parima otsustuse vastu võimalik, Aristotelese positsioon on üsnagi mitmeti tõlgendatav ning Hare püüab akraasia taandada vaid moraalseks nõrkuseks ning psühholoogiliseks võimetuseks siis Davidson on kaasaegsetest filosoofidest esimene, kes üritab mitteraalse akraasia võimalikkust kaitsta. Davidson tahab näidata, et akraasia näol on meil tegemist tahtliku teoga, mis on sooritatud meie parima otsustuse vastu ning kuigi selliselt toimimine on tema arvates irratsionaalne, ei ole selles loogilist vasturääkivust. Sellest johtuvalt ongi antud töö peamiseks eesmärgiks Davidsoni akraasia-käsitluse argumentatsiooni avamine ning selle uurimine tema vastu esitatud kriitika valguses.

Käesolev töö on jagatud viieks suuremaks peatükiks. Esimeses peatükis seletan kõigepealt akraasia mõistet ning seejärel esitan Sokratese, Aristotelese ja Hare'i

---

¹ Akraasia spetsiifiliste käsitluste arv võib olla hoomamatu. Kaasajal on kõneldud näiteks doksaatilise akraasiast (Heil, 1984), esteetilise akraasiast (Herzog, 2000), õiguslikust akraasiast (Hamilton, 2000), episteemilisest akraasiast (Owens, 2002) jpm.

² Amelie Rorty panus akraasia temaatikasse on kahtlemata enam kui tähelepanuväärne ent erinevalt Davidsonist, kes püüab filosoofiliselt seletada akraasia võimalikkust tundub Rorty tegelevat pigem akraasia erinevate psühholoogiliste ning sotsiaalste põhjustega, mis ei kuulu eriomasesena käesoleva töö huviorbiiti. Rorty kohta vt. nt. (Rorty, 1980a, 1980b, 1980c, 1983, 1997).

akraasia-käsitlused ning näitan ära nende käsitlustega kaasnevad esmased võimalikud probleemid. Enam kui 2300 aastase hüpoteesi tegemine Aristoteelse juurest Hare'ini on seletatav sellega, et antud töö sissejuhatavas osas ei ole peatähelepanu all niivõrd ajalooline järjepidevus vaid asjakohaste ideede filosoofiline analüüs ning nõnda käsitletakse töö selles osas mainitud filosoofide vaid niipalju ja sellest aspektist, kui seda on kaasaegse akraasiaprobleemi, eriti aga Davidsoni sellealaste mõtete kujunemise selgitamiseks oluliseks peetud. Teises peatükis esitan Davidsoni akraasia-alase argumentatsiooni valgustades laiemalt ka Davidsoni käsitluste teo seletamisest. Töö kolmas ja kõige pikem peatükk on pühendatud Davidsoni positsiooni kriitikale, kus põhjalikult analüüsitakse Davidsoni argumentide tugevust või nõrkust. Neljandas peatükis üritan vaadelda Davidsoni nii varasemate akraasia-alaste ideede evolutsiooni kui ka Davidsoni hilisemaid mõtteid irratsionaalsete tegude seletamisvõimaluste kohta tervikuna. Viimasel peatükis puudutan mõningaid akraasiaga seonduvaid praktilisi probleeme.

1. Akraasiaprobleemi sissejuhatavad käsitlused

1.1 Akraasia mõistest

Akraasia kui nähtuse filosoofilise käsitlemise ajalugu algab Sokratesega kuigi, tõsi küll, nähtusena on akraasiat Kreeka kirjanduses väidetavalt mainitud veelgi varem (nt. Euripidese “*Hippolytos*es” ja “*Medeias*”, samuti Homeroses töödes) (Mele, 1987:3). Iseseisva mõistena võtab sõna *akraasia* (kr.k.ἀκρασία; lad. *incontinentia*) esmakordselt kasutusele märksa hiljem hoopis Aristoteles, vastandina ohjeldatusele (ἐγκράτεια) (Aristoteles, 1996:141). Kuigi kaasaegseis anglo-ameerika akraasia-aruteludes kasutatakse akraasia sünonüümidega nii ohjeldamatust (*incontinence*), tahtenõrkust (*weakness of will*), enesekontrolli puudumist (*lack of self-control*) kui ka talitsematust (*unrestraint*), ähmastab niisugune erinevate sõnade vaheldumisi tarvitamine selgelt kogu diskursuse kontseptuaalset selgust. Kuivõrd Aristotelesel näiteks ei olnud väidetavalt isegi tahtele (*will*) vastavat iseseisvat mõistet, oleks Rorty (1980a:283) arvates seega tahtenõrkus (*weakness of will*) akraasia tõlkena pehmelt öeldes küsitav. Samuti on kaheldud selles, kas tahtenõrkus ja akraasia üldse on samastatavad (Audi, 1979; Holton, 2003). Eesti keelde on akraasia tõlgitud Anne Lille (Aristotelese “*Nikomachose eetika*” tõlkija – I.M.) poolt ohjeldamatusena, mistõttu oleks nähtavasti mõttekas vähemalt eesti keeles tarvitada peamiselt seda sõna, või ka kreeka keelse originaali eestindust – akraasia.

1.2 Sokraatiline paradoks

Sokrates (469-399 eKr) sõnastas akraasia esmakordselt filosoofilise küsimusena, kas inimesed saavad teadlikult valida kahest võimalikust alternatiivist selle, mida nad peavad halvemaks. Sokratese nähtavasti enim tsiteeritud lauseks antud temaatika kontekstis on *oudeis hekon hamartanei* (Platon, 1976:80,345d-e). Antiik-Kreekas esines verb *hamartanein* mitte ainult moraalses kontekstis (kus see tähendab ‘*pahelist või valet tegema*’) vaid ka mitte-moraalses tähenduses (kus see märgib ‘*eesmärgi luhtumist*’ või ka ‘*märgist mööda laskmist*’). Seega võiks *oudeis hekon hamartanei* tõlkida ‘*keegi ei tee tahtlikult vigu*’, või ka et ‘*keegi ei toimi vastupidiselt sellele, mida teab olevat parim*’, kusjuures ‘*parim*’ ei tähenda siin tingimata ‘*moraalselt parimat*’ (Peijnenburg, 1996:3).

Üsna selgelt tulevad Sokratese vastavasisulised vaated välja Platoni varastest dialoogidest, eriti *Protagorasest*. Küsimus, mille pinnalt probleem tõstatatakse kätkeb endas teadmise ja teo vahekorda, täpsemalt teadmise rolli inimese tegutsemises.

Sokrates esitab Protagorasele kaks vastandlikku hüpoteesi:

(1) *Mida arvad sina teadmisest? Või jagad ka sina ehk seda üldlevinud arvamust? Enamus inimesi üldiselt arvab, et teadmine pole midagi tugevat, et see pole ei juhtiv ega valitsev element. Nad ei mõtle sellest üldse niiviisi. Nende arvates ei ole teadmine see, mis inimest valitseb vaid miski muu – vahel kirm, mõnikord nauding, siis jälle piin, teinekord aga ka armastus ning sageli hirm (Platon, 1976:88-89, 352b-c).*

ning

(2) *...teadmine on midagi üllast ning suuteline inimest valitsema; kes eales saab teada, mis hea ja mis halb on, ei seda iial sunni miski talitama teisiti kuis teadmine käsib, sest tarkus talle ju ainus vajalik abimees on... (ibid.).*

Esimene lõik (1) väljendab niisiis väidetavalt enamiku inimeste arvamust ning teine

(2) Sokratese oma. Sokrates läheb aga edasi ning soovides esimest hüpoteesi kontrollida sõnastab ta selle, pisut teisel moel, uuesti:

(3) *Nojah, vaata aga enamus inimesi ju meid ei kuulaks vaid ütleks, et (a) on palju niisuguseid, kes tunnevad ära hüve, kuid ei taha selle ajel toimida. See võib olla nende võimuses, kuid nad talitavad teisiti. Ning kui ma küsin, mis võib olla selle põhjuseks, vastavad nad, et (b) need, kes niimoodi talitavad on naudingust või piinast kaasakistud...või mõne muu niisuguse tunde võimuses, mida ennist nimetasin... (Platon, 1976:89,352e).*

Sokrates tahab näidata, et niisugune arvamus ei ole põhjendatud samastades kõigepealt naudinguga ja hüve. Seejärel asub ta seesugust üldlevinud arvamust kummutama:

(4) *Oletame, et inimene teeb midagi pahelist, kuigi ta teab, et see on paheline. Mispärast? Sest ta on kaasakistud. Kaasakistud millest? Me ei saa enam öelda, et naudingust, sest see on muutnud oma nime hüveks. Me ütleme, et kaasakistud. Mille poolt, meilt päritakse. Hüve poolt, ma usun, oleks me vastus. Ma kardan, et kui meie küsitaja on kasvatamatu, siis hakkab ta naerma ja vastab meile varjalt: Mis naeruväärne rumalus oleks inimesel teha pahelist teades, et see on paheline, ning et ta ei peaks seda tegema, sellepärast, et ta on hüvest kaasakistud (Platon, 1976:92,355b-d).*

Inimeste arvamust ümber sõnastades on Sokrates (3)-s eristanud niisiis kahte osa: esimene osa (a) väidab, et esineb teatud nähtust ning teine osa (b) on esitatud kui selle nähtuse esinemise seletus. Oluline on siinkohal, et oma argumendi (4) esitab Sokrates mitte otseselt (a) vaid hoopis (b) vastu. Argumendi (4) järeldus ei ole seega, et mitte keegi ei toimi vastupidiselt sellele, mida ta teab olevat parim, vaid pigem, et (nõustudes eeldustega) on seletus 'naudingust kaasakistud' taandatud absurdiks (Santas, 1971:39).

Hiljem ütleb Sokrates veel ka järgmist "Teha midagi sellist, mida keegi usub olevat pahelise, selle asemel, et teha hoopis head, ei ole minu arvates inimloomuses" (Platon, 1976:95-96,358d).

Santase arvates näitab allajoonitud koht selgelt mis tüüpi väitega Sokrates siin opereerib. Tundub, et Sokrates püüab meile teatada mingit fakti inimloomuse kohta, mingisugust tõsiasja, mida saaks teada vaid vaatluse teel. Sokrates ignoreerib aga südamerahus nähtuse empiirilist poolt ning rahuldub vaid selle deduktiivse tõestusega. Igaüks, kes üritab aga puhtalt deduktsiooni teel välja nuputada mõnd fakti inimloomuse kohta, peaks olema võlur. Sokrates oli aga vaid inimene. (Santas, 1971:40)³.

Tundub, et Sokrates arendab pisut seda problemaatikat edasi veel ka *Menos*. Kui ta *Protagorases* oli väitnud, et keegi ei saa teha seda, mida ta usub olevat halb, siis *Menos* väitleb Sokrates Menoga, ning ütleb, et keegi ei saa isegi soovida seda, mida ta peab paheliseks:

Sokrates: Heakene küll, kas siis keegi tahab olla murest murtud ja õnnetu?

Meno: Ma arvan, et mitte.

Sokrates: Kui nii, siis ei soovi keegi seda, mis on paheline sest mis muu on õnnetu olemine kui halbade asjade soovimine ning nende saamine?

Meno: Tundub, et sul, Sokrates, on õigus,- ning keegi ei soovi seda, mis halb on (Platon, 1976:125,78b).

Teatud loogiline ning intuiitiivne iva näib eespooltoodud mõttes – me soovime ainult seda, mida me kujutleme olevat hea, ning väldime ainult seda, mida me kujutleme olevat halb – esmapilgul tõepoolest olevat,- ning niisugusel juhul võiks Sokratese järeldusega, et keegi ei püüdle tahtlikult halva poole isegi nõustuda. Sest kui nauding võib üldse toimijast jagu saada, siis seda ainult selletõttu, et toimija seda soovib, ning kui toimija seda soovib, siis peab toimija seda kujutlema hüvelisena. Ning niisugusel moel arutledes, tundub üsna keeruline olevat vältida Sokratese lõppjäreldust: arvamus, et nauding võiks inimesi sundida püüdlema pahelist on naeruväärne sest see on vasturääkiv (Tenenbaum, 1999:876).

Kas saab Sokratese mõttekäiguga aga nõustuda? Mõned kaasaegsed filosoofid (nt. Gosling, 1990:9) on Sokratese käsitlust nimetatud psühholoogiliseks hedonismiks,

---

³ Santas tundub siin – teadlikult või mitte – toetuvat David Hume'i käsitlusele inimaruaru objektide – ideede suhete (relations of ideas) ning tõsiasjade (matters of fact) eristusest. Propositione esimeste kohta tuleme me puhtalt mõtlemise abil (nt. kolm korda viis on võrdne poolega kolmekümnest, väljendab nende arvude vahelist suhet, sõltumata sellest, kas universumis seda kusagil eksisteerib). Propositione tõsiasjade kohta teeme me aga ainult tuginedes kogemusele. Sokrates teeb aga Santase arvates siin vea just selles, et püüab ainult ideede suhete tarbeks kasutatava meetodi (mõtlemise, siinkohal täpsemalt ühe selle vormi – deduktsiooni) põhjal tõestada tõsiasja, mis leiab aset looduses (inimeses), ja mida seega tuleks hinnata kogemuse põhjal, või vähemalt sellega arvestada. Hume'i eristuse kohta täpsemalt vt. *Enquiries Concerning The Human Understanding and Concerning The Principles of Morals*, Oxford, 1963, Sec. IV, Part I, 21, lk. 25

sest Sokratese järgi (i) me väärtustame midagi ainult niipalju, kui see meie arvates toob naudingut ning väldib piina; (ii) me peame mingisugust asja teisest paremaks (eelistame seda püüdlustes teisele) siis ja ainult siis kui me arvame, et selle naudinguväärtus ületab teise asja naudinguväärtuse ja (iii) kõige sellega näitame, et lõppeesmärgiks on elu täis naudingut ning piinadest prii, sest nii oleks kõige parem.

Sokratese argument (4) näib tõepoolest põhinevat tugeval hedonismi eeldusel. Argument (4) ei näita, et 'naudingust kaasakistud' on nõrkuse (akraasia) seletusena absurdne, vaid et see on absurdne pelgalt niisugusele inimesele, kes eeldab hedonismi tõesust – st. see näitab ainult seda, et hedonist ei saaks niimoodi oma akraatilist toimumist seletada. Argumendi puudusena saab öelda veel ka seda, et Sokrates väitleb ainult ühe võimaliku akraasia seletuse vastu viiest. Ta väidab, et 'naudingust kaasakistud' taandub nõrkuse seletusena absurdiks, kuid ei näita, kuidas tema argumenti saaks rakendada niisuguste seletuste vastu, kus inimesed on 'kaasakistud' millestki muust – hirmust, armastusest, vihkamisest ja kirest jms. (Santas, 1976:41). Seega võib Sokratese argument parimal juhul kummutada vaid ühe inimeste paljulevinud arvamustest. Teistel juhtudel (hirmu, armastuse, vihkamise, kire jms. puhul) võib akraasia niisiis ikkagi võimalik olla.

Sokrates püüab meid veenda, et kogu meie väärtustamismehhanism baseerub otsustustel tervikliku naudingut (st. hea elu) suhtes. Eespool oli Sokrates ka väitnud, et kõik voorused on – mingis olulises mõttes – üks ja seesama. Sokrates eristab tegelikult ka nn. lähemaid ja kaugemaid naudinguid – mõni asi on nauditav iseenesest, teised aga toovad naudingut üleüldises mõttes. Sokrates tahab aga veel näidata, et vahetu ja kaugema naudingut vahel on diametraalne erinevus, mis omakorda võimaldaks tal väita, et nõrgad inimesed ei püüdle selle poole, mida nad peavad vähem naudingut/hüvet pakkuvaks, vaid ekslikult arvavad, et lähim nauding on ka üleüldine nauding.

Sokratese tees, et kõik meie teod on suunatud sellele, mida me peame heaks eluks, ei ole aga teab kui veenev. Mõnikord on meie huviks hoopis see, mida me tunnustame lühiajalise eesmärgina. Näiteks võime kujutleda naist, kes hoolimata endale antud lubadusest mitte süüa magusat, otsustab süüa ära terve tahvli šokolaadi. Niisugust naist suure tõenäosusega ei huvita antud hetkel eluliselt tähtsad küsimused (nt. kas šokolaadi söömine on kahjulik tema tervisele, kas süües šokolaadi elab ta head elu

vms.). Ta ei otsi isegi selleks mingit ettekäänat, ega usu, et sokolaadi söömine kuidagi edendab tema tervist, üleüldist naudingut elus, hüvet või mistahes niisugust pikemaajalist eesmärki (Gosling, 1990:21). Sokratese väide, et inimesed ekslikult peavad lühiajalist naudingut üleüldiseks, tundub öeldu taustal niisiis samuti küsitav.

Sokratese seisukoht, et see, mida inimesed nimetavad akraasiaks tuleneb puhtalt teadmatusesest ei ole samuti tõsiseltvõetav. Näiteks,- ei võimalda see eristada tegusid, mis oma tüübilt on selgelt erinevad. Olgu niisugune näide:

Oletame, et sina ja mina oleme niisugusel dieedil, mis keelab meil süüa sealiha. Kujutleme veel, et sina – olles gastronoomilistes asjades võhik – arvad ekslikult, et menüüs olev cote de cassel rotie on lambaliha, kusjuures aga mina, kulinaarselt harituna ning suure sealiha armastajana usun õigesti, et see on hoopis sealiha. Oletame, et me mõlemad sööme seda. Niisugusel juhul oleks minu cote söömine selgelt teist tüüpi tegu kui sinu söömine – minu tegu oleks akraatiline, sinu oma aga mitte. Sokratese järgi oleks aga meie mõlema tegu teatud mõttes samatüübiline, sest mõlemad teod tulenevad teadmatusesest – sina ei tea, et liha, mida sa sööd on sealiha ning mina ei tea, et sealiha ei ole hea minu tervisele. Viimast väidet aga on üsna raske tõsiselt võtta (Peijnenburg, 1996: 22).

Kokkuvõtteks

Sokratese akraasia esinemise vastu esitatud argumentatsiooni ei saa pidada kaugeltki rahuldavaks. Sokratese positsioon sisaldab endas kolme põhilist teesi: (1) ükski inimene ei tee vabatahtlikult seda, mida ta peab halvaks; (2) vooreslikult toimimine nõuab toimimist teadmise alusel, nii et halvasti toimimine on tegutsemine teadmatusesest; (3) on olemas üks fundamentaalne teadmise objekt – hüve. Sokrates loob äärmiselt tugeva seose teadmise ja toimimise vahele. Teadmine on see, mis tema arvates summutab kõik tundmused ning paneb inimesed (õigesti) tegutsema. Inimese toimimise motivatsioonilise mehhanismi asetab ta sõltuvusse vaid ühest ainsast väärtusest – naudingust (heast elust e. hüvest), mis aga – nagu vastuargumendid näitasid – ei ammenda kaugeltki kogu inimkäitumise võimalusi ning on ainsa inimest toimima sundiva eeldusena kas liiga julge üldistus või lihtsalt väär. Oma argumentatsioonis eirab Sokrates täielikult akraasia kui ühe võimaliku inimkäitumise viisi empiirilist poolt ning rahuldub vaid selle nähtuse vastu argumenteerimisega puhtalt loogilis-deduktiivsel alusel. Veenda meid selles, et akraasia (enda parima otsustuse vastu toimimine) ei ole võimalik, mulle näib, Sokrates seega ei suuda.

1.3 Aristoteles – teadmise kaks viisi ja praktiline süllogism

Aristotelese (383-322 eKr) akraasia-käsitlus, mille ta esitab “Nikomachose eetika” VII raamatus on võibolla enim kommenteeritud akraasia teemalisi tekste üldse.

Loomulikult ei ole siinkohal võimalik esitada terviklikku ülevaadet kõigist võimalikest probleemidest ning spetsiifilistest nüanssidest, mida Aristotelese akraasia-käsitlusega on kipunud seostama. On isegi ju leitud, et vähegi põhjalikum Aristotelese akraasia-käsitlus nõuaks terve raamatu mahus analüüsi (Gosling, 1990:25). Piirdun alljärgnevas seega vaid Aristotelese peamiste vastavasisuliste ideede esitamisega ning nende ideede vastu esitatud kõige põhilisemate argumentide uurimisega.

Aristoteles alustab oma akraasia-käsitlust kommete kolme niisuguse vormi eristamisega, mida tuleks vältida (sest need võivad mõistlikkusele (φρόνηδις) vastu töötada) – need on pahelisus (κακία), ohjeldamatus (ἀκρασία) ja metsikus (theriotes). Kahe esimese vastandiks on vastavalt loomutäius (ἀρετή) ja ohjeldatus (ἐγκράτεια), metsikuse vastandiks aga üliinimlik loomutäius. Erinevus ohjeldatud inimese ja taltsutamatu inimese vahel on järgmine:

Ohjeldatud inimene on ju selline, et ei tee midagi kehanaudingute tõttu ja vastuolus loogilise aruteluga – ka tasakaalukas on selline. Esimesel on aga kõlvatuid himusid ja teisel mitte – ta pole selline, et naudiks vastupidist loogilisele arutelule. Esimesele pakuvad need küll naudingut, aga ta ei lase end nendest kaasa tõmmata. Ohjeldamatu ja taltsutamatu inimene on samuti sarnased: kuigi nad pole üks ja sama, järgivad nad mõlemad kehanaudinguid, viimane arvab, et peabki seda tegema, esimene aga nii ei arva. (Aristoteles, 1996:159, 1151b20)

Vooruslikku inimest kirjeldatakse niisiis sellisena, kellel ei ole halbu ihasid – ta ei tunne iha või teisi emotsioone rohkem või vähem kui ta peaks. Akraatiline inimene on aga niisugune, kes ei arva, et ta peaks naudingutele järele andma, teeb seda aga siiski. Erinevalt Sokratesest näib Aristoteles tunnistavat seega, et on olemas inimesi, kes alistuvad naudingutele, ometi teades, et see on vale – st. esmapilgul ei tundu ta eitavat (nagu Sokrates) akraasia esinemist.

Päris alguses ütleb Aristoteles veel, et ta tahab arutada kahte peamist küsimust – probleeme, mis puudutavad akraasia analüüsi ning probleeme, mis puudutavad akraasia ulatust. Aristotelese peamine huvi näib seostuvat siiski analüüsiga ning täpsemalt küsimusega 'kas akraatilised (või ohjeldamatud) inimesed toimivad teadlikult või mitte ja mis suhtes teadlikult' (Aristoteles, 1996:145,1146b1). Aristoteles esitab siin teadmise eristuse kaks viisi:

Aga kuna me nimetame teadmist kahes mõttes – teadmiseks nimetatakse nii seda, kui teatakse ja ei kasutata, kui ka seda, kui kasutatakse - , siis on ju küll vahe, kui keegi teab, mida ei tohi teha, aga ei mõtle selle peale või kui keegi teab ja mõtleb selle peale. Imelikuna näib viimane ja mitte see, kui ei mõtle selle peale (Aristoteles, 1996:146, 1146b26).

Niisugusest vastusest tulenevalt on selge, et Aristotelese arvates võib teadmine olla kas aktuaalne või potentsiaalne ning akraatilise inimese puhul ei ole teadmine, mis väidetavalt informeerib tema valikut, akraatilise teo sooritamise hetkel aktuaalne. Kui see aga tõepoolest oleks Aristotelese lõplik lahendus, ei suudaks ta akraasia olemasolu seletada ning oleks üsna samal lainel Sokratesega (Saarinen,1994:16).

Aristotelese lahenduse võti tundub aga olevat hoopis tema nn. “praktilise süllogismi” idees. Kuivõrd Aristoteles esitab oma praktilise süllogismi teesi kohe pärast teadmise kahe viisi eristust, tuleb seda nähtavasti võtta seletusena eelnevale – st. sellele, mida tähendab millegi teadmine, ilma et me seda teadmist rakendaks. Nii nagu teoreetiline süllogism, koosneb ka praktiline süllogism üldisest (suurest) ja osalisest (väiksest) eeldusest. Suur eeldus puudutab üleüldiseid arvamusi ning väike eeldus konkreetselt vastava asja kohta käivat. Teoreetilises süllogismis, võttes arvesse nii suurt kui väikest eeldust, peab inimene jõudma järelduseni. Kuid praktilises süllogismis osutab suur eeldus sellele, et midagi peaks tehtama või välditama – seega on see nagu reegel, mida eesmärgi saavutamiseks tuleks järgida või ka ‘ettevaatlikkuse maksimum’ (Hardie, 1971:75). Väike eeldus on faktuaalne eeldus, mis informeerib inimest sellest, kas konkreetsed relevantsed faktid on kooskõlas suure eelduse üldise reegluga. Praktilise süllogismi järelduseks ongi Aristotelese järgi tegu ise. Praktiline arutlus näeks seega Aristotelese järgi välja umbes niisugune:

“Kõike, mis on magus, peab maitsma” (suur eeldus)

“See on magus” (väike eeldus)

“Seda peab maitsma” (järeldus)

Oluline on siin tähele panna, et praktilise süllogismi kaks eeldust, ei kirjelda Aristotelese järgi mitte ainult loogilist struktuuri vaid ka hinge dünaamilist struktuuri. Suur eeldus väljendab üldist eesmärgi poole kallutatust ja väike eeldus annab kognitiivset informatsiooni selle kohta, mis puudutab vastava eesmärgiga seotud vahendeid (Aristoteles, 1996:147, 1147a19).

Aristoteles näib niisiis väga kindel olevat, et kõik inimesed mõtlevad (ja toimivad) süllogistliku järeldusloogika alusel. See aga pole sugugi nii kindel. Näiteks on leitud, et süllogistlik järeldamine on omane vaid nn. moodsatele ühiskondadele.

Traditsionaalsetes kultuurides näiteks ei suuda (kaasaegset kooliharidust mitte saanud) inimesed lahendada ka kõige lihtsamaid süllogisme. Olgu siin äratoodud väljavõte katseprotokollist, kus eksperimentaator (E) küsitles 37-aastast kirjaoskamatut kasgaari talupoega (K).

E: Kaugel põhjas, kus on lumi maas, on kõik karud valged. Novaja Zemlja asub kaugel põhjas ja seal on kogu aeg lumi maas. Mis värvi karud seal on?

K: Loomi on igasuguseid. (Ülesannet korratakse.). Ma ei tea, mina olen näinud musta karu, teistsuguseid mina näinud ei ole.....Igas kohas on selle koha värvi loomad: kui koht on valge, on loomad valged, kui koht on kollane, siis kollased.

E: Aga Novaja Zemljal, mis värvi karud seal on?

K: Meie räägime alati ainult seda, mis näeme; mida me näinud ei ole, sellest ei räägi.

E: Aga kuidas minu sõnade järgi on? (Ülesannet korratakse.)

K: Asi on nii, et meie tsaar ei ole teie tsaari moodi ja teie tsaar ei ole meie tsaari moodi. Teie sõnadele võib vastata ainult see inimene, kes ise on näinud, aga kes näinud ei ole, see ei saa teie sõnade järgi mitte midagi ütelda.

E: Aga kas minu sõnadest, et põhjas, kus on kogu aeg lumi maas, on karud valged, võib teha mingi järelduse selle kohta, missugused karud elavad Novaja Zemljal?

K: Kui inimene on kuuskümmend või kaheksakümmend aastat vana ja on näinud valget karu ja ütleb seda, siis võib teda uskuda, aga mina ei ole näinud ja sellepärast mina seda ütelda ei saa. Minu jutt on otsas. Kes nägi, see ütleb, kes ei ole näinud, see ei saa midagi ütelda (Tulviste, 1984:56).

Kas see, et kasgaari talupoeg ei mõtle süllogistlikult tähendab seda, et ta üldse ei mõtle ning ei ole ratsionaalne toimija? Vaevalt küll. Omal moel on ta ehk isegi väga ratsionaalne – räägib ta ju ainult seda, mida kindlasti teab. Niisugune juhtum näitab vähemalt seda, et Aristotelese süllogismi-käsitlust saab parimal juhul rakendada ainult nendele inimestele (kultuuridele), kellele tõepoolest on omane selliselt mõtlemine.

Vaatame aga mida Aristoteles oma praktilise süllogismi kohta veel ütleb. Mida täpselt teevad praktilise süllogismi rakendamisel valesti akraatikud? Aristoteles vastab järgnevalt:

Kuna lõppeelduseks on arvamus meeltega kogetu alusel ja see määrab ka tegevused, siis see tundeelamuse mõju all olles kas puudub või on selline, et ta olemasolu ei avaldu teadmise vaid rääkimisena, nagu loeks purjus inimene Empedoklese värsse. Ja kuna viimane piirang ei kuulu üldiste hulka ega näi ka teaduslikuna üldmõiste juures, paistab välja tulevat Sokratese seisukoht. See tundeelamus ei teki selle olemasolu korral, mida peetakse päris teadmiseks, ega tundeelamuse mõjul ei tiritu teadmist siia-sinna, vaid see tekib meelegemuse mõjul. (Aristoteles, 1996:148, 1147b9-11).

Mida siis ikkagi akraatikud akraatilise teo hetkel ei suuda teada? Teksti järgides, tundub, et üldine (suur) eeldus, mis moodustab praktilise teadmise saab olla tegelik või reaalne teadmine. Selle koha interpreteerimises on kaasaegses akraasia diskursuses väljakujunenud aga kaks erinevat lähenemist. Kui me määratleme “selgesti tajutava” akraasia nähtusena, mille korral akraatik teab, et see, mida ta teeb on vale, siis esimene lähtekoht (1.) eitab selgepilgulist akraasiat, kuna aga teine

lähemissuund (2.) väidab, et Aristoteles vähemalt mõnedes tekstilõikudes peab seda võimalikuks (Saarinen, 1994:19)⁴

Kuivõrd antud eristus on siiski oluline, tasub seda pisut lähemalt uurida. Traditsiooniline suund (1.) lähtub sellest, et väike eeldus, mis informeerib toimijat teatud faktidest kireseisundis justkui ununeb, või et toimija lihtsalt ignoreerib seda. Selline lähtesuund interpreteerib 'lõppeeldust', millest Aristoteles eespool (1147b9) kõneles osutavat justnimelt praktilise süllogismi väikesele eeldusele ning väidab, et näiliselt akraatilised teod tulenevad väikese eelduse mitteteadmisest. Sellise suuna järelduseks on niisiis, et Aristoteles Sokratesest eriti palju ei erinegi sest sarnaselt Sokratesele seletab ka Aristoteles hälbivat käitumist tulenevat teadmatusest. Sellise positsiooni sees võib esineda aga ka pisut teistsuguseid interpreteeringuid. Näiteks, et Aristoteles mõtleb, et praktilise süllogismi nii suurt kui väikest eeldust ikkagi võidakse tegelikult teada, kuid nad ei ole akraatiku vaimus korralikult suhestatud. Seetõttu ei jõutagi õigele järeldusele ning ei tehta õiget tegu. Olenemata pisikestest erinevustest sellise lähenemise sees, ollakse siiski ühisel arvamusel, et Aristoteles eitab võimalust, et keegi saab toimida oma parima otsustuse vastu. Akraasia on võimalik üksnes seetõttu, et akraatilistel inimestel ei ole täielikku teadmist kõnealusest olukorrast.

Teise lähenemise (2.) pooldajad aga leiavad, et Aristotelese akraatik siiski jõuab praktilise süllogismi järelduseni kuid sellele vaatamata tahtlikult rikub seda. Selleks, et niisugust positsiooni kaitsta, tuleb eeldada, et praktilise süllogismi järeldus ei ole identne teoga, millele see järeldus osutab, ning et 'lõppeeldus' (1147b9) arvatakse osutavat just niisugusele järeldusele. Tundub, et mõningates lõikudes (*nt...mõned akraatilised inimesed olles kaalutlenud, ei jää tundeelamuse mõjul kaalutletu juurde (1150b19-22)*) võib Aristotelest mõista ikkagi ka nii, et mõned akraatilised inimesed jõuavad küll järelduseni, ent kire tõttu ei toimi sellele vastavalt. Teist lähenemist (2.) saab tõepärasemaks muuta analüüsides suhet akraasia ning mõistete 'vabatahtlik' (*hekousion*) ja 'valik' (*prohairesis*) vahel. Toetav argument oleks sellisel juhul niisugune, et aristootellik valik on seisund, mis tunnistab praktilise arutluse järeldust.

---

⁴ Saarinen viitab siin Charltoni (1984) eristusele, kes on erinevad kaasaegsed filosoofid järjestanud selle alusel, kas need usuvad, et Aristotelese käsitlus lubab selgepilgulist akraasiat või mitte. Nii peab Charlton näiteks Kennyt, Charlesi ja Pearsi esimese suuna esindajateks ning Walsh, Anscombi, Davidsoni ja Wigginsit teise poole esindajateks.

Kui Aristoteles arvab, et akraatikul on hea või õige valik, siis on tal ka järeldus, mille tulemusena ta mõistab, mida ta peaks tegema. Lõigus (1152a15-17) järeldab Aristoteles, et “...akraatik toimib vabatahtlikult kuid ei ole alatu kuna püüdlus on hea”. Eespool (1151a5-7) väidab ta, et “...akraasia on vastuolus valikuga, pahe aga lähtub sellest”. Ning veel ütleb Aristoteles, et “...ohjeldamatu inimene tegutseb küll himustades, kuid mitte valikut tehes, vaashoitud inimene seevastu valikut tehes ja mitte himude mõjul”. Himu vastandub valikule. Nendest märkustest on näha, et akraatiline inimene toimib vabatahtlikult, kuid sellest hoolimata,- vastupidiselt oma õigele valikule. Ent kuivõrd Aristoteles kõneleb akraatiku valimisest suhtes sellega, mida nähakse hüvelisena, tundub ta arvavat, et akraatikul on enne akraatiliselt toimimist õige valik.

Erinevus (1.) ja (2.) vahel saab selgemaks kui me uurime mõisteid ‘vabatahtlik’ ja ‘valik’ veelgi täpsemalt. Aristotelese arusaam ‘vabatahtlikust’ viitab ainult sellele, et toimija ei ole teadmatuses ega ka sunnitud teatud tegu tegema (1110a1-2). Seega on isegi loomad ja lapsed võimelised tegema vabatahtlikke tegusid (1111b7-10). Kuid ‘valik’ (*prohairesis*) tähistab kaalutletud soovi, mis tekib ratsionaalse kaalutlemise tulemusena. Niisiis väljendab valik toimija kindlat arvamust selle kohta, mis on hüveline. Aristoteles saab nõnda teha järelduse, et valik ei saa kuuluda võimatu juurde, samas aga lihtne vabatahtlik soov saab. Valik on Aristotelese jaoks inimliku toimimist põhjustada suutev element. Aristotelese arusaam valikust ei tähenda ‘alternatiivide vahel valimist’ sest kõik alternatiivid, peale kõige lootustandvama, on kaalutlemisprotsessis juba elimineeritud. Valik väljendab üleminekut, mille läbi ratsionaalne otsustus muudetakse teoks. Nõnda ühendab valik kaalutlemise tulemuse välise teoga, mis ongi praktilise süllogismi lõplik väljund (Hardie, 1971:82).

Tundub, et Aristoteles eristab kahte tüüpi akraasiat: *a*) akraasia, kus on olemas nii järeldus kui valik, kuid neid tegelikult ei järgita ning *b*) akraasia, kus kaalutlemisele segatakse vahele ja järeldusele ei jõutagi. Esimest *a*) kutsutakse niisiis ‘nõrgaks akraasiaks’ (akraasia suhtes himudega) ning teist *b*) ‘tormakaks akraasiaks’ (akraasia suhtes viha või ägedusega).

Hoolimata sellest, et Aristoteles eristab kahte erinevat tüüpi akraasiat, ei anna see eriti midagi juurde Sokratese dilemma lahendamiseks. Sest nagu me nägime väljendab see ühemõtteliselt vaid näidet mittetäielikust kaalutlemisest. Keskne probleem on ju selles, kas akraasia on võimalik, kui toimija on kaalutlenud ning jõudnud praktilise

süllogismi järeltulele ning ei ole seda täielikult unustanud. Olulised tekstikohad, eriti 1147a24-b17 puudutavad ju ainult 'nõrka' või 'kirglikku' akraasiat. (1.) eitab selgelt tajutavat akraasiat ning ütleb, et järeltulele kas ei jõuta või ei mõisteta seda õigesti. (2.) väidab, et mõningatel juhtudel akraatikutel ikkagi on õige järeltule kuid sellest hoolimata ei õnnestu sellele vastavalt toimida. Selle põhjuseks on asjaolu, et akraatikul pole õiget kommet (seadumust?), nii et ta meeleline iha segab valiku protsessile vahele.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et alternatiive (1.) ja (2.) võib mõista vastustena probleemile, kas Aristoteles võtab omaks Sokratese arusaama, et keegi ei saa toimida vastupidiselt oma parimale otsustusele. Kui (1.) on üsna lähedal sokraatilisele lahendusele, siis (2.) jääb selle juurde, et Aristoteles vähemalt mõnedes kohtades "Nikomachose eetikas" lubab tõelise akraasia esinemise võimalust – st. hea järeltule ja hea valik omandatakse kuid neid ei realiseerita. Vaatamata erinevatele arvamustele kaasaegses filosoofias, on siiski üldiselt leitud seda, et Aristoteles ei leidnudki rahuldavat lahendust oma tõelisele dilemmale – kuidas on Sokraatiline positsioon kokkusobiv üldlevinud arvamusega, et akraatilised teod on olemas? Nii mitte-sokraatiline interpretatsioon (2.) kui modifitseeritud sokraatiline lähenemine (1.) suudavad seletada küll mõningaid "Nikomachose eetika" keskseid ideid, kuid akraasia küsimus jääb endiselt problemaatiliseks.

Kokkuvõtteks

Aristoteles püüab akraasiat seletada sõltuvalt kahest peamisest asjast – teadmisest ja praktilisest süllogismist. Aristoteles eristab kahte erinevat teadmise viisi – aktuaalset (kui teadmine on vahetult olemas) ning potentsiaalset (kui teadmine mingis üldises mõttes on olemas aga seda ei kasutata). Kuivõrd praktiline arutus (st. niisugune arutus, mis viib teo tegemiseni) on Aristotelese järgi väljendatav praktilise süllogismi näol, on ühe võimaliku tõlgenduse alusel akraatiline toimimine kas praktilise süllogismi väikese eelduse mitteteadmine (oma seisundi ja asjaolude ebaõige hindamine) või suutmatus suurt ja väikest eeldust omavahel selliselt ühendada, et tulemuseks oleks õige järeltule. Selline seletus on suhteliselt sarnane Sokratese omaga sest mõlemast johtub, et akraatiline ebaõnnestumine tuleneb teadmatusest. Teine võimalik Aristotelese tõlgendus oleks aga niisugune, et akraatik jõuab küll praktilise süllogismi järeltulele, ei toimi aga saadud järeltulele vastavalt, vaid hoopis kas kire,

himu või ka konkureeriva praktilise süllogismi järelduse alusel. Aristoteles aga eeldab väärtalt, et süllogistlik mõtlemine on iseloomulik kõikidele inimestele. Empiirilised andmed näiteks viitavad sellele, et süllogistlik järeldamine on omane vaid nn. moodsatele ühiskondadele ning traditsionaalsetes kultuurides ei mõtle (kaasaegse koolihariduseta) inimesed üldse niimoodi. See ei kummuta küll otseselt Aristotelese argumenti (sest tema võib pidada silmas ju vaid neid inimesi, kellelt võib süllogistlikku mõtlemist eeldada) kitsendab aga siiski oluliselt selle kasutamisala.

1.4 Hare'i universaalne preskriptivism

Küsümuse, kas akraasia on võimalik tõstata kaasaegses (moraali)filosoofias R. M. Hare oma raamatutes *“Language of Morals”* (1952) ja *“Freedom of Reason”* (1963). Täpsemalt sõnastatakse küsimus nüüd kujul: ‘Kas inimene saab teadlikult teha seda, mida ta siiralt usub olevat vale või mitte teha seda, mida ta siiralt usub olevat õige?’. Hare'i jaoks tekib moraalise nõrkuse (mida ta samastab akraasiaga – I.M.) võimalikkuse küsimus kombinatsioonina kahest teesist – esimene suhestab arvatava nõrgatahtelise toimija otsustavat ning lõplikku teo kohta antavat hinnangut tahtmusliku mõtlemisega ning teine suhestab tahtmuslikku mõtlemist (tahtliku) teoga. Hare'i jaoks on niisugune hinnangu ja tahte ning tahte ja tahtliku teo vaheline järgnevussuhe loogiliselt paratamatu (Dunn, 1987:6).

Selleks, et uurida, kas keegi, kes otsustab, et ta peaks tegema midagi *X*, teeb üldse väärtusotsustust, esitab Hare alljärgneva kontrollmehhanismi:

....selle kontrolliks, kas keegi kasutab otsustust ‘Ma peaks tegema X-i’ väärtusotsustusena või mitte on asjaolu ‘Kas ta mõistab või ei mõista seda, et juhul kui ta on selle otsustusega nõus, peab ta samuti nõustuma käsuga “Tee X” (Hare, 1952:168-169)

Niisugune kontroll peaks Hare'i järgi kätkema endas semantilist arusaama, et tõeliselt hindavad terminid toovad otsustustesse nagu *“Ma peaksin tegema X”* lisaks deskriptiivsele tähendusele ka imperatiivse või preskriptiivse tähenduse, millest johtub, et niisugused otsustused on tegevusjuhiseks ehk teisisõnu, need on vastused praktilistele küsimustele, mida teha (Hare, 1952:29).

Selline äärmuslik preskriptivism sisaldab niisiis endas arusaama, et kui inimene on siiralt teinud *peaks*-otsustuse on ta end loogiliselt sidunud kohustusega vastavalt toimida. Ning kui toimija *tõepoolest* on otsustanud teatud viisil toimida ning eeldades,

et ta otsustatud ära ei ole unustanud ega muuda oma meelt, peab ta ka vastavalt toimima, juhul kui see on tema füüsilises ning psüühilises võimuses. Säärane positsioon seega eitab, et loogiliselt on võimalik, et inimene saaks siiralt uskuda, et ta peaks teatud viisil käituma, olles teadlik, et ta võiks vastavalt käituda ning ometi niimoodi ei käitu. Hare'i enda sõnul:

Õelda, et me ei saa samaaegselt endale adresseeritud siira käsuga nõustuda ning seda mitte sooritada, kui aeg vastavalt talitamiseks on käes ning kui selle tegemine on meie (füüsilises ja psühholoogilises) võimuses, on tautoloogia (Hare, 1952:20).

Idee on antud juhul selles, et kõnealune siiras nõusolek vastab Hare'i arvates teo sihiteadlikkusele või kavatsuslikkusele, mille sisu väljendavad sõnad esimese-isiku ainsuse imperatiivis. Olgu aga niisugune vastuväide:

Oletame, et politsei küsitleb üht meest väidetava liiklusekirja rikkumise pärast. See mees teab, et ta peaks kõnelema tõtt (või sõnastades negatsiooni kaudu – teab, et ta ei peaks valetama). See mees teab, et ta saab rääkida tõtt, kuid ometi valetab, sest arvab, et kui ta kõneleb tõtt, tehakse talle trahvi. Sellisel juhtumil on kõnealuse mehe mõtlemine, et ta peaks kõnelema tõtt vägagi siiras, mida ilmekalt näitab tõsiasi, et ta on teadlik iseenda hukkamõistmisest, nii valetamise ajal kui ka hiljem. Samuti on ta valetamise ajal teadlik, et ta võiks rääkida ka tõtt. Ka ei ole sellel mehel valetamise hetkel tunnet, et see valetamine on tingitud mingist sellisest tundmusest, mis temale ei allu (sellisel juhul oleks tegu psühholoogilise paratamatusega). Ning olles teadlik, et ta ju saanuks toimida ka teisiti, süüdistab see mees ennast valetamise pärast, vaatamata sellele, et ta pääseb politsei käest terve nahaga minema (Cooper, 1971:191).

Siinkohal tasub pisut lähemalt vaadata ka seda, mida Hare peab täpselt ikkagi silmas siira nõustumise (sincere assent) all. Hare näib arvavat, et juhul kui me oleme mingi moraaliga nõudega nõustunud, oleme end (paratamatult) sidunud ka kohustusega seda teha (juhul muidugi kui me oleme selleks nii psühholoogiliselt kui füüsiliselt suutelised). Samas jätab ta tähelepanuta asjaolu, et toimija võib näiliselt küll vastavat tegu teha, mis ei tähenda aga, et ta oleks sellele eelnevat nõuet sisimas heaks kiitnud. Nõustumise väline avaldus on ju vaid vastava printsiibi vaadeldav järgimine – see aga ei ütle meile midagi selle kohta, mida toimija sisimas sellest printsiibist arvab. Oletame, et me tahame kindlaks teha, kas *A* nõustub moraalireeglina '*Laenud tuleb alati tagastada*'. *A* käitumist jälgides näeme, et ta alati täidab niisugust reeglit reeglit. Sellest aga ei tulene, et ta seda ka heaks kiidab (accepts). *A* niimoodi käitumise põhjuseks võib olla ehk soov luua endast pilt kui ausast mehest, et tulevikus oleks lihtsam mingi suurem pettus ette võtta (Horsburgh, 1971:123).

Hare'i jaoks on aga just need kaks väidetavat kohustust – üks, mis ühendab hindavat mõtlemist tahtmusliku mõtlemisega ning teine, mis ühendab tahtmuslikku mõtlemist

(tahtliku) teoga, põhjuseks miks (juhul kui me võtame omaks tema moraalikeele käsitluse):

...ilmneb tuttav Sokraatiline paradoks sest öelda, et igatiiks teeb alati seda, mida ta arvab, et peaks (hindavas tähenduses) muutub analüütiliseks (Hare, 1952:169).

Hare aga enese sidumisega nn. Sokraatilise paradoksiga päriselt rahul ei ole. See ei olevat ikkagi kooskõlas sellega, kuidas me kasutame sõna *mõtlemine*. Hare kommenteerib: *“Probleem tekib sellepärast, et meie tavakõne kriteeriumid ütlemaks ‘Ta arvab, et peaks’ on ülimalt paindlikud. Kui inimene midagi ei tee, kuid niisuguse tegevusetusega kaasnevad süütunded vms. ütleme tavaliselt, et ta ei ole teinud seda, mida ta arvas, et pidanuks”* (Hare, 1952:169). Järgnevalt püüab Hare oma esialgset positsiooni mahendada ning visandada endale väljapääsu: *“Seepärast on hädavajalik kvalifitseerida eespool nimetatud kriteeriumit ‘siiralt käsuga nõustumine’ tarbeks ning möönda, et siiral nõustumisel on teatavad astmed, millest kõik ei hõlma tegelikult käsule kuuletumist”* (Hare, 1952:169-170).

Hare'i hilisemad arutlused akraasia võimalikkuse kohta leiame raamatust *“Freedom of Reason”* (1963). Analüütiline on tema jaoks nüüd midagi sellist:

Kui toimija N, kes arvab (on absoluutselt nõustunud), et ta peaks tegema x ning ta kasutab peaks-i jäägitult (st. universaalselt preskriptiivselt) leiab, et just nüüd on aeg niimoodi toimida, ning tal on meeles nii too otsustus, et ta peaks ning ka too mõte, et just nüüd on selleks sobiv aeg, siis – eeldades, et ta on nii füüsiliselt kui psüühiliselt võimeline selliselt toimima, ning et ta valdab asjakohast oskusteavet – teeb N x-i (Hare, 1963:167-170).

Mõte tundub antud juhul olevat selles, et hindavas mõtlemises olev imperatiivne või preskriptiivne koostisosa – või veelgi täpsemalt – selle keeleline väljendamine seob niisuguse mõtlemise konstituiivselt iha või tahtmisega ning seda, kõnealuse juhtumi puhul, ühendab spetsiifiliselt N-i täiejõulises lõplikus hindavas mõtlemises kavatsus toimida (nõusolek esimese isiku ainsuse imperatiiviga).

Oma hilisemas käsitluses tahab Hare – täiustades arusaama, mis on analüütiline – teha siiski pisut rohkem loogilist ruumi ka akraasia tarbeks. Uus arusaam on selline, et nõrkusel on küll mitmesuguseid vorme, kuigi tüüpiliselt tahtenõrgad toimijad on need, kes on psühholoogiliselt jõuetud tegema seda, mida nad peaksid (Hare,1963:77). Pöördudes tagasi oma märkuste juurde nõusoleku astmete kohta, nõuab Hare nüüd selgesõnaliselt, et kui nõrkusega tekib probleeme, siis peab selle taga oleva universaalselt preskriptiivse hindamisega olema täielikult nõustunud. Sest ainult niisugusel juhul moodustab toimija – hindavat otsustust tehes – tahteakti, mis on kavatsus või kohustus toimida.

Hare'i nõrkuse ümberkujundamine selliseks, mis tüüpiliselt kätkeb endas psühholoogilist võimetust on leitud olevat ikka üsnagi intuitsiooni vastane (vt. nt. Dunn, 1986:8). Sest tundub, et nõrkus kui seletus tühimikust toimija täiejõulise lõpliku teo hindamise ja selle vahel, mida ta teeb just vastandub niisugusele jõuetusele. Hare näib arvavat, et seesugune tühimik ilmneb selle tõttu, et toimijal napib vajalikku tahtejõudu või enese-kontrolli, st. suutlikust teha kahjutuks niisugused motiveerivad mõjud, mis on vastuolus tema teo kohta käiva täiejõulise lõpliku hindamisega – s.o. suutlikust toimida vastavalt oma täiejõulisele lõplikule hindamisele, hoolimata sellistest vastupidistest mõjutustest. Hare'i toimija tegutseb niisiis vastupandamatu ning vastumeelse iha alusel. Toimija tahtenõrgaks tunnistamine tähendab aga hoopis, et lõhe hindamise ja teo vahel eksisteerib sellepärast, et kuigi toimijal on olemas nõutav tahtejõud või jõud eneses, ei suuda toimija teha tahtepingutust, milleks oleks selle tahtejõu kasutamine; toimija annab niisiis järele tahtele vääriliseks vastaseks olevale ihale (Dunn, 1987:8-9).

Kokkuvõtteks

Hare, rangelt võttes, eitab akraasia võimalikkust sest ta üritab kaitsta preskriptivismi, mille põhiliseks teesiks on, et moraaliotsustustel nagu 'Ma peaksin tegema X -i' on imperatiivne iseloom. Hare näib uskuvat, et selleks, et juhatada meie valikuid ja tegusid, tuleb moraaliotsustusi (nt. Ma peaksin tegema X) käsitleda selliselt, et nõustumine niisuguse otsustusega tähendab nõustumist ka imperatiiviga. Kui ma nn. täies õilmes moraaliotsustuste juhtumil otsustan, et ma peaksin tegema x , adresseerin ma endale imperatiivi 'tee x '. Ning see tähendab, et kui x -i tegemine on minu võimuses, teen ma x .

Niisugust käsitlust on peetud üsnagi rangeks internalistliku idee versiooniks, mis üheltpoolt väidab, et moraaliotsustuste ning üldisemalt ka praktiliste otsustuste vahel on sisemine seos ning teisalt, et selline seos on ka motivatsiooni ning teo vahel (vt. Stroud & Tappolet, 2003:2). Eeldades niisugust pühendumist rangele internalismile, peab Hare eitama, et on võimalik teha täies õilmes moraaliotsustust, et tuleks teha x ning mitte toimida sellele otsustusele vastavalt. Hare väidab seda, et väidetavatel akraasia-juhtumitel kas

- (a) toimija tegelikult ei arva, et ta peaks tegema x ; ta ei mõista, et üleüldine nõue, et keegi peaks teatud asju tegema kehtib ka tema kohta

- (b) toimija nõusolek või uskumus ei olnud siiras sest toimija arvab, et peaks kuid tal jääb vajaka moraalsest veendumusest. Seda tüüpi inimesed ei ole kindlad, mida nad peaksid tegema
- (c) toimija ei ole füüsiliselt või psüühiliselt suuteline tegema seda, mida ta arvab, et peaks.

Esiteks on problemaatiline juba see, et Hare näeb akraasiat moraalse nõrkusena st. moraaliprobleemina või ka täpsemalt moraalikeele probleemina. Moraalne nõrkus on parimal juhul vaid üks akraasia viise ning ei ammenda seega kaugeltki kõiki võimalikke akraasia juhtumeid. Parim otsustus, mille vastu akraatiline toimija tegutseb, ei tähenda tingimata moraalselt parimat otsustust. Moraalseid kaalumist nõudvaid asjaolusid ei pea isegi need toimijad, kes võtavad moraali tõsiselt alati esmajärgulisteks.

Me näeme, et Hare'i käsitlus erineb nõ. klassikalisest akraasia-käsitlusest sellepolest, et kui üldises mõttes toetus Sokratese ja Aristotelese arusaam *teadmisele*, nii et valesti toimimine tulenes teadmatusest, siis debatt Hare'i ja nende vahel, kes temaga väitlevad tugineb *uskumusel* ning *nõusolekul*, nõnda et teadlik moraalne väärtoimimine on väidetavalt kõike hõlmava uskumuse või siira nõusoleku puudumine.

2. Donald Davidsoni akraasia-käsitus

2.1 Mõned sissejuhatavad märkused

Kuigi Hare tõstis akraasia-küsimuse vahest esmakordselt laiema kaasaegse filosoofilise diskussiooni objektiks, on Donald Davidsoni akraasia-käsitlust sageli peetud kaasaegse akraasia-diskursuse tõeliseks nurgakiviks (Stroud & Tappolet, 2003:3; Pejinenburg, 1996:145).

Akraasiaprobleemiga seonduvalt on Davidsonil ja Hare'il kaks olulist ühendavat joont. Esiteks andsid nad mõlemad vanale akraasiaprobleemile koha kaasaegses filosoofias kuigi lähtudes vägagi erinevatest kaalutlustest, sest Davidsoni jaoks kerkis akraasiaprobleem esile seoses tema tööga teofilosoofias (ning seega kõneleb Davidson akraasiast väga laias tähenduses, viidates akraasiale kui mis tahes teole, mis on sooritatud mis tahes parima otsustuse vastu) kuivõrd aga Hare, olles moraaliteoreetik, huvitub ainult nendest tegudest, mis lähevad vastuollu toimija moraalsete otsustustega. Seesugune erinevus ei ole aga teab kui suur sest moraalne akraasia on üldisemalt võetuna lihtsalt üks akraatilise teo erijuhtumeid. Teiseks on oluline see, et akraatiliste tegude olemasolu esitab väljakutse nii Davidsoni kui ka Hare'i teistele ideedele – akraatilised teod on probleemiks Davidsoni teooriale teo seletamise kohta ning Hare'i puhul tema preskriptivistlikule metaetikale. Väljaspool mainitud sarnasusi ei ole aga Davidsoni ja Hare'i lähenemiste vahel midagi ühist. Suurimaks erinevuseks on nende üldine hoiak akraasia suhtes tervikuna. Davidson üritab akraasia olemasolu kaitsta ning on valmis oma toimimisteooriat üsna suures ulatuses muutma, Hare aga jääb kindlaks oma preskriptivismile ning peab seetõttu eitama akraatiliste tegude olemasolu (Pejinenburg, 1996:181-182).

Nagu eelmises peatükis sai näidatud, võis toimija põhimõtteliselt siiski ka Hare'i hilisema akraasia-käsitluse järgi toimida oma parima otsustuse vastu, aga ainult tingimusel kui mingi väline jõud saab toimija tahtest võitu. Davidson (1982:294) nimetab niisuguseid käsitlusi lähtuvat nõ. *Medeia printsibist*. Sellesarnaste käsitluse peamine seletusviis on niisugune, et toimija tahe on nõrgem kui temast väljaspool seisev kirg⁵. Moralistidele (s.h.Hare'ile) on säärane vaatepunkt olnud iseäranis meelepärane kuivõrd nende arvates pole ahvatlusist ülesaamiseks tarvis muud kui

---

⁵ Euripidese kangelanna, Medeia, palub omaenda kätt, et too ei mõrvaks tema lapsi. Tema käsi, või õigemini selle taga olev kirg või kättemaksuiha, saab aga tema tahtest võitu.

otsustust teha (moraalselt) õige tegu. Kui seda aga ei suudeta ollakse moraalselt lihtsalt nõrgad. Davidson leiab aga, et niisugune lähenemine on enam kui kummaline sest sellest seletusest tuleneb, et toimija teod ei ole tahtlikud ning seega ei saa toimijat niisuguste tegude eest justkui enam vastutavaks pidada. Sama mõtet on poeesias väljendanud ka John Milton (1671:830):

*...kas siis nõrkus vabandab või õigeks räägib selle,
mida mõrtsuk, äraandja ja ematapja,
pilastaja või ka pühaduserüvetaja teeb?
Nõnda ju kõik kurjus siin ilmas nõrkus on;
ning oled jumal sa, või inimene,
ettekääne seda laadi, ei kahanda su süüd⁶.*

Kui niisuguse käsitluse järgi toimijat üldse milleski süüdistada saab, siis vaid selles, et ta ei seisnud piisavalt kindlalt oma kirele vastu. Sellel, mida toimija tegi on seesuguse käsitluse järgi küll põhjendus – kirm või mõni muu impulss, mis saab võitu tema paremast otsustusest – kuid see põhjendus ei ole enam toimija enda oma. Toimija seisukohalt on tema akraatiline tegu niisuguse seletuse järgi vaid mingi välise põhjuse tagajärg.

Täiesti põhjendatult tekib Davidsonil (1970:8) küsimus: “*Kas siis mitte kunagi ei esine sellist olukorda, kus mul on täiesti selge, kõhklematu otsustus, et mu tegu kõiki asjaolusid arvestades ei ole parimate killast, ilma et see tegu, mille ma toime panen, mingilgi viisil viitaks sundusele või sundideele?*” Davidsoni lähtepunktiks saabki arusaam, et nii *Medeia printsibi* kui ka Aristotelese käsitluse järgi ei saa akraasia tüüpjuhtumeid seletada. Sest *Medeia printsibi* järgi pole akraatilise toimija tegu tahtlik ning Aristotelese järgi ei tea akraatiline toimija teist võimaliku alternatiivi. Akraasia tüüpjuhtumiks on Davidsoni järgi aga niisugused teod, kus toimijal on head põhjendused nii mingi teo tegemiseks kui ka selle tegemisest hoidumiseks, st head põhjendused tegemaks kahte vastastikku üksteist välistavat tegu. Seletamist nõuabki Davidsoni arvates just niisugune toimija tegu, mille puhul toimija olles ära kaalunud mõlema poole põhjendused ning otsustanud, et põhjenduste ülekaal asub ühel pool, toimib ikkagi säärasele otsustusele

---

⁶ *...if weakness may excuse,
What Murtherer, what Traytor, Parricide,
Incestuous, Sacrilegious, but may plead it?
All wickedness is weakness: that plea therefore
With God or Man will gain thee no remission (John Milton, Samson Agonistes, 1671:830
<http://darkwing.uoregon.edu/~rbear/samson.html>)*

vastupidiselt. Veelgi enam, Davidson mitte ainult ei taha näidata, et niisugused teod on võimalikud, vaid et akraatilised toimijad on seeläbi ka tahtlikult irratsionaalsed. Oma põhilise ohjeldamatuse-käsitluse esitab Davidson, nüüdseks juba moodsa klassika hulka liigitatavas artiklis *“How is Weakness of the Will Possible?”* (1970), kuigi vastavasisulisi vaateid peegeldavad ning sageli ka täpsustavad nii mõnedki tema teised tööd (nt. *“Actions, Reasons & Causes”*, 1963; *“Intending”*, 1978 ja *“Paradoxes of Irrationality”*, 1982).

2.2 Kuidas tuleks tegusid seletada?

Enne Davidsoni akraasia-käsitluse juurde asumist on paslik aga põgusalt peatuda sellel, mil moel me toimija tegu üldse peaksime seletama. Davidsoni kindel seisukoht on, et tegusid tuleb seletada põhjenduste (*reasons*) kaudu sest põhjendus on see, mis mõistuspärastab (*rationalizes*) tegu. Davidson (1963:3-4) täpsustab:

“Me ei saa seletada seda, miks keegi tegi seda, mida ta tegi pelgalt öeldes, et mingi konkreetne tegu meeldis talle. Kui keegi teeb midagi põhjenduse alusel, saab teda iseloomustada niimoodi: (a) tal on teatud pooldav hoiak vastava teo suhtes ning (b) ta usub (või teab, tajub, märkab, mäletab), et tema tegu on just niisugust tüüpi”.

(a) alla paigutuvad nii soovid, tahtmised, tungid, ajendid kui ka terve hulk moraalseid tõekspidamisi, esteetilisi põhimõtteid, majanduslikke eelarvamusi, ühiskondlikke tavasid, isiklikke ja avalikke eesmärke ning väärtusi.

Ühes hilisemas näites selgitab Davidson seda mõtet veelgi ilmekamalt: olgu meil toimija Roger, kes kavatsedes sooritada eksamit, tuubib endale pähe koraani. Seda kavatsust (*intention*) tuleb Davidsoni järgi seletada Rogeri sooviga (*desire*) eksam ära teha ning samuti tema uskumusega (*belief*), et koraani päheõppimine suurendab tema eksami ära tegemise shansse. Niisuguste põhjendusseletuste olemasolu on Davidsoni järgi kavatsuste, tahtlike tegude ja paljude teiste hoiakute ja emotsioonide sisseehitatud aspekt. Sellesarnased seletused seletavad just nimelt mõistuspärastamise kaudu – need võimaldavad meil näha sündmusi või hoiakuid mõistuspärastena toimija enda seisukohalt (Davidson, 1982:289).

Käsitlus teo seletamisest põhjenduste kaudu, mille Davidson esitas oma esimeses olulisemas filosoofilises artiklis ‘*Actions, Reasons & Causes*’ (1963) oli omajagu uudne tollal peavooluna domineerinud Wittgensteini teo põhjusliku seletuse

kontekstis. Davidson läheb aga veelgi kaugemale ning väidab, et põhjendused nii seletavad tegu ent on samas ka nende tegude põhjused (causes). On selge, et niisugune lähenemine oli selges vastuolus tolleaegse Wittgensteiniliku lähenemisega. Wittgenstein ja tema pooldajad nägid teo põhjuslikku seletust sellisena, kus mingit sündmust tuleb seletada teatud seadusesarnase regulaarsusena (nt. võiksime veekeetja vilistamist seletada läbi osutuse teatud asjakohastele seadustele, mille hulka kuulub teiste seas ka see, kuidas gaasid surve all käituvad). Kuivõrd ratsionaalset seletust peeti üldiselt sellisteks, mis niisuguseid viiteid seadustele ei tee, vaid pigem püüdleb selle poole, et ära näidata, kuidas vastav tegu sobib mingisse suuremasse ratsionaalse käitumise mudelisse, siis peeti põhjenduste kaudu seletamist seletamisest põhjuste kaudu täiesti erinevaks ning iseseisvaks seletusviisiks.

Davidson aga käsitleb seost põhjenduse ja teo vahel (kus põhjendus on tõepoolest ka see põhjendus, mille alusel toimitakse) sellisena, mis asub kahe sündmuse vahel (ühelt poolt toimija uskumuse ja soovimise vahel ning teisalt ka tema toimimise vahel). Selline ühendus on aga nii ratsionaalne, kuivõrd uskumuse-soovi paar (peamine põhjendus) täpsustab teo aluseks olevat põhjendust, ent ka põhjuslik, kuivõrd üks sündmus (kui see tõepoolest on sellele põhjenduseks) põhjustab teise. Ning just seetõttu, et põhjendus on põhjuslikult teoga seotud saab tegusid Davidsoni järgi seletada osutades toimija põhjendustele. Sest kui toimijal on toimimiseks terve hulk põhjendusi ning ta ikkagi toimib ühe konkreetse põhjenduse alusel, ei ole muul viisil võimalik välja sõeluda just seda põhjendust, mille alusel toimija tegutseb, kui vaid öeldes, et just see või teine põhjendus põhjustas tema teo. Kuivõrd niisugune ühendus põhjenduse ja teo vahel on ratsionaalne, ei saa seda otseselt kirjeldada range seaduse mõistetes. Samas aga, niivõrd kui selline ühendus on ka põhjuslik ühendus, peab olema mingi seadusesarnane regulaarsus, kuigi ehk mitte kirjeldatav ratsionaalsuse kaudu, mis hõlmaks kõnealuseid sündmusi (seletus võib niisiis olla kausaalne isegi kui see ei viita mingile konkreetsele seadusele). Davidson seega saabki väita, et teo ratsionaalne seletus ei kätke endas eksplitsiitset osutust ühelegi seadusesarnasele regulaarsusele, ent sellest hoolimata nõustub, et ratsionaalse ühenduse – niivõrd kuivõrd see on ka kausaalne ühendus – aluspõhjaks peab mingi selline regulaarsus olema. Veelgi enam, kuivõrd Davidson ei tunnusta ideed, et tegude ratsionaalseid seletamisviise saaks formuleerida ette-ennustava teaduse keeles, tundub ta eitavat ka

seda, et ratsionaalseid seletusi saaks taandada (pelgalt) mitteratsionaalseteks seletusteks (Malpas, 2003).

Põhjenduse olemasolu uskumiseks või toimimiseks ei tee aga toimija vastaval viisil uskumist või toimimist veel tingimata ratsionaalseks sest toimijal võib olla ka veel teisi uskumusi, mis annavad toimijale vastukäivaid tõendeid; samuti võib toimijal olla vastuolulisi soove. Selleks, et kindlaks määrata, mida oleks tervikuna ratsionaalne uskuda või teha, peame arvesse võtma omavahel konkureerivate uskumuste ning soovide kaalumispriiisipe. Samas peab toimija uskumuste, soovide, kavatsuste ja tegude üldine muster ilmutama vähemalt minimaalset ratsionaalsust sest ainult sellisel juhul saab neid üldse käsitleda intentsionaalseid seisundeid omavatena. Ning irratsionaalsust saab Davidsoni järgi omistada vaid niisugusele toimijale, kellelt saab eeldada ratsionaalsuse võimet, irratsionaalsus on mõistuse sisemine ebakõla, mitte selle puudumine. Viimati nimetatud mõtet näis tunnustavat ka juba John Elster (1979:154) öeldes, et irratsionaalsest käitumisest kõnelemisel on mõtet ainult siis, kui selle taust on ratsionaalne. Alljärgnevalt mingemgi nüüd ühe sellise teo – akraasia – täpsema analüüsi juurde.

2.3 Davidsoni akraasia määratlus

Davidson (1970:22) määratleb akraasia või ohjeldamatuse niimoodi:

D. *Tehes X-i tegutseb toimija ohjeldamatult siis ja ainult siis, kui:*

(a) toimija teeb X-i tahtlikult;

(b) toimija usub, et on olemas alternatiivne ning tema võimuses olev tegu Y;

(c) toimija arvates oleks – kõiki asjaolusid arvestades – parem teha Y-t kui X-i.

Davidson leiab aga, et kuigi ohjeldamatud või akraatilised teod eespoolkirjeldatud kujul tunduvad olemas olevat, näib nende olemasolu vastuollu minevat kahe alljärgneva iseendast mõistetava printsiibiga, mis “...ammutavad oma jõu äärmiselt veenvast vaatepunktist tahtliku teo ja praktilise arutluse olemuse kohta”. Esimene neist, **P1**, suhestab toimida soovimist või tahtmist teoga:

P1. *Kui toimija tahab teha X-i rohkem kui ta tahab teha Y-t, ja ta usub enese olevat vaba tegema nii X-i kui Y-t, siis juhul kui ta teeb X-i või Y-t tahtlikult, teeb ta tahtlikult X-i.*

Teine printsiip, **P2**, ühendab aga otsustused selle kohta, mida on parem teha tahtmisega:

P2. Kui toimija arvab, et X-i oleks parem teha kui Y-t, siis tahab ta X-i rohkem teha kui Y-t.

Davidson summeerib loogilise situatsiooni niimoodi:

P1-st ja P2-st üheskoos järeldub endastmõistetavalt, et kui toimija arvab, et talle oleks parem teha X-i kui teha Y-t, ja ta usub enese olevat vaba tegema nii X-i kui Y-t, siis juhul kui ta teeb kas X-i või Y-t tahtlikult, teeb ta tahtlikult X-i.

Ning säärane tulemus näib ilmselgelt olevat vastuolus eespool tõepäraseks peetud väitega:

P3. On olemas ohjeldamatuid tegusid.

Kusjuures ohjeldamatust mõeldakse siin nii nagu see oli määratletud **D.**-s.

Davidson seab endale eesmärgiks näidata, et nende printsiipide (P1-P3) vahel vastuolu tegelikult ei ole, ning et me kipume neid vastuolulisteks pidama vaid seetõttu, et me oleme valesti mõistnud *praktilise aru* olemust; just see arutluse liik peab andma meile vastuse selle kohta, mida vastavas olukorras teha, kuivõrd see viib teo toime panemiseni. Praktilist arutlust uurides selgub aga, et toimijal näivad tekkivat võrdlevad otsustused (kaks või enam praktilist süllogismi), kus näiteks ARU ja HIMU tunduvad toimijale andvat sootuks vastupidiseid tegevusjuhiseid. Toimijal näivad olevat head põhjendused kahe (täiesti erineva) teo tegemiseks. Kummaline on just see, et akraatiline inimene peab üht toimimisviisi paremaks (põhjendatult) ning samas teeb midagi muud (samuti põhjendatult). Seesama asjaolu tundubki andvat tõepärasust mõttele, et akraatikud on irratsionaalsed, kuigi ebaselgeks jääb akraatilise valiku mehhanism (mil moel ikkagi eelistatakse üht tegu teisele). Davidsoni järgi ongi see üheks põhiliseks küsimuseks, mis akraasia probleemist üldse probleemi teeb. Kui me kõneleme akraasiast, siis me kõnelemegi toimijate otsustustest.

2.4 Prima facie ja sans phrase otsustused

Davidsoni lahendus probleemile (kuidas sobitada printsiibid P1-P2 ideega, et akraasia on võimalik) kätkeb endas eristamist erinevat tüüpi hinnanguotsustuste vahel.

Davidson (1978:98) illustreerib:

“Pidades millegi magusa söömist soovimisväärseks, võime samal ajal pidada millegi mürgise söömist ebasoovitavaks. Kuid üks ja seesama objekt võib olla nii magus kui mürgine ning nõnda võib millegi magusa söömine ning millegi mürgise söömine olla üks ja see sama tegu. Meie hinnanguotsustused, mis tunduvad kokkusobivad, võivad meid viia järelduseni, et üks ja seesama tegu on nii soovimisväärne kui ebasoovitav. Kui aga ebasoovitavad teod ei ole soovimisväärsed, oleme tuletanud vasturääkivuse eeldustest, mis kõik on tõepärased”.

Davidsoni üks peamisi ideid ongi selles, et me oleme hinnanguotsustusi ning seega ka praktilise arutluse kuju lihtsalt valesti mõistnud. Hinnanguotsustused ei ole niisuguse kujuga nagu oli arvanud Hare (nt. *Valetamine on ebaõige*) või Aristoteles (nt. *Kõike, mis on magus tuleks maitsta*). Esiteks pole kõik valed ebaõiged, sest esineb lugematult olukordi, kus - mõnede veelgi olulisemate asjaolude tõttu - tuleks hoopis valetada. Teiseks, kui me tõesti toimiksime, ilma asjaolusid kaalumata, üheainsa praktilise aru maksimi alusel nt. *kõike, mis on magus tuleks maitsta*, peaksime me nähtavasti õgima kõike magusat, mida aga vähegi kätte saame (vt. analoogset näidet Anscombe, 1972:61). Nõnda Davidson möönabki, et kõikide tegude kohta, mida me sooritame saab alati öelda midagi nii poolt kui ka vastu. Konflikt tekibki alles siis kui teo kohta käivad plussid ja miinused on enam-vähem võrdsed. Lihtne järeldamisoperatsioon võib mulle küll öelda, et kui ma tahan pidada lubadust *A*, pean ma olema ülehomm Addis Abebas, ning kui ma tahan pidada lubadust *B* pean ma samal ajal olema Bora Boras, ent loogika ei ütle mulle kumba neist ma peaksin tegema (Davidson, 1982:296).

Davidsoni järgi tuleks hinnanguotsustusi käsitleda analoogselt tõenäosusotsustustele. Relevantset tüüpi tõenäosusotsustust, nt. *'eeldades, et taevas on täna õhtul punane, on tõenäoline, et homme hakkab vihma sadama'* peab Davidson näiteks kanoonilisest kujust $pr(m_1, p)$, kus '*pr*' esindab lause konnektiivi, '*m₁*' tähistab lauset, mis täpsustab tõenduslikult relevantseid kaalumist nõudvaid asjaolusid ning '*p*' tähistab lauset, mis täpsustab asjade seisust, mille suhtes väidetakse '*m₁*' olevat asjakohane. Kuivõrd on tarvis protseduuri, mis võimaldaks meil mõnikord niisugusest tõenäosusotsustusest koos eeldusega '*et m₁*' lahutamise kaudu järeldada *p*, ei saa kitsendamata lahutamist lubada sest (1) $pr(m_1, p)$ ja (2) $pr(m_1 \text{ ja } m_2, \sim p)$ võivad mõlemad olla tõesed (või soovimisväärased). Nagu Hempel ja mõned teised on märkinud, peavad sellist tüüpi järeldused olema allutatud 'täieliku tõendmaterjali nõudele' kuivõrd see aitab vältida (1)-st lahutamise kaudu järeldamist kui ka (2) on kasutatav⁷.

Analoogsena on teatud hinnanguotsustused Davidsoni järgi väljendatavad kujul
pf(m₁, x on parem kui y)

⁷ Täpsemalt nimetab Hempel (1965) seda *induktiivse arutluse täieliku tõendmaterjali nõudeks*: pea usutavaks seda hüpoteesi, mida toetab kogu saadaval olev asjassepuutuv tõendmaterjal.

kus *pf* (*prima facie*) on lause(te) konnektiiv, mis vastab eespooltoodud '*pr*'-ile ning kus *x* ja *y* esindavad võimalikke tegusid. Niisugustest 'tingimuslikest' hinnanguotsustustest tehtavad järeldused, mis vastaks 'mittetingimuslikule' hinnanguotsustusele *x* on parem kui *y*, on – nagu ka nende vastandid – tõenäosuspiirkonnas ning samal põhjusel allutatud täieliku tõendmaterjali printsibiile. See tähendab, et *prima facie* otsustused on alati relatiivsed teatud kaalumist nõudvate asjaolude suhtes, nagu ka tõendusotsustused on relatiivsed teatud tõendusmaterjali kogumi suhtes. *Kõiki asjaolusid arvestades* parem otsustus, erinevalt mittetingimuslikust otsustusest, ei kätke enda sidumist kõnealuse valiku paremusega. *Prima facie* otsustus näitab meile ainult seda, et mingi tegu on teatud määral soovimisväärne, seda otsustust ei saa aga otseselt suhestada teoga, sest tegusid ei ole mõistuspärane sooritada pelgalt seetõttu, et neil on teatud soovimisväärne eritunnus. Niisugused suhtumuslikud otsustused ei ütle meile, mis on *absoluutselt* parem, vaid seda, mis on parem mõne põhjenduse *r* suhtes. Säärased otsustused on seega pigem otsustused selle kohta, et konkreetne tõendmaterjal või tõendmaterjalide kogum soosib konkreetset hüpoteesi. Davidsoni järgi kätkebki seega niisuguste suhtumuslike hinnanguotsustuste loogiline kuju *prima facie* operaatorit, mis valitseb kogu otsustust (ning seega ei luba hinnangulist järeldust 'lahutada'). Niisiis on kõiki asjaolusid arvestades otsustus lihtsalt suhtumuslik otsustus selle kohta, mis on parem kõigi nende põhjenduste suhtes, mida toimija peab oluliseks. Davidson (1985:202) kommenteerib:

"Kõiki asjaolusid otsustustega ehk tingimuslike pf otsustustega väljendatakse maitse-eelistusi, väärtusi, põhimõtteid, kalduvusi ning teisi hinnangulisi hoiakuid".

Idee on selles, et nende kalduvuste, eelistuste ja hoiakute propositsionaalsete väljenduste loogiline kuju on ühesugune – kõikidel juhtumitel on nii, et kui ühel teol või asjade seisul arvatakse olevat teatud omadus, saab sellest tingmusliku hoiaku heakskiitev alus või põhjus (*cause*), mis viib edasi niisuguse teo tegemise suunas, millel arvatakse olevat just niisugune omadus. Kuivõrd toimija tunneb, vähemalt teatud määral, iseenda vaimuseisundeid, osutab ta nendele omadustele kui oma põhjendustele (*reasons*) soovida, otsida, vältida, edendada või väärtustada neid tegusid, mida ta sooritab või ka tegemata jätab.

Näiteks võib keegi pidada seda, et Porche võtab kurvi kiiremini kui Cadillac, pooldavaks asjaoluks osta pigem Porche kui Cadillac. Seega on toimijal olemas

põhjendus (mis muidugi ei tarvitse tingimata olla veel lõplik) osta pigem Porche kui Cadillac. Samas võib toimijal olla aga ka Porche ostmisele vasturääkiv hinnanguline hoiak – näiteks, et Porche on võrreldes Cadillaciga tunduvalt väiksem auto, ning seetõttu ei mahuks toimija seitse last sinna korruga sisse. Davidson nimetabki just niisugust põhjenduse suhestatust positiivse või negatiivse hoiakuga *prima facie* otsustuseks.

Mittetingimuslikud *sans phrase* otsustused ehk otsusekindlad otsustused (all-out judgments) on aga nõ. lõplikud otsustused, mille alusel toimija tegelikult toimib. Teol mõningate soovimisväärsede eritunnuste usutav olemasolu on see, mida peetakse teo tegemise põhjenduseks. Ent see, et vastav tegu sooritati, väljendab juba rohkemat otsustust, et too soovimisväärne eritunnus oli teo sooritamiseks piisav – st. et mingisugused teised arvestamist nõudvad asjaolud ei kaalunud seda ülesse. Davidson (1978:98) kirjutab:

“Otsustuseks, mis vastab teole või on sellega isegi täiesti identne ei saa seega olla prima facie otsustus, vaid selleks peab olema otsusekindel mittetingimuslik sans phrase otsustus. Sellisel otsustusel – kui me peaksime seda tahtma väljendada sõnadega – on kuju ‘See tegu on soovimisväärne’ “.

Davidson (1985:197) täpsustab veelgi:

“Otsusekindel otsustus, et mõni tegu on soovimisväärne või parem, niisugune otsusekindel otsustus, et mõni tegu on enam soovimisväärne kui mis tahes võimalik alternatiiv, ei ole eristatav kavatsusest; see on tollega identne”.

Tundub niisiis, et Davidsoni võib mõista niimoodi, et *sans phrase* e. otsusekindlalt parimale otsustusele jõudmine tähendabki juba tegelikult kavatsust toimida.

Mida see tähendab akraasia jaoks? Võttes nüüd aluseks niisuguse hinnanguotsustuste eristuse näeme, et Davidson määratleb tahtenõrkuse teona vastu oma *kõiki asjaolusid arvestades* hinnanguotsustust, mitte aga vastu sellist otsustust, mis on parem *sans phrase*. Vaatame veel kord Davidsoni eespool esitatud akraasia-määratlust:

D. Tehes X-i, tegutseb toimija ohjeldamatult siis ja ainult siis, kui:

(a) toimija teeb X-i tahtlikult;

(b) toimija usub, et on olemas alternatiivne ning tema võimuses olev tegu Y;

(c) toimija arvates oleks – *kõiki asjaolusid arvestades* – parem teha Y-it kui X-i

Kuivõrd printsiibid **P1** ja **P2** postuleerivad suhte *sans phrase* otsustuse ja tahtliku teo vahel, mitte aga *kõiki asjaolusid arvestades* parima otsustuse (*prima facie*) ning tahtliku teo vahel, näib akraasia olevat nende printsiipidega kokkusobiv. Kui akraatiline toimija oleks jõudnud mittetingimuslikule otsustusele y-i tegemise poolt,

oleks ta teinud pigem y -t kui akraatilist tegu x . Kuid toimija ei jõudnudki seesugusele otsustusele. Toimija otsustas ainult, et y oli kõiki asjaolusid arvestades parem. Probleem akraatilise toimija puhul on selles, et ta ei järeldanud, et tegu, mida ta arvas olevat *kõiki asjaolusid arvestades* parem, oli parem ka *sans phrase*. Nagu Davidson selgelt ütleb, ei ole ole siinkohal tegemist loogilise eksimisega – niisuguse toimija otsustused ei ole vasturääkivad.

Et eespoolöeldut illustreerida võiks vaadata üht Tenenbaumi (1999:879) näidet juudi päritolu suitsetajast, kellel religioon keelab reede öösel suitsetamise, kuid kes soovides siiski väga suitsetada, lõpuks seda teebki. Davidsoni järgi teeks ta alljärgnevad otsustused:

(a) *prima facie (religiooni aspektist), mittersuitsetamine on parem kui suitsetamine ning*

(b) *prima facie (naudingu aspektist), suitsetamine on parem kui mittersuitsetamine.* Loomulikult niisuguse arutlusega ortodoksne juut ei piirdu. Küllap mõtleb ta veel, et religiooni aspektist lähtuv otsustus kaalub naudingu poole üles ning nõnda ta otsustab, et *kõiki asjaolusid arvestades*, on parem mitte suitsetada:

(c) *prima facie (järelemõeldud aspektist), mittersuitsetamine on parem kui suitsetamine.*

Kuid selleks, et toimida, peab too juut tegema mittetingimusliku (*sans phrase*) otsustuse sest *sans phrase* otsustus väljendab Davidsoni järgi nii tahtmise eelistust kui ka kavatsust toimida. Ta peab otsustama, mis on *t i n g i m u s t e t a* parem – suitsetada või mitte suitsetada. Kuivõrd too juut, läites siiski sigareti, toimib oma algse soovi kohaselt, teeb ta Davidsoni järgi alljärgneva 'otsusekindla' *sans phrase* otsustuse:

(d) *Suitsetamine on parem kui mittersuitsetamine.*

(c) ja (d) iseloomustavad niisiis toda juuti kui akraatilist toimijat kuivõrd ta toimib oma *kõiki asjaolusid arvestades* parima otsustuse vastu. Kuid (c) ja (d) ei ole omavahel vastuolus, kuivõrd esimene on tingimuslik teine aga mittetingimuslik otsustus.

Kuigi nende otsustuste vahel pole vastuolu, on niimoodi toimimine Davidsoni arvates irratsionaalne sest akraatik rikub nn. 'ohjeldatuse printsiipi' st. ratsionaalset nõuet: '*...sooritada niisugune tegu, mida kõikide asjassepuutuvate põhjenduste alusel peetakse kõige*

paremaks' (Davidson, 1970:41). Sisemine vastuolo toimija käitumises tekib just nimelt siis, kui toimija arvates peaks ta toimima oma parima otsustuse kohaselt, st. vastavalt otsustusele, mida ta peab kõiki asjaolusid arvestades parimaks. Irratsionaalseks teeb aga akraatilise teo see, et toimija tegutseb oma teise-järgu (ohjeldatuse) printsiibi vastaselt sooritada niisugune tegu, mida ta peab kõiki asjaolusid arvestades parimaks. Just seda aga akraatilised toimijad ei tee. Kui toimijal niisugust printsiipi ei oleks, siis võiks tema tegu olla irratsionaalne küll kõrvalseisjate jaoks, mitte aga tema enese jaoks (Davidson, 1982:297).

Nagu näha tundub Davidsoni niisugune argumentatsioon esmapilgul andvat võimaluse tahtlikuks toimimiseks vastu suhtumuslikku *prima facie* hinnanguotsustust mitte aga võimalust tahtlikuks toimimiseks vastu mittetingimuslikku (*sans phrase*) otsustust. Kas sellest aga piisab? Kas akraasia probleem on sellega nüüd lahendatud? Nendele küsimustele otsitakse vastuseid juba järgmises peatükis.

3. Davidsoni akraasia-käsitlemise kriitika

3.1 Vastuargumente printsiipidele P1-P2

3.1.1 Taylori argumentid

Nagu me nägime toetub Davidsoni akraasia kaitse nii tema poolt sõnastatud printsiipidel **P1-P2** kui ka tema eriomasel hinnanguotsustuste eristusel. Kui me võtame kõik need kolm printsiipi tõestena omaks, peame väitma, et õigesti (st. Davidsoni moodi) mõistetuna ei ole nende printsiipide vahel vastuolu ning seega on akraasia võimalik. Alternatiiviks jääb muidugi võimalus väita, et vähemalt üks nendest printsiipidest on väär. Viimase tee ongi näiteks valinud C.C.W. Taylor (1980; 1984).

Taylori arvates ei suuda Davidson põhjendada, miks me peaksime uskuma, et **P2** [Kui toimija arvab, et *X*-i oleks parem teha kui *Y*-t, siis tahab ta *X*-i rohkem teha kui *Y*-t] on tõene. Taylori arvates tunnustatakse **P2**-e peamiselt seetõttu, et arvatakse, et see mille tegemist toimija peab paremaks, ning see, mida toimija tahab rohkem teha, on tingimata omavahel seotud. Taylori idee on aga selles, et mis tahes põhjendus **P2**-e tunnustamiseks – printsiibi, mis väidetavalt käib *sans phrase* või mittetingimuslike otsustuste kohta, on samaväärsena põhjendus säärase printsiibi ühe versiooni (**P2'**-i) tunnustamiseks, mis käib tingimuslike, *prima facie*, suhtumuslike või ka 'kõiki asjaolusid arvestades' otsustuste kohta.

P2' *Kui toimija arvab, et kõiki asjaolusid arvestades X-i oleks parem teha kui Y-t, siis tahab ta X-i rohkem teha kui Y-t*

Kuivõrd Davidsoni **P2** on universaalne propositsioon peaks Taylori nägemuse järgi olema võimalik selle väärust demonstreerida vastunäite abil. Taylor usub, et **P2**-e väärust on võimalik näidata kirjeldades standardset akraasia-juhtumit vastunäitena:

Olgu meil näiteks üks mees, kellel on kiusatus magada teise mehe naisega. Tollel mehel on selleks ka võimalus, kuid ta otsustab, et kõiki asjaolusid arvestades, oleks parem tolle naisega mitte magada kui magada. Seejärel, andes siiski kiusatusele järele, ning toimides oma parema otsustuse vastaselt, magab ta ikkagi tolle naisega. Niisuguse mehe kohta näib selgelt tõene olevat nii see, et ta arvab, et parem oleks tolle naisega mitte magada kui magada ning et ei ole nii, et ta tahab rohkem tolle naisega mitte magada kui magada (tegelikult tahab ta ju tolle naisega rohkem magada kui mitte magada) (Taylor, 1980:501).

Esitatud näitest tulenevalt on Taylori argument seega niisugune, et tüüpiliste akraasia juhtumite korral arvab toimija, et midagi mitte teha oleks parem (nt. teise mehe naisega mitte magada) kui seda teha, ent vastupidiselt Davidsoni **P2**-s väidetule tahab

seada rohkem teha kui mitte teha, mida tõestab tõsisasi, et ta tõepoolest seda ka teeb. Veel kord sõnastatult: toimija küll arvab, et X -i kõiki asjaolusid arvestades oleks parem teha kui Y -t, tahab aga Y -t rohkem kui X -i, mis peaks seega Taylori järgi falsifitseerima Davidsoni **P2**-e.

Davidson niisugust näidet **P2**-e vastunäiteks nähtavasti aga ei peaks (kindlasti ei tee aga seda Schueler, 1983), sest seesugust juhtumit näib **P3** [On olemas ohjeldamatuid tegusid] selgelt lubavat. Davidsoni vastus oleks nähtavasti selline, et eespool kirjeldatud akraatilise mehe juhtum ei ole näide toimijast, kes otsustab nii seda, et X -i sooritamine on parem kui Y -i tegemine, ning ka seda, et toimija ei taha X -i rohkem teha kui tahab Y -t. Võimalikud vastuväited Taylorile saaks Davidsoni käsitlusele toetudes jagada kaheks:

- a) kas nimetatud akraatiline mees ei arva, et X -i tegemine on parem kui Y -i tegemine, või
- b) ta tahab X -i rohkem teha kui Y -t.

Esimest positsiooni (a) oleks Taylori järgi üpris kummaline tunnustada inimesel, kes usub, et akraatilised teod on olemas, sest akraasia kui nähtus pole ju muud kui *toimimine oma parema otsustuse vastu*. Davidsoni positsioon ongi aga üks niisuguse käsitluse versioonidest. Akraatiline inimene ei otsusta, et X -i tegemine on parem kui Y -i tegemine – pigem otsustab ju akraatik tingimuslikult, et kõiki asjaolusid arvestades oleks X -i tegemine parem kui Y -i tegemine. Taylori järgi ei kaitse seesugune väide aga esitatud vastunäite eest sest Davidson peab nüüd arvesse võtma ka **P2'**-i [Kui toimija arvab, et kõiki asjaolusid arvestades oleks X -i parem teha kui Y -t, siis tahab ta X -i rohkem teha kui Y -t] ning eespoolkirjeldatud akraasia näide sobib ka niisuguse printsipi vastunäiteks. Davidson ei saa Taylori järgi enam (vastunäitele vastupidiselt) väita, et toimija ei arva, et kõiki asjaolusid arvestades oleks parem teha X -i kui Y -t, kuivõrd tema enda hüpoteesi kohaselt arvab akraatiline inimene just niimoodi. Niisiis peab Davidson jääma teise vastuväite (b) juurde s.o. et toimija tahab rohkem teha X -i kui Y -t.

Teise vastuväite (b) järgi tahab too näites kirjeldatud mees, kes annab abielurikkumise kiusatusele järele arvates, et parem oleks niiviisi mitte teha, rohkem tolle naisega mitte magada kui ta tahab temaga magada. Niisuguse argumendi pooldajate arvates

tuleb tähele panna veel seda, et kõne all olevad soovid on teatud konkreetse teoga suhestatud soovid, st. soov magada (ning soov mitte magada) *selle* naisega *niisugusel* juhtumil. Sest vabalt võib olla nii, et too mees tahab (dispositsionaalselt, pikemaajalise eesmärgina) olla selline mees, kes hoidub abielurikkumisest rohkem kui ta tahab (dispositsionaalselt, pikemaajalise eesmärgina) olla Don Juan. Tayloriga arvates on see asjaolu aga selles suhtes, kas ta tahab tolle naisega praegu mitte magada rohkem kui ta tahab tolle naisega praegu magada täiesti ebaoluline. Tayloriga järgi ei ole vaidlusalune teema mitte selles, et akraatiline mees tahab mõlemat – tolle naisega praegu toime panna abielurikkumist ning seda vältida. Vastuolulised soovid ju akraatilisest olukorda iseloomustavadki. Küsimus on selles, millist nendest konkreetsetest asjadest tahab too mees rohkem.

Kuidas aga lahendada seda, kas *A* tahab konkreetset asja *X* teha rohkem kui konkreetset asja *Y*? Taylor esitab siin tahtmise kaks erinevat kontseptsiooni. Esimeseks võimaluseks oleks jälgida seda, kumba nendest kahest variandist *A* tegelikult teeb. Väljendil '*...tahab...rohkem kui...*' on üks selline kasutusviis, mille kohaselt (eeldusel, et valida on *X*-i tegemise ja *Y*-i tegemise vahel, kuid mõlemat teha ei ole võimalik) *A* tahab *X*-i teha rohkem kui *Y*-t siis ja ainult siis, kui *A* teeb *X*-i ja ei tee *Y*-t. Sellise kasutamiseviisi korral on '*...tahab...rohkem kui...*' samaväärne väljendiga '*...eelistab... -le*'; küsimus, mida *A* eelistab teha on lahendatud nende kaalutlustega, mida *A* teeb – hoolimata sellest, kas ta toimib innukalt või vastumeelselt. Ainsaks nõudeiks on see, et *A* peab toimima vabalt ja tahtlikult. Davidsoni **P1** [*Kui toimija tahab teha X-i rohkem, kui ta tahab teha Y-t, ja ta usub enese olevat vaba tegema nii X-i kui Y-t, siis juhul kui ta teeb X-i või Y-t tahtlikult, teeb ta tahtlikult X-i*] esitab justnimelt niisuguse kriteeriumi nõrga vormi. Mõlema versiooni kohaselt on nii, et kui *A* tahtlikult eelistas *Y*-i tegemist *X*-i tegemisele, siis sellest tuleneb, et *A* ei tahtnud *X*-i rohkem teha kui ta tahtis teha *Y*-t.

Kuivõrd Davidson esitab oma **P1** printsiibina, mis peaks tõene olema üldiselt, mitte ainult väljendi '*...tahab...rohkem kui...*' spetsiifilise kasutamiseviisi korral, jätab ta end sel moel Tayloriga arvates kaitsetuks viimase poolt esitatud vastunäite ees. Vastandina eespooltoodud kasutamiseviisile on väljendil '*...tahab...rohkem kui...*' ka teine kasutamiseviis, kus toimija *X*-i valik eelistusena *Y*-le ei ole ei paratamatu ega ka piisav lause '*A tahab X-i rohkem kui Y-t*' tõesuseks. Sellise lähenemise seisukohalt on

määravaks toimija **hoiakud** X -i ja Y -i suhtes, nt. kas toimija on innukas tegemaks ühte, tõrges tegemaks teist, kas mõte emma-kumma tegemisest süstib temasse entusiasmi jne. Niisuguse tahtmise arusaama (millele Taylori järgi võiks anda nimeks tahtmine kui **kalduvus** (*inclination*), vastandina tahtmisele kui eelistuslikule valikule) kohaselt ei ole vastuolu näiteks niisuguses lauses “Loomulikult tahtsin ma hulga rohkem minna kalale kui koosolekule, kõigest hoolimata valisin ma aga selle, et – üsnagi oma kalduvuste vastaselt – läksin koosolekule.” Davidsoni **P1** on niisuguse tahtmise-käsitluse järgi väär, mistõttu võib selle rakendamisel ka tahtmisele kui eelistuslikule valikule pidada kitsendatuks.

Kirjeldatud olukorra puhul on küsimusel kas A tahab rohkem X -i või Y -t mõlema tahtmise kontseptsiooni korral üks ja seesama vastus – küsime me siis toimija eelistusliku valiku või kalduvuste kohta; mõlemal juhul tahtis ta abielu rikkuda rohkem kui ta tahtis seda vältida. Mõlema tahtmise kontseptsiooni korral niisiis tundub Taylori vastunäide **P2**-le kehtivat.

Niisiis on Taylor vastunäite abil näidanud, et võttes aluseks tavapärase arusaama sellest, mida tähendab X -i rohkem tahta kui Y -t on **P2** väär. Samuti näitas Taylor seda, et **P1** kehtib vaid sellisel juhul, kui A tahab X -i rohkem kui Y -t mõistetakse niisuguses tähenduses, et A valib X -i eelistuslikult Y -le, ning see on samuti väär kui seda, et A tahab X -i rohkem kui Y -t käsitleda niimoodi, et A -l on tugevam kalduvus teha X -i kui teha Y -t.

3.1.2 Watsoni argument

Watsoni (1977:319-320) järgi on võimalik eristada Davidsoni **P2**-s esitatud väljendil ‘*tahab rohkem*’ või ‘*tahab kõige rohkem*’ kahte tähendust – hinnangulist tähendust ja motiveerivat tähendust. Kui toimija tahab hinnangulises tähenduses X -i rohkem teha kui Y -t, siis toimija (sarnaselt Taylori esimesele määratlusele) *eelistab* X -i Y -le või hindab oma väärtuste skaalal X -i kõrgemalt kui Y -t. Kui aga toimija tahab motiveeriva tähenduse kohaselt X -i rohkem teha kui Y -t, siis on toimija tugevamalt motiveeritud tegema X -i kui Y -t. Seega võib Davidsoni **P2** olla tõene kui seda mõistetakse hinnangulises tähenduses, kuid motiveeriva tähenduse järgi on **P2** väär sest akraatiline toimija võib küll tahta midagi rohkem teha, st. ära otustada (motiveerivas tähenduses), et ta tahab X -i rohkem teha kui Y -t ent ei tee seda, st. ei ole enam motiveeritud tegema

X-i kui *Y*-t. Kusjuures **P1** aga on tõene siis kui seda mõistetakse just motiveerivas tähenduses ning väär hinnangulise tähenduse kohaselt. Kui toimija peab *X*-i paremaks kui *Y*-t, siis ta väärtustab *X*-i enam kui *Y*-t. Sellest aga ei tulene, et toimija pigem *X*-i kui *Y*-i soovimine või tahtmine motiveeriks toimijat tegutsema. Davidsoni järgi peaks aga **P1-P2** üheskoos andma just niisuguse tulemuse. Watsoni arvates ei suuda aga Davidson näidata ära **P1-P2** niisugust ühetähenduslikku tõlgitsust, mis näitaks, et need on tõesed või ka tõepärased.

3.1.3 Hurley argument

Davidsoni **P2**-ga pole rahul ka Paul Hurley (1992:85-88). Sellega aga Hurley kriitika ei piirdu. Davidsoni eesmärgiks on Hurley arvates – toimija tahtmistele ja teiste pooldavate hoiakute kaasamise abil – arutluse ja toimimise vahelise sideme demüstitseerimine. Just nimelt sel põhjusel tundub Davidson nägevat **P2**-te vältimatuna ning tunnistab akraatilisi tegusid (olukordi, kus arutlemine ja toimimine lähevad lahku) probleeme tekitavatena. Lahendus, mille Davidson välja pakub, lubabki paraku ainult probleemseid akraasia juhtumeid ent müstitseerib seost arutlemise ja toimimise vahel teistel juhtumitel. Davidsoni lahendus ühendab arutlemise ja *prima facie* tingmuslikud otsustused kõikidel juhtudel ning mittetingimuslikud *sans phrase* otsustused ja rohkem tahtmise (ning seega toimimise) kõikidel juhtudel. Ent see lahutab, kõikidel juhtudel, tingimuslikud *prima facie* otsustused, mis on arutluse vahetuimad tulemused, mittetingimuslikest *sans phrase* otsustustest, mille eesmärgiks on näidata seda, et toimija tahab midagi rohkem, seega ka teeb seda. Niisiis, leiab Hurley, on seos praktilise arutluse ja toimimise vahel, isegi tüüpilistel juhtumitel, tehtud niisama müstilisteks, ehkki tingmuslike ja mittetingimuslike otsustuste eristamise kaudu, kui nendes eksternalistlikes ning leebemates internalistlikes käsitlustes, mida Davidson selgesõnaliselt **P2**-te tutvustades välistab (vt. Davidson, 1970).

Amelie Rorty (1983:180) on otsustuste ära tundmiseks esitanud kaks kriteeriumit, milleks on **praktiline arutlus** ja **käitumuslik tegevus**, mis on niisuguse arutlusega vastavuses. Hurley arvates tuleks aga neid kriteeriume vaadelda pigem sellistena, mis näitavad seda, mida toimija tahab rohkem – kriteerimid, mis tavaliselt langevad kokku, kuid võivad ka lahkned. Davidsoni **P1**-te ja **P2**-te võibki mõista katsena hõlmata seesuguseid kriteeriume, mis seavad vajalikud tingimused rohkem

tahtmiseks. Nii nagu Davidson selle formuleerib, haarab **P1** täpselt toimimise kriteeriumi väites, et kui toimija tahab X -i rohkem kui ta tahab Y -t, siis juhul kui ta teeb X -i või Y -t tahtlikult, teeb toimija pigem X -i. Kriteerium, mis **P1**-te täiendaks oleks aga Hurley järgi **P2'**, mis väidab, et kui toimija tahab X -i rohkem, kui ta tahab Y -t, siis on see toimija arvamusel, et X on parem kui Y . Tüüpilised põhjenduste alusel toimimise juhtumid on sellised, kus need mõlemad kriteeriumid (**P1**, **P2'**) on täidetud – toimija, kes tahab X -i rohkem kui Y -t arvab, et X on parem kui Y ning teeb pigem X -i kui Y -t. Kuid akraatilise teo juhtumid on selgelt ebatüüpilised – sellistel puhkudel ilmneb küll paremaks pidamine ning toimimine, ent see, mida tehakse erineb sellest, mida peeti paremaks. Davidsoni **P1**-te ja **P2**-te ei saa (ilma, et apelleeritaks eristusele tingimuslike ja mittetingimuslike otsustuste vahel) Hurley arvates viia vastavusse printsiibiga, et akraatilised teod on olemas (**P3**). **P1** ja **P2'** aga Hurley järgi seda võimaldavad. Nendest parandatud printsiipidest tuleneb nüüd ainult see, et akraatiline toimija, kes arvab, et X on parem kui Y , ent teeb Y -t, ei taha ei X -i rohkem kui Y -t ega ka Y -t rohkem kui X -i.

Esmalt võib niisugune tulemus tunduda tõepoolest kummaline kuid selleks, et niisuguse resultaadi eelist tabada tuleb Hurley arvates lähemalt vaadata neid kahte indikaatorit, millele tavaliselt selle kindlaks määramisel, mida toimija tahab rohkem apelleeritakse, s.o. arvamus ja tegu. Traditsionaalsemate käsitluste järgi peetakse paremaks pidamist rohkem tahtmise tingimusena piisavaks (nagu väidab ka **P2**). Niisuguste käsitluste kaasaegsemate versioonide kohaselt paljastab aga toimija tegu selle, mida ta tahab rohkem – tegemist (valimist) käsitletakse rohkem tahtmise piisava kriteeriumina. Ent Hurley järgi annavad need väidetavalt piisavad tingimused akraatiliste tegude puhul selle kohta, mida toimija rohkem tahab vastukäivaid vastuseid. Hurley arvates tulekski tunnistada (akraatiliste tegude näitel), et ei paremaks pidamine ega ka toimimine ei ole rohkem tahtmise kriteeriumidena piisavad. Ehk on kumbki eraldi võetuna parimal juhul rohkem tahtmist annuleeriv indikaator ning mõlemad on tühistatavad just nimelt niisugustel juhtumitel, kus need kaks indikaatorit ei kattu. Niisugustel juhtumitel, kus ilmneb nii arvamus kui tahtlik tegu on õigeks vastuseks ehk see, et nende kokkulangevus on toimijale nii paratamatuks kui ka piisavaks tingimuseks selgelt ning arusaadavalt midagi rohkem tahta. Just sellise vastuse peaks Hurley arvates **P1** ja **P2'** andma. Nendel juhtumitel, nagu näiteks akraatiliste tegude puhul, kus need kaks indikaatorit – arvamus ja tegu –

lähevad selles osas lahku, mida toimija rohkem tahab, ei saa meie toimijast aru, ega saa ta ka ise enesest aru, kas ta tahab rohkem *X*-i kui *Y*-t või *Y*-t rohkem kui *X*-i.

Esmalt võib tunduda, et Hurley pakutud lahendus on vastuolus Davidsoni tahtliku teo käsitlusega ning konkreetselt väitega, et toimija tahtlikult *X*-i tegemine on piisav näitamaks seda, et toimija tahab *X*-i rohkem. Ent Davidsoni seotus niisuguse väitega, nagu ka tema lahendus akraasiaprobleemile, tugineb Hurley järgi põhjendamatu tingimuslike ja mittetingimuslike otsustuste eristusel. Kui seesugune eristus aga tahtliku teo käsitlusest elimineerida (nagu Hurley lahendus ette näeb), jäävad alles ainult Davidsoni nõuded, et “...keegi kes toimib teatud kavatsuse alusel, toimib põhjenduse alusel” ning “...et aidata täpsustada toimija tahtlikult toimimise põhjendusi, peavad olema kaasatud teatud positiivsed või pooldavad hoiakud ...” (Davidson, 1978:83). Ent niisuguseid nõudeid tahtlikuks teoks rahuldab ka Davidsoni enda poolt toodud näide akraatilisest hambapesijast:

Ma olen end pärast rasket päeva just voodis lõdvaks lasknud, kui mulle turgatab, et ma ei ole pesnud oma hambaid. Mure oma tervise pärast sunnib mind tõusma ning seda tegema; meelelised naudingud soovitavad mul aga seks korraks hambapesu unustada. Ma kaalun alternatiive põhjenduste (reasons) taustal: ühest küljest on mu hambad tugevad ning lagunemine minu eas aeglane. Kui ma neid ei pese, pole sellest suurt midagi. Teisest küljest, kui ma tõusen, rikun ma sellega oma rahu ning lõpeks ei pruugi terve öö jooksul sõba silmale saada. Kõiki asjaolusid arvestades, langetan ma otsuse, et mul oleks parem voodisse jääda. Ometi on tunne, et ma peaks hambaid pesema minu jaoks liiga tugev ning roidunult tõusen ma voodist ning pesen oma hambad ära. Mu tegu on selgelt tahtlik, olgugi et mu parima otsustuse vastane, ning seega ka ohjeldamatu (Davidson, 1970:30).

Näites toodud mees täidab eespooltoodud tahtliku teo nõudeid, ilma et ta tahaks rohkem hambaid pesta kui voodisse jääda, ta toimib põhjenduste alusel (nt. väldib hammaste lagunemist) ning need põhjendused, nt. soov vältida hammaste lagunemist, kätkevad endas pooldavaid hoiakuid. Niisiis on tahtlikult hambapesuks vajalikud tingimused täidetud ent ei ole nii, et toimija tingimata tahab rohkem hambaid pesta.

Hurley on niisiis seadnud kahtluse alla nii Davidsoni **P2**-e kui ka tema *prima facie* ja *sans phrase* hinnanguotsustuste eristuse. Hurley **P2'** võimaldab meil loobuda väljendist “tahab rohkem” Davidsoni **P2**-s sest Hurley arvates ei ole see akraatiliste tegude puhul selge, mida toimija tegelikult rohkem tahab. Traditsioonilised vastavasisulised indikaatorid – aramus ja tegu – ei ole selle kindlaks määramiseks, mida toimija rohkem tahab, piisavad sest akraatilistes olukordades on need lahknevad. Loobumine Davidsoni hinnanguotsustuste eristusest, mis Hurley järgi lihtsalt ähmastab seost praktilise arutluse ja toimimise vahel, jätab aga Davidsoni käsitluse

tahtlikust teost puutumatuks, sest selleks esitatud nõudeid on võimalik täita ka ilma, et apelleeritaks sellele, mida toimija tahab rohkem.

3.2 Vastuargumente Davidsoni praktilise aru käsitlusele

3.2.1 Schueleri argument

Davidsoni väljapakutud akraasia lahenduse tõepärasus toetub niisugusel väitel, et üks ja sama tavakeele propositsioon on erineva tähendusega, tegelikult isegi erineva loogilise kujuga, juhul kui seda käsitletakse praktilise aru poolt toetatud järeldusena, ning juhul, kui seda käsitletakse sellise otsustuse sisu väljendavana, nagu on viidatud **P2**-s (st. sellise otsustuse, mis on ühendatud toimija rohkem *X*-i kui *Y*-i tahtmisega). Schueleri (1983:583) arvates on niisugune väide aga ebatõepärane sest selle tulemusena lahutatakse toimija praktilised põhjendused täielikult tegevusest. Davidsoni järgi on kogu praktilise aru loomus niisugune, et see saab toetada ainult *prima facie* järeldusi selle kohta, mida oleks parem teha sõltuvalt nendest põhjendustest, mida kaaluti. Seega saab praktiline aru Davidsoni käsitluses toetada vaid tingimuslikke ehk *prima facie* otsustusi. Otsustused, mille alusel me aga toimime, otsustused, mis on seotud meie soovidega ja (**P1** ning **P2** kaudu) ka toimisega, on Davidsonil ent ju mittetingimuslikud otsustused selle kohta, mida on parem teha *sans phrase*. Schueleri arvates näitab see seda, et Davidsoni praktilise aru käsitluse järgi ei ole toimija põhjendustel seega isegi loogiliselt võimalik toetada niisugust otsustust, mille alusel toimija saaks toimida, nagu pole loogiliselt võimalik ka toimida niisuguse otsustuse alusel, mida toetavad toimija põhjendused. Säärase käsitluse järgi peavad ka mitteakraatiliste, ning sugugi mitte vähem kui akraatiliste toimijate teod, kätkema “...midagi olemuslikult irratsionaalset” (Davidson, 1970:42) kuivõrd toimijal ei saa olla enamast põhjendust tuletamaks mittetingimuslikku järeldust ‘*A on parem kui B*’ tingimuslikust järeldusest ‘*Prima facie, A on parem kui B, võttes arvesse minu tõendmaterjali*’ kui tal võib olla mittetingimusliku järelduse, et ‘*B on parem kui A*’ sellest samast (või mis tahes muust) tingimuslikust *prima facie* otsustusest tegemiseks.

Schueleri järgi niisiis pole Davidsoni käsitluse järgi mitteakraatilisel inimesel enamast põhjendust jõuda mittetingimuslikule *sans phrase* otsustusele, mille alusel ta toimib kui on akraatilisel inimesel jõuda tingimuslikule *prima facie* otsustusele, mille alusel too toimib. Ainuke asi, mis Davidsonil siin näib olevat lisada on imperatiiv, mida sai

eespool ka juba nimetatud, so. ohjeldatuse printsiip: “*Soorita see tegu, mida sa kõikide asjassepuutuvate põhjenduste alusel pead kõige paremaks*”. Sellest pole aga Schueleri arvates suurt midagi kasu. Küsimus on ju selles kas see printsiip (või põhjendused, mis seda toetavad, või selle taustaks olev tõesus) annab kellelegi aluse lahutada mittetingimuslik otsustus kujul ‘*X on parem kui Y*’ tingimuslikust otsustusest (mida toetab ju praktiline aru I. M.), et ‘*prima facie, X on parem kui Y, võttes arvesse minu tõendmaterjali*’. Kui ohjeldatuse printsiip niisugust alust ei anna, siis sellest tuleneb Schueleri järgi, et (1) Davidsoni praktilise aru käsitlus, mis suudab toetada ainult tingimuslikke *prima facie* järeldusi, on ekslik ning seega (2) Davidsoni lahendus akraasiaprobleemile ei tööta kuivõrd tema lahenduses on määrava tähtsusega see, et need otsustused, mille alusel me toimime on erinevad nendest otsustustest, mida toetab praktiline aru. Kui seesugune printsiip ei anna meile aga alust sellisel moel mittetingimuslike otsustuste lahutamiseks, siis mis tähtsust saab sellel üldse olla? Miks peaksime pöörama sellele rohkem tähelepanu kui näiteks printsiibile, mis ütleb, et: “*Ära soorita soorita tegu, mida sa kõikide asjassepuutuvate põhjenduste alusel pead kõige paremaks?*”

Schueleri arvates on Davidson akraasiaprobleemi lahendada püüdes esitanud niisuguse käsitluse praktilisest arust, mis muudab selle kummalisel viisil tegude suhtes ebaoluliseks. Seega võivad ükskõik missugused põhjendused, mida me oleme pidanud endi tegusid põhjendavateks, Davidsoni käsitluse järgi, parimal juhul põhjendada pelgalt meie tingimuslike otsustusi selle kohta, mida oleks parema teha. Seesuguse käsitluse järgi tundub tingimuslike otsustuste, millel võib olla põhjendus, kuid mille alusel me ei saa käituda ning mittetingimuslike otsustuste, mille alusel me saame toimida, kuid millel ei saa olla põhjendust vahele jäävat alatiseks ületamatu lõhe. Seesuguse lõhe olemasolu on Davidsoni akraasia-käsitlusele määrava tähtsusega, sest ilma erinevat liiki hinnanguotsustusteta, ning nende vahelise lõheta, osutatakse nii **P2**-s ja **P3**-s samale otsutusele, mis tähendaks, et **P1-P3** on ikkagi vasturääkivad. Samal ajal kindlustabki aga niisugune lõhe selle, et otsustus, mida saab moodustamisel põhjendada, ei saa loogiliselt olla see otsustus, mille alusel me toimime. Schueleri väidete taustal tundub niisugune lahendus aga pehmelt öeldes küsitav.

3.2.2 Bratmani argumendid

Michael Bratman (1979) ei ole rahul sellega, kuidas Davidson eristab toimija parimat otsustust (*best judgment*) toimija praktilisest järeldusest (*practical conclusion*)⁸. Davidsoni lahendus on selline, et toimija praktiline järeldus on niisugune järeldus, mis käib selle kohta, mida oleks kõige parem teha, ent Davidson nõuab seda, et mingit teist olulist hinnangulist järeldust tuleks käsitleda toimija prima otsustusena. Davidsoni nägemuse järgi on nii, et akraatilise toimija parim otsustus on tema arusaam sellest, milline variant oleks parim, kõiki asjaolusid arvesse võttes. Davidsoni toimija praktiline otsustus ütleb aga missugune variant oleks parim *sans phrase*. Davidsoni käsitluse kohaselt on need kaks täiesti erinevat järeldust. Sellise lahenduse järgi ilmnevad akraatilised teod siis, kui need kaks erinevat järeldust lahknevad.

Sellisel moel kiilu löömine prima otsustuse ja praktilise järelduse vahele on Bratmani järgi selgelt väär. Esiteks kui arutluses selle üle, mida oleks parem teha jõuab toimija järeldusele, et teatud variant oleks parim, tundub olevat vägagi loomulik, et niisugune järeldus on toimija parim otsustus (mitte parim pelgalt *prima facie* nagu väidab Davidson – I. M.). Niisuguse prima otsustuse ainult *prima facie* prima otsutusena käsitlemine tundub Bratmanile omavoliline ning ehk ainult *ad hoc* viisiks akraatiliste tegude poolt argumenteerida. Teiseks läheb selline eristus vastuollu järgneva näitega:

Oletame, et Sam istub kodus ja tema ees laual on pudel veini. Sam teab, et kui ta veini ära joob, on tal hommikul meelethu peavalu, ning veel, et arvestades hilist õhtutundi, peaks ta kohe magama minema, juhul kui ta homseks väga tähtsaks tööks tahab täiesti väljapuhanud olla. Samas aga teab ta ka, et veini joomine oleks üsna meeldiv ning leevendaks, vähemalt ajutiselt, tema hetkelist masendust. Sam arvab mõlemat – nii seda, et teatud mõttes oleks tema veini joomine *prima facie* parim, ning et teises mõttes oleks selle mittejoomine *prima facie* parim. Kaaludes neid vastuolulisi asjaolusid järeldab Sam, et parim oleks pigem veini joomisest hoiduda kui veini juua. “Aga ikkagi” mõtleb Sam omaette, keskendudes nendele põhjendustele, mis räägivad veini joomise kasuks, “vein näeb väga hea välja ning see aitaks mul kindlasti masendusest üle saada.” Seejärel küünitabki Sam käe pudeli järele, valab veini klaasi ning hakkab seda jooma. Mõne aja pärast astub Sami juurde sisse tema sõber, kes märgates pooltühja veinipudelit, ning teades Sami homset tihedat töögraafikut ütleb Samile: “Kuule sõber. Sinu põhjendused mitte juua tunduvad selgelt tugevamad kui need, mis räägivad veini joomise kasuks. Kuidas sa seega saad üldse mõelda, et kõige parem oleks juua?” Sam aga vastab: “Ma ei arvagi, et kõige parem oleks juua. Kas sa tõesti arvad, et ma olen nii rumal, et ei tea seda, arvestades kui tugevad

---

⁸ Bratman (1979:155) defineerib praktilise järelduse niimoodi: “...minu täies õilmes tegu või mu kavatsus mingil moel toimida vastab säärase argumendi järeldusele, mis on vastavuses minu praktilise aruga. Niisugune järeldus määrab minu jaoks ära selle, mida ma hakkam tegema. Ma nimetan niisuguseid argumente praktilisteks argumentideks ning seesuguseid järeldusi praktilisteks järeldusteks.”

on mu põhjendused joomisest hoidumiseks? Ma arvan, et parem oleks joomisest hoiduda, ent ma joon sellegipoolest.” (Bratman, 1979:156)

Sami kirjeldus seega on niisugune, et ta järeldeb, et kõige parem oleks mitte juua, ning ikkagi joo ta vabalt, tahtlikult ning põhjendatult. Sam ju ise kinnitas oma sõbrale, et just niimoodi ta arvab. Sam ei tundu seega toimivat lihtsalt parima otsustuse vastu *prima facie* vaid (Davidsoni mõttes) parima otsustuse vastu *sans phrase* (mida Davidson ei pea võimalikuks). Davidsoni lähenemise järgi aga ei saaks me Sami kohta niimoodi öelda, ning peaksime mõnna, et kuigi Samil on teatud hinnanguline järeldeb joomisest hoidumise kohta, mõtleb ta (ning tema tegu näitab) et joomine oleks parim. Kuid see tundub Bratmani arvates eespooltoodud arvesse võttes selgelt väär.

Lõpeks ei suuda niisugune (davidsonilik) lähenemine seletada ka nn. täies õilmes tegusid (*full-blown actions*) nii nagu Bratman neid mõistab.⁹ Davidsoni argument on niisugune, et praktiline järeldeb, mis on vastavuses toimija täies õilmes teoga *a* on ka seesugune järeldeb, et *a* oleks parim. Ent Bratmani järgi saab toimija sooritada täies õilmes teo ning põhjendatult, ilma et ta peaks üldse niisugust järeldest tegema. Olgu niisugune näide:

Jones sõidab jõe peal kanuuga allavoolu ning näeb, et ta läheneb hargnemiskohale. Jones teab, et ta ei saa ei tagasi pöörata ega ka kaldale sõita. Samuti teab ta, et vasak jõeharu on päikeseline, ning et paremal jõeharul kasvavad ilusad lilled. Veel teab Jones, et ühe, ning ainult ühe, jõeharu lõpus on kosk. Kahjuks ta ei tea, kumb jõeharu viib koseni. Jones arvab, et kummagi valiku kasuks räägivad nii mitmedki asjaolud. Oletame, arvates, et päikesepaiste on enam soovimisväärne kui ilusad lilled, järeldeb Jones, et vastavalt nendele teadaolevatele kaalumist nõudvatele asjaoludele, oleks *prima facie* kõige parem minna vasakule ning jätkabki oma teed sellele vastavalt. Mõeldes aga taas kosele, võib Jones sellegipoolest rõhutada, et tegelikult ei ole ta ikka üldse valmis järeldama, et vasakule minemine oleks kõige parem. Tundub, et sellisel juhtumil peab Jonesi praktilise järeldeusena toimima midagi muud kui eespoolnimetatud järeldeb. (Bratman, 1979:161)

Davidsoni järgi oleksime aga kohustatud – vastupidiselt Jonesi rõhutamisele – ütleva, et Jones tegi järeldeuse, et vasakule minemine oleks kõige parem. See aga tundub taas väär.

Hinnangulises praktilises arutluses võib jõuda järeldeusele, et teatud mõttes üks olemasolevatest võimalustest oleks *prima facie* parim ning samuti võib jõuda järeldeusele, et üks olemasolevatest võimalustest olekski tõesti parim. Esimest tüüpi

---

⁹ Bratman (1979:154) määratleb nn. täies õilmes teod (*full-blown actions*) selliselt, et need on vabad, tahtlikud ning otsustavad teod. Täies õilmes tegu on järeldeb praktilisest arutlusest, mis sisaldab toimija vastavalt toimimise põhjenduste kaalutlemist

järeldus üldiselt ei määra ära seda, mida teha. Teist tüüpi järeldust, nagu viimasest näitest näha, üldiselt täies õilmes teo juures ei olegi. Bratmani arvates tuleks toimija praktilise järeldusena võtta kasutusele hoopis uus, mittehinnanguline järeldus. Bratmani järgi oleks seesugustel praktilised järeldused kujul “*Ma teen a*” (*I shall do a*). Niisugune järeldus määrab ära selle, mida teha, kuivõrd tundub, et toimija võib järeldada, et *Ma teen a* ning samal ajal arvata, et mingi vastupidine võimalus *b* oleks parim (vt. nüüd uuesti Jonesi juhtumit). Bratmani säärane lahendus lubab seega lüüa vajaliku kiilu praktilise järelduse ning parima otsustuse vahele, ilma et kaasneks selliseid vasturääkivusi nagu Davidsoni lahenduse puhul¹⁰.

3.3 Vastuargumente Davidsoni prima facie ja sans phrase hinnanguotsustustele

3.3.1 Tenenbaumi argument

Nagu eespool korduvalt mainitud, toetub Davidsoni akraasia kaitse tema *prima facie* ja *sans phrase* hinnanguotsustuste eristusele. Akraatiline toimija, Davidsoni käsitluses, toimib vastu oma *prima facie* parimat otsustust, mitte aga vastu parimat otsustust *sans phrase*. Vastuolu siin aga Davidsoni järgi pole sest esimene on väidetavalt tingimuslik, teine aga mittetingumuslik otsustus. Davidsoni järgi on nii, et **P1** ja **P2** viitavad sellele, et kui toimija peab *X*-i paremaks kui *Y*-t, siis teeb ta pigem *X*-i kui *Y*-t, kuid ainult juhul kui “*paremaks kui*” kasutatakse mittetingumuslikus tähenduses. See kõik on kokkusobiv sellega, et toimija peab kõiki asjaolusid arvesse võttes *Y*-t paremaks kui *X*-i, ning on seetõttu akraatiline.

Niisugune lahendus ei tundu olevat aga eriti veenev. Tenenbaumi (1999:875-911) arvates seob Davidson end seesuguse lähenemise kaudu väitega, et toimija toimib *sans phrase* otsustuse alusel, kuid valib selle niimoodi nagu oleks tema *sans phrase* otsustus selline, et – toetudes mingitele parematele hüve kasuks rääkivatele asjaoludele –kaalub see ülesse *prima facie* otsustuse. Tenenbaum leiab, et järgides Davidsoni enda analoogiat tõenäosusotsustustega, tuleb välja, et Davidsoni akraatiline inimene on niisugune, kes teab, et New York Times avaldas teadaande, et täna toimuvad presidendivalimised, ning uskudes, et see on trükiviga, läheb siiski

---

¹⁰ Põhjalikult väljaarendatud Bratmani käsitluse praktilisest arust leiab siinkäsitletud artiklist ligi kakskümmend aastat hiljem ilmunud raamatust “*Intention, Plans and Practical Reason*”, Harvard University. Press, 1999. Antud töö spetsiifikat ja eesmärke silmas pidades pole aga sellel siinkohal võimalik pikemalt peatuda.

kohalikku valimisjaoskonda. Davidson tundub aga niisugusest probleemist teadlik olevat ning ta esitab oma lähenduse järgnevas:

Kui r on kellelegi (et) p arvamise põhjendus, siis selle (et) r -i omamine peab minu arvates olema ka selle (et) p omamise põhjuseks. Ent, ja just see on siinkohal kõige olulisem, toimija (et) r -i omamine võib olla tema (et) p arvamise põhjuseks, ilma et r oleks tema põhjendus – tõesõna, toimija võib isegi mõelda, et r on põhjendus hüljata p . (Davidson, 1970:41)

Niisiis siinkohal ortodokse juudi näidet meelde tuletades tuleks öelda, et too juut ei arvanud, et meelelisest vaatepunktist tulenevad põhjendused olid head, sellest hoolimata aga põhjustasid tema arvamise, et parem oleks suitsetada. Siinkohal tundub Davidson aga vaid väljendavat oma poolehoidu nn skolaatilisele lähenemisele.¹¹ Sest niisugusel juhul tundub väärtusotsustuse mittetingimuslik tunnustamine olevat kummalisel kombel sõltumatu sellest, kas toimija on valmis seda otsustust heaks kiitma või mitte; säärane otsustus funktsioneerib nõ. toimija selja taga, hoolimata tema põhjenduste vastupidisest hinnangust. Säärasel tõesiasjal, et soove, mis kutsuvad esile selle, et toimija toimib, võib pidada põhjendusteks (vastupidiselt mis tahes teistele, mida saab mõistuspärastada toimija uskumuste ja sooviga), ei ole tegelikult mingit osa seletuses, miks toimija valis just niisuguse konkreetse teo tegemise, sest teo tegemist, Davidsoni käsitluse järgi, ei määra kindlaks toimija terviklik hinnang, mille ta annab põhjendustele. Davidsoni akraasia-käsitlust saab samaväärselt rakendada ka toimimisele sunni mõjul – toimija otsustab, et teatud toimimisviis on parim kuid mingi vastupidine soov saab toimijast võitu.

3.3.2 Grice'i ja Bakeri argumendid

Grice'i ja Bakeri (1985:27-49) arvates on olemas üsna veenev alus selleks, et käsitleda Davidsoni hinnanguotsustusi selliselt, et mitte ainult

- (1) suhestatult teatud kaalumist nõudvate asjaoludega a on parem kui b ,
vaid
- (2) suhestatult teatud kaalumist nõudvate asjaoludega a on kõige parem.

Davidsoni tingimuslikku/mittetingimuslikku otsustuste eristust vaadates tundub, et paljudel, et mitte öelda kõikidel juhtumitel, näib viimane tingimuslik *prima facie* hinnanguotsustus praktilises argumendis olevat pigem kujul (2) kui (1). On küll ehk

---

¹¹ Tenenbaum (1999:876) peab nn. skolaatilise lähenemise all silmas selliseid käsitlusi, mille kohaselt on motivatsiooni ning hindamise (või ka teatud otsustuste) vahel kontseptuaalne seos.

tõsi, et mõningatel juhtudel otsustus, et a on kõige parem on võrdväärne otsustusega, et a on parem kui b , kus b on a -le kõige paljutõotavam alternatiiv, ent see pole alati nõnda. Näib, et mõnikord me otsustame, et sõltuvalt teatud tõendmaterjalist a on parem kui mis tahes muu alternatiiv võimalike valikute hulgast, ilma et me otsustaks ära ülejäänud valikute hinnangulist järjestust, ning mõnikord isegi ilma, et me tuvastaks nende ülejäänud valikute täpsemaid elemente.

Grice ja Baker viitavad niisiis sellele, et 'kõiki asjaolusid arvestades' ehk *prima facie* otsustus tundub olevat hoopis kujuga (2) ning akraatiline toimija näib jõudvat just seesugusele otsustusele. Kahtlemata on ahvatelev, ent Grice'i ja Bakeri arvates väärib arvata, et sellise sisuga otsustust, et sõltuvalt m_{I-st} a on kõige parem, tuleks, lähtuvalt Davidsoni mudelist *pf*(m_I , a on parem kui $\sim a$) käsitleda (1) erijuhtumina. Davidsoni mudelit lähemalt uurides selgub ju, et seda on kahjuks võimalik lugeda mõlemat moodi. Kas siis nii, et sõltuvalt m_{I-st} , a on hea või ka nii, et sõltuvalt m_{I-st} a on parem kui mis tahes muu alternatiiv. Niisugused tõlgendusvõimalused on aga selgelt erineva tähendusega.

Vaatame veel üht Grice'i ja Bakeri vastuväidet Davidsonile. Davidson käsitleb '*pf*'-i (*prima facie*) sarnaselt '*pr*'-le erilise lause(te) konnektiivina. Kuigi niisugune lahendus on ehk paljudel juhtudel adekvaatne, leidub siiski juhtumeid, mille korral niisugune lähenemine tekitab küsitavusi. Kui otsustusi, mida väljendatakse lausega kujul '*kõiki asju arvesse võttes, a on parem kui b*' või '*sõltuvalt olemasolevast tõendmaterjalist, a on parem kui b*' tuleb käsitleda tingimuslike otsustustena, nagu Davidson seda nõuab, tuleb niisugust lahendust modifitseerida. Sest niisuguste otsustuste väljendamisel ei täpsustata asjassepuutuvaid kaalumist nõudvaid asjaolusid lauseliselt, vaid nendele osutatakse nimisõnafraasi kaudu, ning säärestel juhtumitel tundub *pf*-i (ning ka *pr*-i) kirjeldamine lauseliste konnektiividena ignoreerivat süntaksi. Niisiis selleks, et tingimuslike otsustuste käsitus oleks koherentne ning suuteline hõlmama '*kõiki asjaolusid arvestades*' tuleks Grice'i ja Bakeri järgi '*pf*'-i ja '*pr*'-i käsitleda mitte väljendavat konnektiive vaid suhtumuslikke väljendusi, mis näitavad suhestatust niisuguste entiteetide vahel nagu laused, väited, propositsioonid või otsustused.

Oma vastuses Grice'ile ja Bakerile püüab Davidson (1985:201-206) esitatud vastuväiteid kummutada. Esiteks rääkides põhjendusest või tõendmaterjalist võetakse

Davidsoni arvates vääralt omaks, et keegi tehes *prima facie* otsustust tunnustab põhjenduslauset või tõendlauset tõesena. Davidson ei ole seda aga niimoodi mõelnud – ‘*pf*’ otsustus väljendab vaatepunkti kahe propositsiooni suhestatuse kohta, ning sellega ei seota end kummagi propositsiooni tõesusega. Seega on Davidsoni järgi väär parafraseerida ‘*pf*’ otsustust sõnadega ‘*Eeldades, et see või teine on niimoodi....*’. Täpsem oleks öelda ‘*Juhul kui see või teine on (oleks) niimoodi....*’. Davidson jääb kindlaks järgneva praktilise arutluse käsitluse juurde:

(M) *pf(x on parem kui y, x on see kui ma ostan Porsche ja y on see kui ma ostan Cadillac)*

(m) *a on Porsche ostmine ja b on Cadillac ostmine*

(C) *pf(a on parem kui b, (M) ja (m))*

Selline järeldus on Davidsoni arvates kehtiv, kuid tuleb tähele panna, et kui eeldusi tõlgitsetakse siin ‘põhjendustena’ võib keegi (nt. Grice & Baker) siinkohal tõepoolest järeldust lugeda nii, et ‘*Eeldades, et eeldused on tõesed...*’ Ent niisugune lähenemine on Davidsoni arvates lubamatu. **(C)** ütleb vaid seda, et **(M)** ja **(m)**, olgu nad siis tõesed või väärad, oleksid sellisel juhul, kui nad oleksid tõesed, põhjendused otsustamiseks, et *a* on parem kui *b*. Toimijal, kes kiidab heaks **(C)**-d ei tarvitse tingimata olla veel põhjendust Porsche ostmiseks, kui ta just ei usu ka **(m)**-i. Mõttekas järeldus niisiis oleks antud eelduste puhul Davidsoni järgi:

Pf(a on parem kui b, a on Porsche ostmine ja b on Cadillac ostmine)

Niisuguse järelduse saab tuletada Davidsoni arvates isegi ilma **(m)**-i abita. Tähtis on veel rõhutada, et ‘*pf*’ otsustust ei saa interpreteerida sellisena, mis ütleb midagi umbes järgnevat ‘*Prima facie, sõltuvalt nii-ja naasugusest tõendmaterjalist...*’ sest asjassepuutuv suhe on väljendatavate propositsioonide vahel, ning seega ei ole võimalik seda väljendada vaid ühega nendest.

Kuidas tuleks aga ikkagi mõista Davidsoni järgi tema ‘*kõiki asjaolusid arvestades*’ otsustusi? Grice’i ja Bakeri arvates ei olnud võimalik Davidsoni otsustust ‘*kõiki asjaolusid arvestades a on parem kui b*’ esindada väljendiga ‘*pf(a on parem kui b, kõike arvestades)*’ ning siin ei aitaks nende arvates ka mis tahes muu nimisõnafraasiga asendamine, nt. ‘*kogu olemasoleva tõendmaterjali*’ asendamine ‘*kõikide asjadega*’.

Sest kuivõrd 'pf' on lausetevaheline konnektiiv, sobivad Grice'i ja Bakeri arvates ainult (konkreetsed) laused niivõrd olulisse kohta. Davidsoni arvates ei ole aga midagi sellist, mis annaks 'kõiki asjaolusid arvestades' otsustusele võimekust juurde, võimalik panna ümarsulgude sisse. Ükski 'pf' otsustus ei anna veel iseseisvalt põhjendust hindamiseks – 'pf' otsustused pelgalt ütlevad, mis võiks lugeda põhjendusena. Selleks, et põhjendust omada, on 'pf' otsustusele tarvis midagi lisada.

Lihtsamatel juhtumitel näiteks pole Davidsoni arvates üldse tarvis kasutada mõistet 'kõiki asjaolusid arvestades' kuigi seesugused juhtumid kätkevad endas sellise idee olulist aspekti. Akraasiat võib sellistel juhtumitel iseloomustada kui millegi tahtlikult tegemist ometi aga arvates, et mõni olemasolev alternatiiv oleks parem. Toimijal on selleks, mida ta teeb, põhjendus r , ent tal on teine põhjendus r' , mille üheks ühenduseks on r , ning mille alusel toimija otsustab, et olemasolev alternatiiv on parem. Mis tahes juhtumil koosneb toimija toimimise põhjendus teatud viisil 'pf' otsustusest ning uskumusest, et põhjendav asjaolu peab paika. Seega koosneb vastavalt toimimise põhjendus 'pf' otsustusest kujul $pf(a \text{ on parem kui } b, r)$ pluss uskumusest, et r . Toimija on akraatiline seepärast, et ta teeb a kuigi arvab, et $pf(b \text{ on parem kui } a, r')$ ning usub, et r' .

3.3.3 Audi argument

Nagu eespool sai öeldud, määratleb Davidson akraasia või ohjeldamatuse algselt niimoodi:

D. *Tehes X-i, tegutseb toimija ohjeldamatult siis ja ainult siis, kui: (a) toimija teeb X-i tahtlikult; (b) toimija usub, et on olemas alternatiivne ning tema võimuses olev tegu Y; (c) toimija arvates oleks – kõiki asjaolusid arvestades – parem teha Y-t kui X-i (Davidson, 1970:22).*

Hiljem püüab Davidson aga esitada ka niisugust formuleeringut, mis väldiks tülikat 'kõiki asjaolusid arvestades'. Davidson (1970:40) kirjutab:

Meie algse ohjeldamatuse-definitsiooni (D) usutava modifitseerimise abil saaks ju teo x ohjeldamatuks sildistada, eeldades lihtsalt, et toimijal on millegi muu tegemiseks parem põhjendus: toimija teeb x-i, põhjendusega r, kuid tal on ka põhjendus r', mis sisaldab r-i ja enam, ning mille põhjal ta otsustab, et mingi alternatiivne tegu y on parem kui x.

Samas pole Audi (1979:173-196) arvates selge, kuidas ikkagi **P1** ja **P2** akraasiat niisuguses tähenduses lubavad. Kui toimija **S** **P2**-e kaudu ning r' -i põhjal otsustab, et parem oleks teha A' -i kui A -d, tahab **S** eeldatavasti A' -i rohkem teha kui A -d ning teeks **P1**-le toetudes A' -i, kui ta ikka toimib tahtlikult. Ent Davidsoni seisukoht on selline, et hoolimata sellest, et r' "sisaldab" r -i, ei too **S**-i otsustamine r' -i põhjal, et

parem oleks teha A' -i kui A -d kaasa ei seda, et S lihtsalt otsustab, et parem oleks teha A' -i ega ka seda, et ta tahab rohkem teha A' -i kui A -d. Sest hoolimata näivusest ei tuleks Davidsoni järgi S -i otsustamist r' -i alusel, et parem oleks teha A' -i kui A -d käsitleda järgnevate lausete konjunktsioonina:

(i) S arvab, et A' -i oleks parem teha kui A -d

ja

(ii) Alus, mille põhjal S seda otsustab on r'

Vaid pigem S -le *prima facie* otsustuse omistamisena

(iii) $pf(A'$ on parem kui A , r')

Audi on aga veendunud, et päris kindlasti arvavad mõned akraatilised toimijad lihtsalt (ilma *pf* kvalifitseerimiseta, st. Davidsoni mõttes mittetingimuslikult – I.M.), et parem oleks teha A' -i kui A -d ning ikkagi teevad tahtlikult A -d. Niisugustele juhtumitele aga Davidsoni käsitus selle kohta, kuidas akraasia on võimalik, ei kehti.

Võib ju eitada, toetudes sellele, et kõik praktilised otsustused on allutatud mingisugusele alusele, et niisuguseid otsustusi me kunagi ei teegi ent niisugust eeldust võib Audi järgi mõista kahetähenduslikuna:

(iv) Iga praktilise otsustuse jaoks on olemas alus, mille põhjal toimija selle otsustuse teeb, selles tähenduses, et tal on see otsustus sellepärast, et ta tunnustab niisugust alust

(v) Kõik praktilised otsustused on *prima facie*, st. suhestatud (iii) esitatud moel alusega.

On üsna selge, et väide (v) ei tulene (iv)-st (ning Davidson nähtavasti nõustuks sellega). Otsustuse alust sellises tähenduses nagu see on oluline (iv)-s ei tarvitse otsustuse kujus või sisus kajastada. Veelgi enam, internalistliku käsitluse pooldaja võib mõõnda, et mõnikord me (ikkagi) otsustame lihtsalt, et A' oleks parem kui A ning ka Davidson ise näib seda lubavat:

Tahtlik tegu, nagu ma P1 ja P2 kaitstes olen väitnud, on otseselt suunatud mittetingimuslike otsustustele nagu 'Parem oleks teha a-d kui b-d.' Arutus, mis lõppeb tingimuslike lausete, nagu (C₈) [pf (a on parem kui b, e), kus e on kõik see, mida S peab oluliseks juures, on praktiline pelgalt oma sisu, mitte lõpptulemuse poolest (Davidson, 1970:39).

Teisalt lubab aga Davidson selgelt ka seda, et S võib akraatiliselt teha A kui S “*usub, et parem oleks, kõiki asjaolusid arvestades, teha midagi muud*”. See on võimalik sellepärast, et otsustus on *prima facie*, ja et S mõnikord arvab, et “*niisuguses tõekspidamises, kui inimene arvab, et kõik see, mida ta usub ja väärtustab, toetab teatud toimimisviisi, ning et samaaegselt need*

samad uskumused ja väärtused on selle toimimisviisi hülgamise põhjuseks, ei ole midagi paradoksaalset". S võib tõepoolest niimoodi arvata ning samuti võib see seletada mõningaid akraasia-juhtumeid, selliseid, kus S ei tee mittetingimuslikku otsustust. Ent see ei muuda **P1** ja **P2** kokkusobivaks nende akraasia-juhtumitega, kus S teeb tahtlikult A kuigi mõtleb, et parem oleks lihtsalt teha A':

S teab, et Hali kandidatuuri esitamisega solvaks ta Sami ning usub, et kuigi Hal teeks seda tööd kõige paremini, ei ole tema kandidatuuri esitamine väärt Sami solvamist. S otsustab, et kõige parem oleks Sami mitte solvata ning seega Hali kandidatuuri mitte esitada, kuigi kõige muu poolest oleks Hali esitamine hea. Ent S tahab esitada Hali kandidatuuri, ning siis kui esitamise aeg on käes ja Hal vaatab tema poole, esitabki S Hali kandidatuuri, solvates sellega Sami. Kuivõrd S-il ei ole mingit soovi Sami solvata ega teha mitte midagi sellist, mis tema arvates Sami solvamisele kaasa aitab, solvab S Sami mittetahtliku kõrvalproduktina millelegi niisugusele, mida S teeb tahtlikult – st. S ei solva Sami tahtlikult. See aga ei tähenda, et S solvab Sami mittetahtlikult. Ei mitte nii. S-i tegu ei ole juhuslik või tahtmatu. Kindel on aga see, et S solvab Sami oma parima otsustuse vastaselt. Kui niimoodi talitamine ei oleks S parima otsustuse vastane, ei saaks me seletada miks Hali esitamine on selle vastu. Kõige selle valguses on mõistlik öelda, et Sami solvamine S-i poolt on akraatiline ning teeb võimalikuks idee, et akraatilised teod peavad olema tahtlikud. Tuleb veel ka tähele panna, et kuivõrd S on teadlik, et Sami solvamine on tema parima otsustuse vastane, ning et Hali esitamine just seda teeb, võib S-ilt eeldada Sami solvamisest hoidumiseks ning Hali mitte esitamiseks tahtejõu kasutamist (Audi, 1979:179).

Seega võib vabalt olla nii, et akraatiline tegu, vähemalt normaalsete täiskasvanute puhul, on lihtsalt tegu oma parima otsustuse vastu. Audi arvates läheks niisuguste juhtumite olemasolu eitamine, ning vaid selliste juhtumite lubamine, kus asjassepuutuvad otsustused on *prima facie*, vastuollu meie tavakogemusega.

3.3.4 Mele argument

Ka Alfred Mele (1987:33) arvates ei ole sugugi selge, et akraasia on ainult toimimine oma kõiki asjaolusid arvestades otsustuse vastu. Nagu me mäletame tulenes Davidsoni **P1-P2**-st **P***, mis ühendab otsustust ja tegu:

P* Kui toimija arvab, et talle oleks parem teha X-i kui teha Y-t, ja ta usub enese olevat vaba tegema nii X-i kui Y-t, siis juhul kui ta teeb kas X-i või Y-t tahtlikult, teeb ta tahtlikult X-i (Davidson, 1970:3).

Ning akraatilise teo määratlus oli Davidsonil järgmine:

D. Tehes X-i, tegutseb toimija ohjeldamatult siis ja ainult siis, kui: a) toimija teeb X-i tahtlikult; b) toimija usub, et on olemas alternatiivne ning tema võimuses olev tegu Y; c) toimija arvates oleks – kõiki asjaolusid arvestades – parem teha Y-it kui X-i.

Ning kuivõrd (definiitsiooni järgi) see otsustus, mille vastu akraatiline toimija tegutseb on 'kõiki asjaolusid arvestades' ehk *prima facie* otsustus ja seetõttu (Davidsoni terminoloogias) tingimuslik otsustus, ei falsifitseeri ohjeldamatud teod Davidsoni arvates **P***-i, sest need otsustused, mille kohta **P*** käib on mittetingimuslikud ehk *sans phrase* otsustused.

Mele tahab aga Davidsoni akraasia-määratluse (D) modifitseerimise kaudu näidata, et ka toimimine *sans phrase* otsustuste vastu on võimalik. Nimelt, kui Davidsoni (D)-st ära võtta oluline fraas 'kõiki asjaolusid arvestades' ning kui siis see (D) modifitseeritud määratlus suudab adekvaatselt kirjeldada teatud tüüpi akraatilisi tegusid, siis on selge, et teatud tüüpi akraatilised teod falsifitseerivad P*-i. Sest niisugustel akraasia juhtumitel, mida (D) modifitseeritud versioon kirjeldab, otsustab toimija (ilma kvalifitseerimata, st. mittetingimuslikult ehk *sans phrase*), et A-d oleks parem teha kui B-d ja usub, et ta saab teha nii A-d kui B-d (rahuldades seeläbi P*-i liit-eeldusi) ent samas teeb ikkagi tahtlikult B-d, falsifitseerides nõnda P*-i järelduse. Seega tuleks Mele arvates küsida, miks peaksime uskuma, et me mitte kunagi ei toimi - D-s kirjeldatud asjaoludel - mittetingimusliku otsustuse vastaselt (et Y-t oleks parem teha kui X-i).

Esiteks ei ole Mele arvates sugugi väga selge, mida Davidson üldse mittetingimusliku ehk *sans phrase* otsustuse all silmas peab. Oma põhilises akraasia-käsitluses, mille Davidson (1970) esitab artikilis "How is Weakness of the Will Possible?" jääb niisuguse otsustuse mõiste selgelt ebamääraseks. Hiljem, tõsi küll, Davidson selgitab, mis üks mittetingimuslik või otsustav (all-out) otsustus on: "otsustus selle kohta, et miski, mida ma enda arvates võin teha...on soovimisväärne mitte ainult ühe või teise põhjenduse tõttu vaid kõigi mu põhjenduste taustal...on kavatsus" (Davidson, 1978:58). Varem on Davidson veel öelnud ka järgmist: "...kõik otsustused on langetatud kõiki põhjendusi arvestades, selles mõttes, et need on langetatud selle terviklikkuse juuresolekul ja sellest ka tingitud" (Davidson, 1970:40). Veel väidab Davidson, et "tahtlik tegu...on otseselt suunatud mittetingimuslikele otsustustele nagu 'Parem oleks teha a-d kui b-d'. Arutus, mis lõppeb tingimuslike otsustuste juures....on praktiline pelgalt oma sisu, mitte lõpptulemuse poolest" (Davidson, 1970:39).

Mele arvates võib seda mõista nii, et niisugune arutus peatub üldse enne kavatsuse moodustamist. Ning Davidsoni käsitlusest tuleb välja see, et akraatiliste tegude korral toimija ei kavatse teha seda, mida ta kõiki asjaolusid arvestades peab parimaks. Toimija nõrkus (akraasia) ei avaldu mitte ebaõnnestumises toimida vastavalt mittetingimuslikule otsustusele, st kavatsusele, vaid pigem suutmatuses kavatseda (ja seega ka toimida) vastavalt kõiki asjaolusid arvestades otsustusele – niisugusele otsustusele, mis on tingimuslik.

Mele on nõus sellega, et säärane Davidsoni käsitus suudab vähemalt mõningaid akraasia-juhtumeid sobitada printsiipidega **P1-P2**. See printsiipide paar käib ju mittetingimuslike otsustuste või ka kavatsuste kohta, ning tundub, et toimija akraatilises võib vähemalt mõningatel juhtudel avalduda mitte kavatsusele vastupidises teos, vaid pigem suutmatuses kavatseda vastavuses kõiki asjaolusid arvestades parima otsustusega. Ometi, mööna Mele, tahaksime me teada ju seda, kas inimesed, siis kui nende praktiline arutus ei lõppe tingimuslike otsustuste juures, vaid väljastab kavatsuse teha *A-d siin ja praegu*, samuti toimivad akraatiliselt. Olgu järgmine näide:

Johni bioloogiakursuse ülesandeks on kindlaks teha, milline on tema veregrupp. Selleks peab ta endale nõelaga sõrme torkama ning saadud vereproovi mikroskoobi all uurima. Kuigi Johnil pole midagi oma vere nägemise vastu, tunneb ta endalt vere võtmise vastu siiski teatud vastumeelsust. John võrdleb ülesande täidesaatmise kasuks rääkivaid põhjendusi sellele vasturääkivate põhjendustega ning otsustab, et kõiki asjaolusid arvestades peaks ta *siin ja praegu* endale piisavalt kõvasti sõrme torkama, et saada eksperimendi tarbeks tarvilik hulk verd. Kuid sellega tema arutluskäik ei piirdu. Ta otsustab mittetingimuslikult, et niisuguse asja tegemine oleks parim, mis tähendab, et ta kavatses silmapilkselt endale sõrme torgata, ning juba ta tõstabki nõela oma sõrme poole, kavatsedes endalt verd võtta. Ometi, kui ta märkab nõela oma nahale juba väga lähedal olevat, ta käsi peatub. Seda on siiski raskem täide viia, kui ta oli mõelnud. John mõtleb, et kui ta nõela peale ei vaataks, oleks tal ehk lihtsam ülesannet lõpetada. Ning John proovibki uuesti, sel korral toiminguga peale vaatamata. Ent tundes nõela puudutust oma nahal, peatub ta taas. (Mele, 1987:34)

Ei maksa arvata, et näites esitatud toimija John ei ole psühholoogiliselt võimeline ülesannet läbi viima. Pigem tundub, et Johni ebaõnnestumises on süüdi akraasia. Kuna ta on akraatiline ei õnnestu tal teha seda, mida ta peab kõiki asjaolusid paremaks ning ka seda, mida ta kavatses teha.

Davidsoni akraasia-käsitlusest pole siinkohal suurt abi. Antud juhtum on kokkusobimatu tema **P1-P2**-ga. Sest võttes aluseks toimija mittetingimusliku otsustuse, tuleneb **P2**-st, et John tahab oma sõrmest verd võtta rohkem kui seda mitte võtta ning (eeldades, et Johnil on tarvilik uskumus selle kohta, mida ta on vaba tegema) **P1**-st tuleneb, et John hakkab tahtlikult endalt verd võtma (juhul kui tema vere võtmine või mitte võtmine on tahtlik) ning Johni suutmatust endalt verd võtta tundub olevat selgelt tahtlik.

Mele arvates on täiesti selge, et inimesel võib olla kavatsus teha *A-d siin ja praegu* ning ometi mitte suuta seda teha. Toimijal võib kavatsedes jääda vajaka võimest toimida, ka võidakse teda takistada. Davidson seda ei eitagi. Davidson eitab aga seda, et selline suutmatust on üldse kunagi akraatiline ebaõnnestumine. Davidsoni arvates

võib akraasia seletada küll seda, miks toimijal ei õnnestu kavatseda seda, mida ta kõiki asjaolusid arvestades peab parimaks, kuid see ei saa seletada toimija ebaõnnestumist tegutseda vastavuses *siin ja praegu* kavatsusega, st mittetingimusliku otsustusega selle kohta, mida oleks *siin ja praegu* kõige parem teha.

3.3.5 Goslingi argument

Kuivõrd Davidsoni *prima facie* kõiki asjaolusid arvestades otsustus on selline, mis võtab arvesse kõiki asjassepuutuvaid põhjendusi $\{R_1-R_n\}$, siis peaksid akraatilised põhjendused $\{R_j-R_k\}$ Davidsoni käsitluse järgi sisalduma ka $\{R_1-R_n\}$ -s. Davidsoni käsitlusest jääb mulje, et akraatilised põhjendused mingil moel justkui kaalutaks ülejäänud hulga poolt üles. Samas pole eriti selgelt näha, kuidas see saab nii olla. Olgu üks niisugune näide:

Oletame, et mingi varem planeeritud tegevus jääb ära ning ma avastan ootamatult, et mul on vaba pärastlõuna. Ma võiksin ära kraamida oma laua ning korrastada oma materjale, mida juba ammu oleks olnud tarvis teha. Samas võiksin ma minna oma pojaga jalgpalli vaatama, mida ma olen temaga lubanud millalgi teha, või ka minna vaatama üht paljukiidetud filmi, mille näitamine peagi lõpetatakse, samuti võiks ma ära lõpetada ühe kirjatöö, millega maha saamine oleks mulle suureks kergenduseks. Ühtki nendest asjust ei tarvitse teha just tänasel pärastlõunal, samuti ei arva ma, et ükski nendest võimalikest tegevustest oleks teisest mingilgi viisil prioriteetsem. Lõpuks ma ütlen: “Heakene küll, kõiki asjaolusid arvestades, ma arvan, et ma parem koristan ära oma laua”. Oletame, et mainitud nimekirja ammendab kõiki neid tegevusi, mille tegemist ma sellel pärastlõunal pean võimalikuks. Minu põhjendused erinevate asjade tegemiseks on võrdselt head – st. ma ei arva, et ükski mainitud tegevustest oleks tähtsam kui teine. Iga võimaliku tegevuse jaoks on mul olemas põhjendus ent kolm põhjendust, mis räägivad millegi muu tegemise kasuks. Seega on iga tegevuse mittetegemiseks enam põhjendusi kui selle tegemiseks. Oleks äärmiselt ebatõepärane arvata, et minu arvates kõik need põhjendused üheskoos võetuna mingil viisil ratsionaalselt toetavad minu laua korrastamist. Parimal juhul võib ‘kõiki asjaolusid arvestades’ siin tähendada vaid seda, et ‘nüüd, kus ma olen kõike kaalunud’. Kuigi olemasolevad põhjendused annavad põhjenduse laua korrastamiseks, ei anna nad põhjendust eelistada seda teistele võimalikele tegevustele, st. ei anna põhjendust oletada, et just see toimimisviis on parem. (Gosling, 1991:109-110)

3.4 Vastuargumente Davidsoni irratsionaalsuse-käsitlusele

3.4.1 Arpaly argumentid

Davidsoni (1970, 1982) arvates on inimesed, kes toimivad oma kõiki asjaolusid arvestades parima otsustuse vastu irratsionaalsed. Veelgi enam, on isegi leitud, et kogu akraasia-temaatikale on anglo-ameerika filosoofias nii palju tähelepanu pööratud just nimelt sellepärast, et tegemist olevat praktilist tüüpi irratsionaalsusega (Stroud & Tappolet, 2003:5).

Niisuguse lähenemise pooldajad arvavad, et toimimine enda parima otsustuse vastu on alati vähem ratsionaalne kui selle järgi tegutsemine – isegi juhul kui tegu, mis on

sooritatud enda parima otsustuse vastaselt on niisugune, mis sobib toimija ülejäänud uskumuste ning soovidega kõige paremini kokku. Sellise lähenemise kohaselt on niisiis kõik akraatilised teod irratsionaalsed, hoolimata sellest, milline on nende suhestatus toimija uskumuste ja soovidega sest niisugune toimimine on esile kutsutud mingi irratsionaalse protsessi tulemusena.

Nomy Arpaly (2000:488-513) aga tahab säärase lähenemise vastu väita, et mõnikord on toimija rohkem ratsionaalne toimides enda parima otsustuse vastaselt kui oma parima otsustuse järgi. Olgu niisugune näide:

Nicole usub, et ta peaks hakkama lauljaks. Oletame, et Nicole'i selline uskumus on irratsionaalne (Nicole usub, et ta peaks hakkama lauljaks hoolimata üsnagi ilmsetest tõenditest, millega ta on kokku puutunud, mis näitavad, et tegelikult tal puudub märkimisväärne laulmisanne, lauljaks hakates teeks ta ennast narriks, ning üleüldse tooks lauljaks hakkamine kaasa enam frustratsiooni kui rahulolu). Vaatamata oma kindlale uskumusele, et ta peaks hakkama lauljaks, Nicole siiski lauljaks ei hakka, oletame, et seetõttu, et tema puhul on ennast läbisuruv ning ambitsioonikas käitumine tugevasti pärsitud. Oletame, et selline pärsitus on samuti irratsionaalne (Nicole'i seksistlik perekond nuhtles lapsepõlves teda iga kord, kui ta julges omaenda soove teiste omadele eelistada, ning selle tagajärjel on tal tekkinud tugev sisemine veendumus, et tema teatud mõttes vääribki vähem kui teised, ning et tema ennast esiplaanile suruv käitumine saab mingis mõttes alati karistatud). Kuivõrd läbimurdmine meelelahutusärisse nõuab suurt enesekehtestamisjulgust ning oma ambitsioonide realiseerimise rasket vaeva, leiab Nicole, et tal ei ole võimalik oma otsust (hakata lauljaks) ellu viia sest tema lapsepõlvehäbi psühholoogiline jõud saab, siis kui ta mõtleb niisuguse otsustuse elluviimiseks vajalikke sammude astumise üle, temast võitu. (Arpaly, 2000:502)

Nagu esitatud näitest näha, on Nicole'i toimimisviis (lauljaks mitte hakkamine) täpselt niisugune tegu, mis sobib kõige paremini kokku tema ülejäänud uskumuste ning soovidega – põhjendused just sellisel viisil toimimiseks on Nicole'il äärmiselt suured. Nicole aga ei vali niisugust toimimisviisi nende põhjenduste tõttu, vaid toimib pelgalt oma lapsepõlvehäbi psühholoogilise mõju alusel. Sellise häbi olemasolu ei ole aga iseenesest veel niimoodi toimimise põhjenduseks. Nicole toimib küll selle häbi tõttu ent võtab (kasutades davidsonilikku terminoloogiat) selle häbi põhjuslikku jõudu toimimise põhjendusena ülemäära tõsiselt. Seega davidsonilikus mõttes näitab Nicole'i lauljaks mitte hakkamine seda, et tema teo ratsionaalsus on pehmelt öeldes küsitav. Hoolimata sellest kui hästi sobitub Nicole'i tegu praktilise järeldusena tema uskumuste ja soovidega, on see davidsonilikus mõttes ikkagi mingisuguse õnneliku mehhaanilise anomaalia tulemus, mingisugune mentaalne valeühendus (hoolimata sellest, et seda tehti). Oma parimat otsustust moodustades, lisab Nicole oma algsele irratsionaalsusele veel ka lisa irratsionaalsuse (pärsituse algselt otsustatud toimimise vastu) ning ainult juhuse tõttu on tagajärjeks seesama tegu, mille Nicole teeks siis, kui ta ei kannataks kummagi nimetatud irratsionaalsuse all.

Arpaly (2000:502) arvates on aga nii, et kuigi Nicole'i algne parim otsustus on irratsionaalne, oleks ta veelgi irratsionaalsem seda parimat otsustust järgides, kui ta on seda rikkudes.

Davidsonil on teo ratsionaalsuse kriteeriumiks nn. ohjeldatuse printsiip: "...soorita see tegu, mida sa kõikide asjassepuutuvate põhjenduste alusel pead kõige paremaks" (1970:41). Sellist maksimi järgides oleks Nicole pidanud hakkama lauljaks, ja et ta seda ei teinud, on ta Davidsoni käsitluse järgi selgelt irratsionaalne. Kuivõrd aga Nicole'i põhjendused lauljaks hakkamiseks olid juba algselt irratsionaalsed, tundub et tema lauljaks mitte hakkamine on ikkagi selgelt ratsionaalsem (või vähem irratsionaalne) tegu kui olnuks lauljaks hakkamine (olenemata sellest, et ta ei hakanud lauljaks mitte nende põhjenduste tõttu vaid hoopis millegi muu pärast, mis juhtumisi oli ka veel omakorda irratsionaalne). Seega võib väita, et Davidsoni ohjeldatuse printsiipi teo ratsionaalsuse hindamisel tasub suhtuda ikkagi teatud ettevaatusega.

3.4.2 Audi argument

Ka Robert Audi (1990) ei kipu nõustuma Davidsoniga selles osas, et kõik akraatilised teod on tingimata irratsionaalsed. Audi tahab näidata, et on olemas niisuguseid enda parima otsustuse vastu sooritatud tegusid, mis toimija terviklikku perspektiivi arvestades on ratsionaalsed.

Oletame, et John on veendunud ning kohusetundlik retributivist. John usub, et ta peaks karistama oma tüdruku selle eest, et too lobiseb tundide viisi telefoniga, kuigi teab, et ta peaks sellal hoopis õppima. Mõeldes asja üle järele, John otsustab, et ta peaks oma tüdruku keelama laupäevaõhtused väljaskäimised. Ent päev hiljem, siis kui aeg kätte jõuab, vaatab John oma tüdruku otsa, mõistab, et tüdruk oleks nähtavasti üsnagi löödud ning piirdudes vaid karmi hoiatusega laseb tal minna. John tunneb end olevat süüdi ning sõitleb iseendaga. John ei muutnud oma meelt – tüdruku karmi peapesu tegemise väljavaade oli talle lihtsalt ebameeldiv. Oletame, et Johnil on veel ka niisugune uskumus, et ta peab olema mõistev lapsevanem, ning ta teab väga hästi, et niisugusest meelelahutusest ilmajätmine teeks lapsele haiget ning põhjustaks mässumeelset meelestatust oma vanemate vastu. John võib olla selliselt meelestatud, et kui ta oleks piisavalt kaua asja üle järele mõelnud, oleks ta ehk oma meelt muutnud, ning see on hästi kokkusobiv eeldusega, et kui tema tahe oleks olnud tugevam, oleks ta oma tüdruku karistanud. Seega oma tüdruku karistamisest loobumine on ikkagi akraatiline. Ent on see ka irratsionaalne? (Audi, 1990:276-277)

Esiteks ei ole Johni tegu nn. kirglik akraasia. Veelgi enam, Johni tegu toetavad head põhjendused, mis on juurdunud sügaval tema iseloomus nt. on tema soov mitte oma tüdruku haiget teha ning mitte ärgitada mässumeelset niisugust tugev, et need kipuvad üles kaaluma karistamise head moraalset mõju. Ent kuigi Johni akraatiline tegu on kokkusobiv tsiviliseeritud ning üldiselt imetlusväärse sooviga, läheb see ikkagi

vastuollu tema püsiva parima otsustusega ning selle aluseks olevate retributiivsete soovidega. Audi (1990:277) arvates on aga niisuguse otsustuse üleüldine ratsionaalne alus ikkagi liiga kitsas ning selle kaalub üles laiemate ratsionaalsete asjaolude kaalumine, mille tagajärjeks on küll akraatiline tegu ent ilmselt siiski ratsionaalne tegu.

3.4.3 Goslingi argument

Vaataks veel ka Goslingi (1990) vastuväidet Davidsoni ohjeldatuse printsiibile. Olgu selline näide:

Arthuril oma oma tulevase elu suhtes kaks nägemust. Mõnikord näeb ta ennast väärrika õpetlasena, kes kirjutab raamatuid, millega ta võidab kolleegide imetluse ning tulevaste põlvete kiiduavaldused, kuid mitte eriti palju raha. Teinekord igatseb Arthur endale aga sootuks erinevat tulevikku, kus ta börsihaina kavaldab üle kõik oma kaasaegsed, ning elades abikaasaga luksuslikus mõisas, rajab aluse rikaste dünastiale, mille liikmed hoiavad enda käes riigi juhtpositsioone. Pärast pikaldast vaagimist, otsustab Arthur siiski õpetlase elu kasuks. Olles elanud kaks aastat õpetlase elu, satub ta vestlema oma börsimaakleritest sõpradega. Tundes oma vana igatsuse suhtes kiusatust, nõustub Arthur, oma parima otsustuse vastaselt, vastu võtma sõbra väljakutset võistelda temaga investeerimisoskuses ning juhul kui Arthur oma sõpra võidab ühineb ta tema firmaga. Arthur jälestab oma seesugust nõrkust ent väljakutse on juba vastuvõetud. (Gosling, 1990:111-112)

On selge, et antud juhtumil pole tegemist moraalidilemmaga vaid kahe konkureeriva minapildiga. Kummagagi ei kaasne rohkem aru kasutamist kui teisega, kumbki pole ka pikemaajalisem eesmärk kui teine. Kui küsida, mis teeb selle otsustuse, mille vastu Arthur toimib paremaks otsustuseks, siis tundub, et ainsaks vastuseks on see, et niisugune otsustus tundub olevat vastavuses nende väärtuste kogumiga, millele vastavalt Arthur hetkel püüab elada. See tähendab, et see on Arthuri poolt välja öeldud (järje)kord, mis määrab ära, et aru asub just tollel poolel, või et just see on tema parem otsustus. Miski aga ei tee seda rohkem ratsionaalsemaks. Ning niisugusel juhul pole Davidsoni ohjeldatuse printsiibil enam endist kaalu.

Gosling leiab, et kui seesugust printsiipi ei taheta mõista pelgalt omavolilise printsiibina, mille ainsaks funktsiooniks on esile kutsuda teatud tüüpi tegu, tuleb leida mingi võimalus, mille abil kindlaks määrata see vaidluse pool, mis on allutatud arule. Ainult niisugusel juhul tunduks see ehk säärase printsiibina, mida oleks ratsionaalne järgida. Ning isegi sellisel juhul oleks pehmelt öeldes kummaline kindlalt väita, et oma algselt eelistatud toimimisviisist kinni pidamine on alati ratsionaalsem.

4. Epiloog: Davidson ja akraasia

Selleks, et mõista Davidsoni akraasia-käsitluse erilisust, panust üldisesse akraasia-diskursusesse ning (irratsionaalsete) tegude seletamisvõimalustesse ülepea, on otstarbekas heita pilk Davidsoni vastavasisuliste vaadete kujunemisele ning ka märkimisväärsele muutmisele. Esmalt tuleks aga Davidsoni akraasia-käsitlus erinevate sammudena detailselt veel kord üle vaadata.

Davidsoni (1970) akraasia-seletusest võib välja lugeda, et akraatilise toimimise esimene samm seisneb selles, et toimijal on mitu praktilist süllogismi, millest ta tuletab vastavad järeldused. Nendel järeldustel on kolm omadust: (i) nad kõik on tingimuslikud ehk *prima facie* otsustused; (ii) mõned neist on kõrgema järgu järeldused, selles mõttes, et see eelduste kogum, millest nad tulenevad sisaldab alamhulgana teiste praktiliste süllogismide eeldusi; (iii) see järeldus, mis tuleneb suurimast eelduste hulgast on 'kõiki asjaolusid arvestades' otsustus. Järgmise sammuna langetab akraatik valiku mittetingimusliku otsusekindla *sans phrase* otsustuse kasuks, mis ei kohandu tema tingimusliku 'kõiki asjaolusid arvestades' parima otustusega. Kõige selle tulemusena tegutsebki toimija oma parima otsustuse vastaselt. Akraatiline tegu on seega Davidsoni järgi loogiliselt võimalik just nimelt seetõttu, et tingimuslik *prima facie* otsustus ei saa loogiliselt minna vastuollu mittetingimusliku *sans phrase* otsustusega. Niisiis on Davidsoni akraasia-käsitluse loogilise võimalikkuse fundamentaalseks aluseks ühelt poolt eristus tingimuslike ja mittetingimuslike otsustuste vahel, ning teiselt poolt on olulisel kohal ka tema praktilise aru käsitlus.

Varajane Davidson: teooria, praktiline aru ja prima facie ning sans phrase otsustused

Niisugune praktilise aru käsitlus, mis üldse võimaldab Davidsonil akraasia loogilise võimalikkuse poolt argumenteerida, tekib Davidsoni teooriasse alles 1970-ndal aastal. Davidsoni praktilise aru keskseimaks ideeks on siin see, et praktiliste süllogismide järeldusi ei tohi lahutada eeldustest. Davidson on selle koha pealt üsna resoluutne:

"...kui me tahame, et teooria praktilise aru kohta oleks koherentne, peame loobuma mõttest, et me saame järeldusi selle kohta, mis on soovimisväärne (või parem), või kohustuslik lahutada nendest printsiipidest, mis annavad nendele järeldustele sisu". (Davidson, 1970:37)

Davidsoni tähenduses on praktiline arutlemine seega nagu üks teoreetilise arutlemise harudest, täpsemalt arutlemine lähtuvalt tõenäolisest tõendmaterjalist.

Siin tuleb aga ilmsiks märkimisväärne muutus Davidsoni (1963) ja Davidsoni (1970) praktilise aru käsitluse osas. Davidson (1963) esitab üsnagi lihtsakoelise teoteooria, kus puudub eristus tingimuslike ja mittetingimuslike otsustuste vahel ning samuti ei tee ta vahet praktilisel süllogismil ning teol. Varasema Davidsoni järgi oli praktiline arutlemine ning tegu praktiliselt üks ja see sama. Võib isegi öelda, et varasem Davidson järgib üsnagi suurel määral Aristoteelse arusaama (või ühte selle tõlgendamisversioonidest), et praktilise süllogismi järelduseks on tegu. Teisisõnu tunnustab varasem Davidson ainult põhjendusi (uskumuse/soovi paare) ja tegusid (praktiliste süllogismide järeldusi). Varasem Davidson ei tunnusta veel ka seda, et põhjenduste ja tegude vahel on veel midagi – kavatsus. Varasema Davidsoni järgi ei ole aga võimalik seletada teo sooritamiskiiside võimalikku mitmekesisust ega ka nende osalist soovimisväärsust. Loomulikult pole Davidsoni varasema käsitluse järgi võimalik seletada ka akraasiat.

Davidson (1970) näib ütlevat lahti aristootellikust praktilise aru käsitlusest ning eitab selgelt, et teo sooritamine on sama, mis praktilise süllogismi järeldus. 1970.aastal toob Davidson esmakordselt sisse ka eristuse tingimuslike (*prima facie*) ja mittetingimuslike (*sans phrase*) otsustuste vahel. Praktilise süllogismi järelduseks on Davidsoni järgi nüüd tingimuslik *prima facie* otsustus, et tegu on soovimisväärne niivõrd kui see rahuldab seda soovi, mida väljendab vastava süllogismi suur eeldus. Kuivõrd niisuguse tingimusliku otsustuse tunnustamine on "*kokkusobiv sellega, et toimija teab, et see tegu (mõnede teiste karakteristikute tõttu) on vägagi ebasoovitav*" (Davidson, 1985:196) ei saa selline otsustus kattuda tegeliku teoga. Nõnda siis Davidson väidabki, et tegelik toimimine nõuab seda, et me ikkagi lahutaks järelduse eeldustest. Kui me tahame teada, mida teha, kas $A-d$ või $\sim A-d$ peame jätma kaalutlused A või $\sim A$ tegemiseks kõrvale. Tingimuslike *prima facie* otsustuste juurest on tarvis edasi liikuda. Davidsoni järgi langeb toimija reaalne tegu kokku mittetingimusliku *sans phrase* otsustusega, mis ütleb, et vastav tegu on soovimisväärne *tout court* (st ilma mingi lisanduseta). Kui me midagi teeme, oleme endid sidunud otsustusega, mis ütleb, et see, mida me teeme on soovimisväärne mittetingimuslikult mitte pelgalt soovimisväärne nii või naasuguses ulatuses või suhtes. Seega on meil tegelikult

toimimiseks Davidsoni tarvis mittetingimusliku otsusekindlat otsustust, mis ütleks meile millist tegu me peaks tegema.

Sellise lähenemisega kaasneb aga probleem – otsusekindlat *sans phrase* otsustust ei saa tuletada sellest, mis on tingimuslikult ehk *prima facie* parim. Davidson (1985:196) kirjutab: “...mittetingimuslikud otsustused ei tulene vastavalt tavaloomikale nendest eeldustest, mille annavad meile soovid ja uskumused”. Küsimus on nüüd seega selles, kuidas tingimuslike *prima facie* otsustuste juurest jõuda mittetingimuslike otsusekindlate *sans phrase* otsustusteni, mille alusel me toimime. Määratluse järgi ei saa seda teha praktilise arutlusprotsessi tulemusena sest niisugune protsess annab meile ainult tingimuslikke *prima facie* otsustusi. Millist tegu peaksime siis aga tegema kui meil on kaks või enam *prima facie* otsustust? Hempelist ja Carnapist inspireerituna soovitab Davidson rajada oma tegu niisugusele tingimuslikule *prima facie* otsustusele, mille aluseks on suurim (parimate) põhjenduste hulk. Ehk teisisõnu olukorras, kus meil on järgnev arutlus:

- (i) $pf(a \text{ on parem kui } b)$,
- (ii) $pf(b \text{ on parem kui } a)$,
- (iii) $pf(a \text{ on parem kui } b, e)$

tuleks pigem järgida otsustust kujul $pf(a \text{ on parem kui } b, e)$ sest e sisaldab kõiki asjassepuutuvaid kaalumist nõudvaid asjaolusid, mistõttu on tegemist ‘kõiki asjaolusid arvestades’ parima otsustusega ja seetõttu ka nõ. kõrgema-järgu *prima facie* otsustusega. Just selle otsustuse järgi tuleks ka toimida. Siinkohal saab selgemaks ka Davidsoni ohjeldatuse printsiibi [soorita see tegu, mida sa kõikide asjassepuutuvate põhjenduste alusel pead kõige paremaks] eesmärk. Davidson ise ei näi ohjeldatuse printsiipi pidavat mingiks formaalseks reegliks vaid pigem nõuandeks. Kui seda nõu võetakse kuulda, toimitakse vastavalt oma kõiki asjaolusid arvestades parimale otsustusele, mille tulemuseks on ratsionaalne tegu. Kui sellest aga kinni ei peeta, toimitakse oma parima otsustuse vastaselt, ning ollakse akraatiline ning seetõttu irratsionaalne.

Ära märkimist väärib ka veel see, et kui Davidson (1963) näib jätvat kavatsuse osatähtsuse suuresti tähelepanuta siis 1970-ndal aastal tundub ta juba kavatsust ja tegu samastavat (mis leiab tema arvates väljenduse *sans phrase* otsustuse näol). Ent Davidson (1978) muudab oma arvamust selles osas veel kord:

“Kellelgi võib olla kavatsus ehitada oravapuur [...] ning hoolimata tema kavatsusest võib ta mitte kunagi seda oravapuuri ehitada....”

Tähtis on sellist muutust silmas pidada eeskätt hilisema kriitika valguses. Mele vastuargumentatsioon näiteks toetub just Davidsoni (1978) arusaamale kavatsusest.

Hiline Davidson: vaimu jagamine, vaimne konflikt ja mentaalne põhjuslikkus

Hoopis huvitava suuna võtab Davidsoni akraasia-käsitlus aga 1982. aastal. Alles nüüd selgub tegelikult, mil moel on Davidsoni akraasia olemasolu võimalikkuse kaitse suhestatud tema üldisema huviga seletada irratsionaalseid tegusid samuti aga ka tema vaimufilosoofiliste mõtetega. Vaimufilosoofiliselt saab akraasia olemasolu Davidsoni järgi nüüd seletada võttes appi idee vaimu jaotatusest (partitioning of mind) sest ainult niimoodi saab tema arvates seletada toimija sees aset leidvat konflikti. Toimija sisemine konflikt on aga ju irratsionaalsete tegude, sh akraasia üks iseloomulikumaid karakteristikuid. Davidson (1982:300) kirjutab: *“...tundub, et kui me üldse tahame irratsionaalsust seletada, peame oletama, et vaimu saab jagada pool-iseseisvateks (quasi-independent) struktuurideks, mis üksteist vastastikku mõjutavad...”* Mida see tähendab? Mõte on antud juhul selles, et kui vaim koosneb erinevatest osadest, mis on teatud ulatuses iseseisvad, on võimalik mõista seda, mil viisil nende vaimu erinevate osade vahel saab olla erimeelsusi ning samuti seda, kuidas need vaimu erinevad osad üksteist põhjuslikul tasandil vastastikku mõjutavad.

Mida lisab see juurde Davidsoni akraasia-käsitlusele? Praktilise aru käsitluse seisukohalt, mis nagu eespool öeldud on Davidsoni akraasia-seletuse oluline aspekt, on tähtis see, et idee jaotatud vaimust lisab tõepärasust Davidsoni 1970-ndal visandatud arusaamale, et inimestel saab samal ajal olla kaks või enam süllogismi. Need süllogismid võivad olla üksteisega vastuolus ning selle tagajärjeks on kaks vastuolulist järeldust – üks neist järeldustest julgustab meid tegema niisugust tegu, mida teine soovib meil mitte teha. Varasema Davidsoni (1963) järgi, kus teod langesid kokku praktiliste süllogismide järeldustega, olnuks tagajärjeks see, et me sooritame samaaegselt kahte üksteist vastastikku välistavat tegu. Just nimelt niisuguse raskuse vältimiseks näis Davidson (1970) loobuvat oma varasemast deduktiivsest

lähenedes teole ning on nähtavasti ka üheks põhjuseks, miks Davidson (1982) tunnustab freudilikku ideed vaimu jaotatusest¹².

Oluline moment, mis hilisema Davidsoni järgi veel selgelt välja joonistub on tema teooria kausaalne aspekt. Kui Davidsoni 1970-nda aasta akraasia-käsitlus oli suunatud akraasia olemasolu loogilise võimalikkuse tõestamiseks siis 1982. aastal tahab Davidson näidata juba ka seda, kuidas irratsionaalsed teod on faktuaalselt võimalikud.

Olgu niisugune näide:

“Üks mees komistab pargis jalutades tee peal oleva puunoti otsa. Mõeldes, et see puunott võib ohustada ka teisi inimesi, korjab ta selle üles ning viskab tee kõrval asuvasse võpsikusse. Olles juba koduteel, turgatab talle äkitselt, et too puuks võib osaliselt siiski võpsikust välja ulatuda ning seeläbi ikkagi olla ohuks ettevaatamatutele jalutajatele. Nõnda astub ta trammist maha, naaseb parki ning asetab puuksa tagasi sinna, kus see algselt oli.” (Davidson, 1982: 292).

Davidson kasutab seda näidet tüüpilise akraasia-juhtumi kirjeldusena. Näites esitatud toimija teeb kahte asja: ta eemaldab puuksa teelt ning naaseb parki (loomulikult ta ka komistab ent see pole tegu). Kuna nii puuksa eemaldamine kui ka parki naasemine on teod, siis peavad toimijal olema nende tegude sooritamiseks põhjendused. Ning Davidsoni järgi on nii, et need põhjendused mitte ainult ei põhjusta (cause) neile vastavaid tegusid vaid teevad need ka mõistuspäraseks:

“Eeldades, et tollel mehel oli uskumus, et puuks niimoodi jäetuna nagu see seal algselt oli, on ohtlik ning tema soovi seda ohtu elimineerida, oli mõistuspärane see puuks eemaldada. Eeldades aga ka seda, et too mees uskus, et puuks oli ohuks ka võpsikus, oli toimijast mõistuspärane trammist pealt maha tulla ning naasta parki” (Davidson, 1982:292).

Peijnenburgile (1996:212) tuginedes võiks parki naasemise põhjendusele anda nimeks *R-1*. Oletame aga veel, et sellel mehel on ka põhjendus *R-2* parki mitte naasemiseks (*R-2* võib baseeruda toimija algetel põhjendustel, mis tal olid puuksa eemaldamiseks, või ka näiteks sellel, et parki naasemisega on seotud teatud ajakulu ja sekeldused). Oletame veel ka seda, et toimija enda otsustus *R-2* kaalub üles *R-1*-e. Parki ikkagi tagasi minnes toimib too mees sellisel juhul oma parima otsustuse vastaselt ning seega sooritab irratsionaalse teo. Seda, kuidas antud juhtum on loogiliselt võimalik on juba korduvalt seletatud: toimija tingimuslik otsustus, et kõige parem oleks parki mitte naasta on loogiliselt kokkusobiv tema mittetingimusliku otsustusega, et kõige parem oleks parki tagasi minna. Selleks, et mõista, kuidas see on

---

¹² Siinkohal tuleb täpsustada, et Davidson tunnustab vaimu jaotatuse ideed väga abstraktses tähenduses ning seda ei saa mingil juhul samastada Sigmund Freudi psühhoanalüütilise teooriaga. Davidson ei anna vaimu erinevatele osadele ei nimesid ega visanda ka nende hierarhilist ülesehitust. Davidsoni fraasid “vaimu osa” (part of mind) ja “vaimu lahter” (partition of mind) ei tähenda seda, et see, mis kuulub ühte vaimu osasse ei võiks kuuluda ka teise. Pigem peab Davidson nende all silmas osaliselt kattuvaid piirkondi.

tegelikult võimalik, tuleb aru saada, et *R-1* on antud juhtumis kaksikroll. Nagu Davidson ütleb, siseneb *R-1* otsustamisprotsessi kahel korral:

“Esmalt oli see (R-1) kaalutluseks selle poolt, et asetada puuoks oma kohale tagasi – kaalutus, mis toimija arvates oli vähem tähtis kui need põhjendused, mis rääkisid parki tagasi minemise vastu. Seega arvas toimija, et kõiki asjaolusid arvestades, ei peaks ta parki tagasi minema. Eeldades, et tollel toimijal on printsiip, et inimesed peaksid niisuguse järelduse alusel ka toimima, oleks ratsionaalne tegu olnud loomulikult parki mitte naasmine. Irratsionaalseks muutus tema käitumine siis, kui tema soov parki ikkagi naasta pani teda seda printsiipi ignoreerima või üles kaaluma.” (Davidson, 1982:297).

Kõigepealt konstitueerib *R-1* põhjenduse praktilises süllogismis *PS-1*, mis palub mehel parki naasta ning puuoks oma vanale kohale tagasi asetada. Niisugusel kujul tühistab *R-1*-e aga konkureeriva praktilise süllogismi põhjendus *R-2*, mis palub mehel rahulikult trammis edasi lõsutada ning jätta hekist väljaulatuv roigas kus see ja teine. Peale esimest kaotust ilmub aga *R-1* tagasi. Nüüd heidab see kõrvale ohjeldatuse printsiibi, mis soovib mehel teha seda, mida ta kõiki asjaolusid arvestades peab kõige paremaks, st jääda trammi peale. Just nimelt ohjeldatuse printsiibi ignoreerimine ongi aga see, mis Davidsoni arvates teeb niisuguse teo irratsionaalseks:

“Kuigi see (R-1) oli põhjendus ignoreerida niisugust printsiipi, ei olnud see põhjendus printsiibi enda vastu ning seega, kui see sisenes teine kord, oli see põhjendusena nii printsiibi kui teo suhtes irrelevantne.”

Nõnda siis on vastaval toimijal põhjendus ohjeldatuse printsiibi ignoreerimiseks, kuid tal jääb vajaka põhjendusest printsiibi kui sellise vastu. Davidsoni järgi saab seega näidata, et *R-1*-e ja ohjeldatuse printsiibi ignoreerimise vahel on kausaalne mitte aga loogiline suhe. Niisiis põhjustab (causes) *R-1* parki tagasi minemise teo kuid ei suuda seda näidata mõistuspärasena. Seega on *R-1* vaimne sündmus, mis ei põhjenda seda, mida ta põhjustab:

“Irratsionaalsuse puhul jääb alles kausaalne suhe kuna aga loogilist suhet ei ole või siis on see häiritud. Nendel irratsionaalse juhtumitel, mida meie oleme vaadelnud on tegemist vaimse põhjusega, mis ole selle põhjenduseks, mida ta põhjustab (...a mental cause that is not a reason for what it causes)” Davidson (1982:298).

Seega just nõnda on võimalik akraatiliste tegude faktuaalne esinemine – akraatilised teod on mentaalse põhjuse tagajärg, mis ei põhjenda aga seda, mida ta põhjustab. Põhjus on mentaalne selles mõttes, et see on sündmus, mida kirjeldatakse mentaalsetes terminites. Ja just nimelt seesugune mentaalne kirjeldus annab aluse tõstatada üldse ratsionaalsuse või irratsionaalsuse küsimust – ilma põhjuse mentaalse kirjelduseta ei ole tagajärg ei ratsionaalne ega irratsionaalne vaid pigem mitteratsionaalne või aratsionaalne.

Sellise mentaalse põhjuse olemasolu, mis ei ole põhjendus (MPEP) eeldab aga ka niisuguse põhjenduse olemasolu, mis ei põhjusta seda, mida teeb mõistuspäraseks ehk põhjendab (PEP).¹³ Veelgi enam MPEP ja PEP näivad olevat ühe ja sama akraatilise mündi kaks külge. Kui MPEP on edukalt esile kutsunud irratsionaalse teo, siis peab olema nii, et PEP-l ei õnnestunud esile kutsuda ratsionaalset tegu. Ümberpöörduvalt eeldab aga ka PEP MPEP-i. Sest kui PEP ei ole suutnud esile kutsuda niisugust tegu, millele ta on põhjenduseks, siis sooritatakse selgelt teine tegu. Kuna aga viimane on tegu, peab see olema põhjustatud põhjenduse poolt. Ent kuivõrd see tegu on irratsionaalne tegu, põhjustas selle MPEP, mis niisiis kutsus esile sellise teo, millele ta ei ole põhjendus. Irratsionaalusest kõneldes näib Davidson näib silmas pidavat mõlemat poolt sest ta iseloomustab akraasiat nii MPEP-i kui ka PEP-i kaudu:

“...irratsionaalsust võib iseloomustada tõsiasjaga, et on olemas mentaalne põhjus, mis ei ole põhjendus (MPEP – I.M)...inimene on irratsionaalne kui tal...on põhjendus, mis ei põhjusta seda, milleks ta on piisav põhjendus (PEP - I.M)” (1982:298-299).

Peijnenburgi (1996:214) järgides oleks paslik Davidsoni ideed irratsionaalsete tegude faktuaalse võimalikkuse kohta esitada alljärgneva tõeväärtustabeliga:

Vaimsed sündmused

Põhjendus (reason)	Põhjus (cause)
1	1 ratsionaalne tegu
1	0 irratsionaalne tegu (PEP)
0	1 irratsionaalne tegu (MPEP)
0	0 jõudeolek (asjakohatud kaalutlused, unistamised jms.)

Nagu tabelist näha, on siis kui mentaalne sündmus põhjustab selle, mille põhjendus ta on, tulemuseks täielikult ratsionaalne tegu (vt. esimest rida). Ent kui mentaalne sündmus on MPEP siis on tulemuseks irratsionaalne tegu – sellisel juhul ei ole teo põhjus selle põhjenduseks, mida ta põhjustab. Kolmandas reas esitatud olukord eeldab aga seda, mis on esitatud teises reas. Sest MPEP-i olemasolu eeldab seda, et on

¹³ Tuginen siinkohal Mele'i (1987:76) lühendamisviisile. Melel on need siis vastavalt MCNR (mental cause that is not a reason) ja RNC (reason that does not cause what it renders reasonable).

olemas teine mentaalne sündmus, mis kavaldatakse üle PEP-i, millel määratluse järgi ei õnnestunud põhjustada seda, mida teeb mõistuspäraseks.

Kuidas see kõik haakub kokku sellega, mida Davidson on varem öelnud? Akraatilise olukorra võiks nüüd üles visandada niimoodi: olles mentaalseks omaduseks sellele, mis iseloomustab seda vaimu osa, mida esindab *PS-1*-te mõjustab *R-1* kausaalselt seda vaimu osa, mida esindab kõrgema-järgu süllogism, mis kaalub üles *PS-1*-e ja *PS-2*-e. Viimase kõrgema-järgu süllogismi (*PS-2*-e) järelduseks on *prima facie* otsustus, et kõiki asjaolusid arvestades, peaks toimija jääma trammile peale. *R-1* kaalub selle otsustuse aga üles. Nõnda kaalub see ka üles ohjeldatuse printsiibi, mis soovib toimijal oma *sans phrase* otsustuse kohandada enda prima tingimusliku otsustusega.

Nagu näha kasutab hilisem Davidson akraasiaprobleemi lahendamiseks kolme uut mõistet: ideed vaimu jagamisest, ideed vaimsest konfliktist ja mentaalse põhjuslikkuse ideed. Vaimu jagamise idee on seotud mõttega, et inimesel võib samal ajal olla mitmeid praktilisi süllogisme. Vaimse konflikti arusaam on seotud aga sellega, et süllogismid võivad olla omavahelises vastuolus. Kuivõrd üksteisele vasturääkivate süllogismide idee on problemaatiline siis kasutab Davidson selle leevendamiseks kahepoolset taktikat – esiteks toob sisse arusaama kõrgema-järgu süllogismidest ning teiseks eristab ta *prima facie* otsustusi ja *sans phrase* otsustusi. Niisugune omavahel läbi põimitud manööver annab talle võimaluse näidata, kuidas akraatilised teod on võimalikud loogilisest vaatevinklist.

Mentaalse põhjuslikkuse idee tuleb mängu aga seoses sellega, et Davidson (1982) tahab näidata, et akraasia on mitte ainult loogiliselt vaid ka täiesti reaalselt võimalik. Davidsoni lõplik lahendus akraasiaprobleemile toetub mentaalsetele põhjustele, mis ei põhjenda seda, mida nad põhjustavad (MPEP) ning põhjendustele, mis ei põhjusta seda, mida põhjendavad (PEP). MPEP ja PEP saavad olemas olla aga ainult siis kui põhjendused ja teod on omavahel suhestatud kahel viisil – nii loogiliselt kui kausaalselt. Väites aga et põhjendused ja teod ei ole mitte ainult loogiliselt vaid ka kausaalselt seotud, saab Davidson argumenteerida MPEP-i ja PEP-i poolt. Sellest tulenevalt saab ta ka näidata akraatiliste tegude nii loogilist kui ka faktuaalset olemasolu.

Davidsoni kriitikast

Tähelepanelik lugeja on kindlasti märganud, et antud töö peatähelepanu on pööratud Davidsoni 1970-nda aasta akraasia-käsitlusele ning selle kriitikale. Miks? Vahest seepärast, et Davidsoni tollal esitatud akraasia kaitseargumentatsioon oli esimene ning täiesti julgelt võib väita, et ka alustrajav kogu kaasaegsele akraasia-diskursusele. 70-ndate lõpus anglo-ameerika filosoofilises traditsioonis üpris võimsalt hoogustunud arutelud akraasia üle, olid moel või teisel ajendatud Davidsoni toleaegsest käsitlusest. Üldises plaanis jäi Davidson oma 1970-nda aasta akraasia-käsitlusele kindlaks ka hiljem, seda aga loomulikult nii mõneski aspektis täpsustades. See, et Davidson 1982. aastal lisab oma varasemale käsitlusele idee vaimu jagamisest ning mentaalse põhjuslikkuse aspekti jätab 1970-nda aasta akraasia loogilise võimalikkuse kaitse suuresti samaks kuigi võib olla suurendab selle tõepärasust. Tõsiasi, et Davidson pidas 1982. aastal – peale üsna märkimisväärset kriitikat, mis esitati tema 1970-nda aasta käsitluse kohta – vajalikuks veel kord antud temaatikat puudutada näitab vaid seda kui oluliseks Davidson ikkagi pidas küsimust irratsionaalsete tegude seletamisest. Samas ei olnud 1982. aastal Davidsoni poolt öeldu sugugi otsene vastus tema 1970-nda aasta käsitluse kriitikutele vaid pigem oma vana käsitluse sidumine talle tolleks ajaks oluliseks muutunud ideedega.

Kriitikute poolt öeldu ei jäänud aga ei 70-ndatel ega ka hiljem pelgalt ääremärkusteks Davidsonile ning kohe kindlasti ei moodustanud Davidsoni käsitlus, ei toona ega ka viimastel aastakümnetel, mingisugust harmoonilist paradigmat (Kuhni mõttes) või ka nõ. *kõva tuuma* (Lakatosi mõttes), mille etteantud raamides akraasiaga võiks tegeleda. Akraasiaprobleem hakkas elama oma elu. Davidson oli aga esimene, kes esitas tõsise väljakutse ning see on olnud tõukejõuks paljude iseseisvate akraasia-käsitluste tekkeks.

Nagu eelmisest peatükist võis lugeda on Davidsoni (1970) käsitluse vastu esitatud kriitika vägagi konstruktiivne. Taylor (1980, 1984), Watson (1977) ja Hurley (1992) toovad üsna selgelt välja vastuolud Davidsoni printsiipidega P1-P2. Schueler (1983) ja Bratman (1979) näitavad neid ohte, mida tähendaks Davidsoni praktilise aru käsitluse tunnustamine. Et Davidsoni hinnanguotsustuste eristus tingimuslikeks ja mittetingimuslikeks võib olla hulgaliselt probleeme tekitav, tõestavad aga nii Tenenbaum (1999), Grice ja Baker (1985), Audi (1979), Mele (1987) ning Gosling

(1990). Üsnagi veenvaid vastuargumente Davidsoni käsitlusele irratsionaalusest, eriti aga tema ohjeldatuse printsiibile leiame aga nii Arpaly (2000), Audi (1999) kui ka Goslingi (1990) käsitlusist. Hoolikas lugeja märkas kindlasti ka seda, et antud töös ei ole teab kui suurel määral esitatud Davidsoni kriitikute kriitikat, ehk teisisõnu kriitika adekvaatsust Davidsoni ideedele. Teemaatika mastaapsust, käesoleva töö piiratud mahtu ning selle tegemiseks ettenähtud aega arvestades ei olnud see aga lihtsalt võimalik. Küll võib see aga leida käsitlemist autori tulevastes töödes.

Antud töös esitatud kriitikast pean aga Davidsoni jaoks vahest kõige ebamugavamaks Audi (1979), Bratmani (1979) ja Mele (1987) argumentatsioone. Nende käsitluste toetudes tundub üsna tõepärasena, et erinevalt Davidsoni nägemusest, on siiski võimalik vabalt ja tahtlikult toimida ühtmoodi ent samas pidada mõnd teist toimumisviisi paremaks *sans phrase* mitte ainult parimaks *prima facie* nagu nõuab Davidson. Paljuski tänu just nendele töödele keskendub hilisem, st Davidsoni järgne akraasia debatt suuresti nn. range akraatilise teo uurimisele, mille sõnastas Mele (1987:7):

Tegu A on range ohjeldamatu tegu siis ja ainult siis, kui see pannakse toime tahtlikult ja vabalt ning kui selle teo korda saatmise hetkel (t) on seda tegu teostaval toimijal teadlik otsustus selle kohta, et ajahetkel (t) on tal hea ja piisav põhjendus A-d mitte teha.

Nõnda on siis Mele järgi range ohjeldamatu teo puhul tegemist teoga oma teadlikult parima otsustuse vastu teha midagi *siin ja praegu*. Mele näide rangest ohjeldamatust teost on järgmine:

Mees otsustab peale hoolikat arupidamist, et kõige parem oleks oma hobuse piinad lõpetada ning ta kavatseb talle *siin ja praegu* kuuli pähe lasta. Hobusele juba pähe sihtides, märkab ta äkitselt kurba ilmet hobuse silmades – ja ikka veel mõeldes, et kõige parem oleks ta maha lasta – jätab selle tahtlikult tegemata. Antud juhul ei tagane mees oma arvamusest selle kohta, mida oleks kõige parem teha. Toimija käitumine (tahtlik hobuse mitte mahalaskmine) ei ole siinkohal omistatav otsustuse muutumisele. Kuivõrd toimija vabalt hoidub hobuse mahalaskmisest, on tegemist *range ohjeldamatu teoga* (Mele, 1987:19).

Selgituseks niipalju, et Mele tundub nägevat *siin ja praegu* otsustusi analoogsetena Davidsoni *sans phrase* otsustustele. Seega, kui toimija saab toimida Mele mõttes *siin ja praegu* otsustuse vastu, mis tähendab seda, et toimija kavatseb otsekohe teha vastavat tegu aga ometi seda ei tee, siis on tegemist range ohjeldamatu teoga sest toimitakse *siin ja praegu* otsustuse vastu Mele mõttes ning *sans phrase* otsustuse vastu

Davidsoni mõttes.¹⁴ Seega on Mele näidanud, et toimimine Davidsoni *sans phrase* otsustuste vastu võib siiski võimalik olla.

Seda, et akraasiaprobleemiga tegelemine ei jäänud pelgalt 70-sse ja 80-sse aastatesse tõestab veenvalt 90-ndatel ja hiljem sellel teemal peetud konverentsid ning ilmunud literatuur.

---

¹⁴ Just siin on oluline tähele panna, et Mele saab seda väita vaid Davidsoni 1978-nda aasta kavatsuse arusaamale toetudes. Davidsoni (1970) järgi olid kavatsus ja tegu üks ja see sama.

5. Mõned akraasiaga seonduvad praktilised implikatsioonid

Viimaseid peatükke lugedes võib jääda niisugune mulje, et akraasia näol on tegemist pelgalt ülikeerulise teoreetilise probleemiga, mis võiks ehk pakkuda vaid akadeemilist huvi vähestele entusiastidele. Et aga akraasia võib meie ette seada ka täiesti reaalseid ning peadmurdvaid praktilisi väljakutseid, näeme selgelt näiteks kaasaegses meditsiinis.

Christopher McKnight (1993) tõstatab näiteks küsimuse akraatilise patsiendi autonoomiast. Akraatilise teo võimalikkuse tunnistamine sunnib meid eristama ratsionaalset toimijat, kes mõnikord toimib irratsionaalselt ja mitte-ratsionaalset toimijat, kes ei ole suuteline ei ratsionaalseks ega ka irratsionaalseks teoks. Kuulutades akraatilise patsiendi autonoomseks, asetame ta seeläbi ühte klassi tavaliste patsientidega; kuulutades ta aga mitte-autonoomseks paneme ta aga samasse klassi mitte-ratsionaalsete olenditega nagu loomad, komatoossed patsiendid ja kaugelearenenud Alzheimeri tõbe põdevad inimesed. Kumbki klassifikatsioon ei tundu aga hästi sobivat. Olgu meil niisugune juhtum:

John Jones tuuakse pärast õnnetusjuhtumit traumatoloogiaosakonda ning talle öeldakse, et johtuvalt väga suurest verekaotusest on tema elu päästmiseks tarvis talle otsekohe teha vereülekanne. John Jones ei anna aga selleks nõusolekut. Kui John Jonesilt küsitase, mispärast ta sellest keeldub, siis vastab ta, et ta kardab nõelu. “Ma tean, et ma olen irratsionaalne” ütleb John. “Ma tean, et vereülekanne oleks antud seisundis mulle kõige parem, ning ma ei taha surra. Aga ma lihtsalt ei või kannatada nõela oma veenis”. Pärast edasist küsitlemist tunnistab John, et kui talle lapsena tehti süste, elas ta ühe arstiga üle vägagi traumaatilise kogemuse. (McKnight, 1993:207)

Mida öelda Jonesi autonoomsuse kohta? Kas pole Jones autonoomne hoolimata sellest, et ta tunnistas enda irratsionaalsust? Ning kui ta on autonoomne, siis mida ütleb meile autonoomia respektseerimise printsiip selle kohta, kuidas Jonesi tuleks ravida? Et sellele vastata, tuleks eelnevalt vaadata kahte lähenemist autonoomusele – täpsemalt Brody (1988) ja Gilloni (1985) oma.

Brody (1988) väidab, et autonoomia (mis tema arvates on pädevus) on protsessi, mitte tagajärje või tulemuse mõiste. See tähendab, et ükskõik kui irratsionaalne mingi otsus meie jaoks ka ei tundu, võib see siiski olla autonoomne otsus eeldusel, et selleni on jõutud äratuntavalt ratsionaalse protsessi kaudu. Asjassepuutuv ratsionaalsus suhestab patsiendi – mitte meie – ideid selle kohta, mis on ratsionaalne. Brody kvalifitseerib selle ka täpsemalt. Kui patsiendi otsus on selline, mida meie käsitleme kummalisena,

ning kui kaalul on elu või surm, siis on õigustatud niisuguse protsessi ratsionaalsuse uurimine tavalisest karmimalt. Brody täpsustab: *“Kui patsient on läbinud otsustamisprotsessi ning jõuab ebaharilikule järeltulele...siis võib see patsient ikkagi olla täiesti pädev.... Sellest hoolimata on arstiabi osutajad vähemalt õigustatud seda ebahariliku tulemust võtma aluseks vastava patsiendi pädevuse edasiseks uurimiseks”*. Brody (1988) esitab otsustamisprotsessi ratsionaalsuse hindamiseks alljärgnevad kriteeriumid:

1. võime võtta ümbritsevast vastu informatsiooni,
2. võime mäletada saadud informatsiooni,
3. võime otsustada ja anda sellele põhjendus,
4. võime kasutada vastavat informatsiooni otsustamisel,
5. võime adekvaatselt hinnata asjassepuutuvat informatsiooni.

On üsna selge, et John Jones on nende kriteeriumide alusel täiesti autonoomne. Jones on mõistnud informatsiooni, et ta vajab vereülekannet, ilma milleta ta sureb. Samuti teab ta, et selle tegemisele on kaasatud nõelad, mille ees ta tunneb õudust. Pole mingit alust arvata, et Johnil ei ole informatsiooni. Samuti pole tal mingit probleemi mälu. Pole mingit alust arvata, et selle aja vältel, mida ta vajab oma otsuse tegemiseks on ta unustanud selle, mida arstid talle ütlesid, või ka selle, et ta kardab nõelu. Kahtlused algavad siis kui me jõuame punktini 3 – võime juurde otsustada ja anda sellele saadud informatsioonile põhjendus. Kuigi Jones on otsustanud tuleneb kogu loost, et Jones tunnistab, et see põhjendus, mille ta esitab on halb põhjendus. Paljudi sõltub siin sellest, kui suurt tähtsust me omistame fraasile “võime esitada põhjendus”. Kahtlemata võib mõnel selline võime olemas olla, ilma et ta seda võimet kõikidel juhtumitel kasutaks. Mõnikord võidakse seda teha veenmaks meid sellise võime olemasolus, kuid seda, et toimija peaks seda alati tegema oleks ehk palju nõutud. Seega on üsna võimalik, et Jonesil on küll olemas võime teha ratsionaalseid otsuseid, kuid antud olukorras ta seda võimet ei rakenda. Loomulikult võib meid huvitada see, kuidas – antud hädaolukorra spetsiifilisust arvestades – teada, et Jonesil ikka pigem oli selline võime, ning et ta ei ole mitte-ratsionaalne toimija, kellel see üldse puudub. Samuti võib meid imestama panna, miks – jällegi otsuse tõsidust silmas pidades – peaks Jones valima just käesoleva olukorra irratsionaalseks otsustamiseks; ent kui me rõhume sellele, et autonoomia on pigem võime esitada põhjendusi kui seda võimet rakendada, siis tuginedes punkt 3-le oleks dogmaatiline eitada Jonesi autonoomiat. Tegelikult tundub, et Brody peab silmas hoopis teist tüüpi juhtumit. Brody (1988) ütleb nii: *“On olemas selliseid patsiente, kelle ebapädevus seisneb just selles, et nad kipuvad kõhkleva selles, mida nad (tegelikult ikka) soovivad. Lõppude lõpuks on mingisugused otsused*

tarvis langetada ning inimesed, kes ei ole suutelised otsust langetama, või pidevalt muudavad oma meelt, ei ole võimelised adekvaatselt otsustusprotsessis osalema”. Jones ei ole aga üldse selline. Brody (1988) neljas tingimus nõuab, et patsient peab olema võimeline kasutama otsusele jõudmisel asjakohast informatsiooni. On väga keeruline teada, kuidas seda rakendada Jonesi puhul, osaliselt seetõttu, et pole selge, mis täpselt on (antud juhul) relevantne info ning teisalt seepärast, et pole öeldud, mida selle info kasutamise all silmas peetakse. Oletame, et relevantne info on see, et vereülekandest loobumine tähendab Jonesile silmapilkset surma. Kas Jones on sellega oma otsuses vereülekandest loobuda arvestanud? Me võime kindlalt väita, et on. Muu oluline info on see, et Jones kardab nõelu ning tema otsus on nähtavasti ratsionaalne suhestatuna selle informatsiooniga. Isegi kui me otsustame, et antud juhtumil ei ole kumbagi informatsiooni otsuseni jõudmisel kasutatud, ei ole see piisav näitamaks, et patsiendil puudub võime kasutada asjakohast informatsiooni; see näitab vaid seda, et ta ei ole seda antud juhtumil rakendanud. Brody (1988) kommentaarid 4. tingimusele on järgmised: *“Mõned patsiendid suudavad endi juhtumi puhul olulist infot vastu võtta ning seda mäletada kuid ei võta seda otsustuse tegemisel arvesse. Mõnikord tuleneb see informatsiooni iseloomust – st, et see info võib tunduda relevantne arstiabiteenuse osutajale, ei ole aga relevantne info patsiendi väärtuste ja perspektiivi seisukohalt. See ei sea aga kahtluse alla veel patsiendi pädevust. Teistel juhtudel aga ei võta patsient informatsiooni arvesse seetõttu, et ta ei mõista selle info (kõiki) implikatsioone või ka seepärast, et ta eitab selle info kehtivust”*.

McKnighti (1993:208) arvates pole aga sugugi selge, kuidas see kõik võiks puudutada Jonesi juhtumit. Väide nagu eitaks Jones info kehtivust, ei tundu olevat õige sest Jones nõustub ju sellega. Kuivõrd Jonesi juhtumi puhul on otsus lahkuminev tema isiklikest väärtustest, on see info, mis on relevantne tema väärtuste suhtes (tema väljavaated ellujäämisele, kui ta nõustub vereülekandega) erinev sellest, mis näib relevantne tema tegeliku otsuse puhul (ta kardab süste). Arstiabi pakkujate väärtused ei tundu olevat relevantsed. Ka ei aita meid siin eriti 5.-s tingimus – võime hinnata asjakohast informatsiooni. Brody (1988) peab siinkohal silmas depressiivseid või eufoorilisi patsiente, kelle seisund paneb neid tagajärgede tõsidust kas üle või alahindama. Jonesi puhul aga ei viita miski sellisele seisundile.

Niisiis võib järeldada, et Brody teoreetiline seletus pädevate ja ebapädevate patsientide eristusest ei suuda haarata Jonesi juhtumit.

McKnighti (1993:208) arvates näitab see, et Brodyl (1988) puudub selge eristusviis eristamiseks niisuguseid patsientide nagu laps või seniilne vanur, keda peetakse ebapädevaks seetõttu, et nad on mitteratsionaalsed ning selliseid patsiente nagu Jones, kes kuigi antud juhtumil käitub irratsionaalselt, ei ole sugugi mitteratsionaalne ning keda tuleks pidada ratsionaalseks ja pädevaks sest tal on olemas võime langetada ratsionaalseid otsuseid, kuigi antud konkreetsel juhtumil ta seda võimet ehk ei kasutanud.

Vaatame nüüd Gilloni (1985) positsiooni. Gillon kirjutab: *“Autonoomia (täpsemalt enesevalitsus) on kokkuvõttes võime mõelda, otsustada ning vastava mõtte või otsuse alusel vabalt ja sõltumatult toimida”*. Gillon eristab autonoomias kolme aspekti: mõtlemise autonoomiat (mis kätkeb endas tervet hulka tegevusi, mida nimetatakse “iseendast mõtlemiseks”, nt. otsuste langetamine, uskumine, esteetiliste eelistuste omamine ja moraalseste hinnangute andmine); tahte autonoomiat (mis on vabadus otsustada toimida vastavalt iseenda soovale) ning teo autonoomiat (nt. patsient, kelle tahtele alluvad lihased on halvatud ent kes on teadvusel sest anestezioloog on unustanud anda talle lämmastikoksiidi ning kes tulutult üritab välja nuputada viisi, kuidas peatada kirurgi teda opereerimast on ehk niisuguse isiku näiteks, kellel mõtte - ja tahteautonoomia on olemas kuid kelle teo autonoomia on ajutiselt täielikult halvatud.

Kuidas läheb Jonesil Gilloni (1985) kriteeriumide järgi? Kindlasti on õige öelda, et Jonesi mõtteautonoomia ei ole kahjustatud. Tema arutlusvõimes pole kahtlust. Ent Gilloni järgi ei käi autonoomia mõiste protsessi kohta, nõnda nagu oli see Brodyl. Gillon ütleb järgmist: *“Kahjustatud mõtteautonoomia ei tähenda tingimata kahjustatud arutlemist – arutus võib olla täiesti kahjustamata ent toetuda informatsioonile, mis on jämedalt moonutatud, näiteks pettekujutluste, hallutsinatsioonide poolt”*. Mõtteautonoomia ei ole Gilloni jaoks lihtsalt arutluse asi vaid meelemõistuse või ka nende eelduste asi, millelt see arutus algab. Gillon on aga eeskätt huvitatud inimestest, kes on narkootikumide või alkoholi mõju all ning nõnda võidaks arvata, et Jonesi nõelakartus, millel põhineb tema otsus, on piisavalt ülepakutud selleks, et lubada meil väita, et ta ei ole autonoomne, kuivõrd meil võib olla tegemist inimesega, kellel on hullumeelsed uskumused, nagu nt. patsiendiga, kes arvab, et ta on praetud muna. Ent Jonesi hirm ei tundu olevat üldse selline nagu Gillon eespool kirjeldas. Teo autonoomiaga pole siinkohal mingit vastuolu, osaliselt seetõttu, et pole alust arvata, et Jonesi autonoomia on selles tähenduses kahjustatud ning osaliselt seepärast, et Gilloni järgi ei õigusta niisugune

kahjustatus – ükskõik kui suur – mitte kunagi patsiendi otsuse hoolimatut kõrvale heitmist. Mitte midagi seniõeldust ei kehti Jonesi puhul. Kuidas on aga lood sisemise kahjustusega? Gillon ütleb siin järgmist: *“Pelk sisemiste survete nagu stressi, neuroosi ja leina olemasolu, kuigi see võib isiku autonoomsust vähendada, ei ole aluseks kõige selle ignoreerimiseks, mis on jäänud alles”*. Märkimisväärset sisemist tahtmusliku autonoomia kahjustatust võib esineda teatud psüühiliste seisundite korral, nt. tõsise depressiooni või teatud foobiate puhul. Näitamaks, et Jonesil ei ole tahtmusliku autonoomiat tuleks tõestada just seda, et ta on nimetatud patoloogilistes seisundites. Isegi kui ta on, pole selle näitamine McNighti arvates üldse vajalik. Asjassepuutuv emotsioon on antud juhtumil vaid nõelakartus. Mis alust on meil arvata, et see hirm on Jonesi niivõrd haaranud või masendanud, et me peaksime tema autonoomia tunnistama kahjustatuks? Seega pole Gilloni järgi midagi, mis annaks aluse Jonesi kirjeldada täielikult mitteautonoomsena kõigis kolmes kirjeldatud aspektis.

Kuidas me peaksime siis Jonesi ravima, kui tema valik erineb tema väärtustest? Mc Knighti (1993:209) järgi võiks ühe võimaliku vastusena öelda, et vastupidiselt sellele, mida Jones ütleb, ei ole ta siiski üldse nii väga mures väljavaate ees peatselt surra. Need põhjendused, mida ta peab vereülekandega nõustumise poolt olevaiks, pole üldsegi tema põhjendused või pole need nii tugevad kui ta arvab. Ta viib meid oma põhjenduse osas eksiteele kas siis sellepärast, et ta valetab meile või ehk ka seetõttu, et ta ise on (enese)pettuse küüsis. Niisugune isik ei ole akraatiline sest tema valik on täielikult kooskõlas sellega, mida ta ise peab tugevaimaks põhjenduseks, so. hirmu nõelte ees.

Teine versioon võiks olla selline, et Jones on küll siiras oma põhjenduste osas, kuid tema tegelik valik ei ole, nagu ta väidab, ravist keeldumine vaid sellega nõustumine. Ta eksitab meid oma tegeliku otsuse osas kuid jällegi pole siin tegu akraasiaga, sest otsus ja põhjendus on kokkusobivad. Kolmas lahendus oleks kõige sellega, mida Jones ütleb nõustuda. Ta tõepoolest usub, et vereülekanne oleks kõige parem ning samal ajal otsustab ta siiralt sellest loobuda. Sellisel juhul on meil tegemist ehtsa akraasia juhtumiga, kus see, mida Jones valib ning see, mida põhjendused talle ütlevad on vastuolus. Kui Jones on tõesti sellises seisundis, on ta siis autonoomne?

Öelda, et Jones ei ole autonoomne, vähemalt antud juhtumil, tähendaks McKnighti (1993:209) järgi seda, et Jonesi positsioon on samaväärne mitteratsionaalsete

olenditega nagu loomad, keda me võime kohelda nii nagu paremaks peame, ilma et me peaks muretsema, mida nemad sellest asjast arvavad. See aga tundub ebarahuldav. Kui me käsitleme Jonesi autonoomsena, siis ei erista me teda ratsionaalsest toimijast, kelle väärtused on vastavuses tema valikutega. Kas me aga saame siis niisugusel juhul väita, et autonoomia kätkeb endas ratsionaalset valikut ega pigem lihtsalt valikut?

McKnight (1993.209) ütleb lõpetuseks, et nii kaua kui autonoomia mõiste on ebaselge on seda ka autonoomia respektseerimise printsiibi otstarbekus. Kui autonoomia lähtub valikust, siis muutub autonoomia respektseerimine Brody järgi patsiendi suveräänsuse tunnustamise printsiibiks, kuid pole enam selge, kas toimija põhjendustel sellisel juhul üldse enam asjaga midagi tegemist on. Kui aga autonoomia seotakse põhjendustega, nõuab Jonesi autonoomia respektseerimine meilt nõustumist tema põhjendatud järeldusega, st. et vereülekanne on parim ning sellest keeldumise ignoreerimist. Kui me järgime viimast liini, siis tehakse Jonesile vereülekanne, kui esimest, siis mitte. Jääb ikkagi ebaselgeks kumba neist viisidest nõuab autonoomia respektseerimine sest nii Brody kui Gilloni autonoomia käsitlused on selles suhtes puudulikud.

Kuidas akraasiast võitu saada?

Kahtlemata on akraasia filosoofiline diskussioon huvitav inimestele, kellele filosoofia ja filosoofilised probleemid huvi pakuvad. On aga üsna tõepärane, et meid kõiki huvitab ka see, kuidas akraasiast jagu saada, olla mitteakraatiline. Davidsoni järgi pole asi kuigi keeruline, tuleb vaid toimida vastavalt oma *prima facie* parimale otsustusele. Nagu eespool nähtud võib aga Davidsoni käsitluses ülepea kahelda. Tarvis oleks midagi lihtsamat ja konkreetsemat.

Luc Bovens (1999) tõdeb oma üsnagi humoorikas artiklis, et filosoofia on selles osas, mis puudutab akraasia vastast teraapiat osutunud pettumuseks. Sajandeid on akraasiast kirjutatud traktaate samas pole aga sellest praktilises mõttes suurt kasu olnud. Mida ikkagi oleks võimalik teha, et mitte olla akraatiline?

Esiteks on muidugi lihtsalt võimalik olla tugev ja mitte järele anda teatud ihadele (suitsetada, süüa magusat, raisata raha) rohkem kui see meile meeldiks. Ent nagu Bovens (1999) üsna tabavalt möönab, on naudingud üsnagi kompleksed, loobudes ühest või teisest sellisest naudingust loobume suuremal või vähemal määral sellest, mis meile tegelikult ju meeldib ja mis mingis mõttes on osa meist. Taltsutades oma

ihasid kaotame nende spontaansuse ja võlu. Nõnda ütleb ka John Elster (1979:111), et allutades endid rangetele keeldudele piirata teatud naudinguid kaob ära seiklusetunne ja põnevus.

Bovensi (1999:232) arvates oleks võimalik akraasiast pääseda ka teisiti. Oletame näiteks, et ajalehes ilmub järgmise sisuga kuulutus: “Kui avastate end mõnikord tegemas akraatilisi tegusid, saatke \$1000 meie auväärsele tohtrile. Niipea kui Te sooritate veel ühe niisuguse teo, mis Teie arvates on akraatiline, saate Te oma raha tagasi.” On selge, et nüüd on meie teoga seotud üsnagi märkimisväärne summa raha, mis tähendab seda, et niisugust tegu oleks, kõiki asjaolusid arvestades kõige parem teha. Seega ei ole enam tõene, et me oleme sooritanud akraatilise teo. Niisiis selle asemel, et kiusatuste ohjes hoidmiseks suurendada akraatilise teo ebakasulikkust, tuleks suurendada hoopis akraatilise teo kasulikkust selliselt, et see ei oleks enam akraatiline tegu.

Loomulikult võib niisugune lahendus tunduda koomilisena ning pehmelt öeldes ehk isegi ka enesepettusena. Samas võib sellelaadne “ravi” tähendada seda, et me akraatikutena ei peagi enam oma tiibu kärpima. Me võime lasta oma kirgedel vabalt lennata ilma et me peaks kandma akraasia taunivat häbiplekki.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö püüab otsida seletust akraasiale – so toimimisele enda prima otsustuse vastaselt. Seesugune nähtus on alates Antiik-Kreekast paljudele mõtlejatele tundunud küll kummaline ent katsed akraasia olemasolu seletada on jäänud valdavalt ebapiisavaiks. Töö peamiseks huviks on kaasaegsete akraasia-seletuste aluseks oleva probleemsituatsiooni avamine ning avaram (ajalooline) mõtestamine, eriti aga kaasaegse akraasia-diskursuse algataja ning ühe jõulisema esindaja, Donald Davidsoni, akraasia-käsitluse ning selle vastu esitatud kriitika uurimine.

Töö esimeses peatükis vaadeldud kolme filosoofi: Sokratese, Aristotelese ja Hare'i akraasia-alaste mõtteavalduste uurimine näitas, et kuigi kõigi nende kolme märkused on akraasiaprobleemi kaasaegsele kujunemisloole olnud olulise tähtsusega on nende argumentid problemaatilised ning seletuslikus mõttes, igauks omal moel, puudulikud.

Töö teises peatükis põhjalikult esitatud Donald Davidsoni akraasia-käsitluse uurimine näitas aga seda, et tema poolt pakutud lahendus võimaldab vähemalt mõnesugusel viisil akraasia olemasolu loogilist võimalikkust seletada. Erinevalt mõnest oma eelkäijast (Sokratesest, Hare'ist) suudab Davidson üsnagi veenvalt näidata, et akraasia uurimise alus, mingis olulises mõttes, ei asu üldse eetika või moraali valdkonnas vaid (väga üldises mõttes pigem Aristotelesele toetudes) praktilise aru ja ratsionaalse teo vahekorra analüüsimises. Davidsoni akraasia-käsitlus, mis toetub spetsiifilisele akraasia-määratlusele ning on allutatud eristusele *prima facie* ja *sans phrase* hinnanguotsustuste vahel, annab ühe võimaliku seletuse selle kohta, kuidas akraasia on loogiliselt võimalik. Samuti esitab Davidson põhjenduse, mispärast on seesugusel moel toimimine irratsionaalne. Seega suudab Davidson esmapilgul vältida enamusi neist raskustest, mis kaasnevad Sokratese, Aristotelese või Hare'i positsioonide järgimisega.

Töö kolmandas peatükis Davidsoni käsitluse vastu esitatud kriitika uurimine näitas, et Davidsoni akraasia-seletusega kaasneb siiski ka märkimisväärset hulgal küsitavusi. Davidsoni praktilise aru ja tahtliku teo suhet väljendavad printsiibid P1-P2 võivad olla väärad, samuti on Davidsoni käsitlus praktilisest arust ning *prima facie* ning *sans phrase* hinnanguotsustuste eristustest, millel Davidsoni akraasia-käsitlus põhineb,

vägagi kritiseeritav. Nõndasamuti on häid argumente Davidsoni lahenduse vastu selles osas, mis puudutab akraatilise teo käsitlemist tingimata irratsionaalsena.

Töö neljandas peatükis peatähelepanu all olnud töö seisukohalt relevantsete Davidsoni ideede evolutsiooni uurimine tõi ilmekalt välja Davidsoni varasema akraasia-käsitluse arengu spetsiifilised erijooned ning selle hilisema sidumise vaimu jaotamise ning mentaalse põhjuslikkuse ideega.

Töö viiendas peatükis selgus, et kaasaegses meditsiinieetikas käibiv arusaam patsiendi autonoomiast ei suuda adekvaatselt hakkama saada akraatiliste patsientidega.

Kasutatud kirjandus

1. **Anscombe, G.E.M (1957).** *Intention*. Oxford, Basil Blackwell.
2. **Aristoteles (1996).** *Nikomachose eetika*. Tartu, Ilmamaa.
3. **Arpaly, Nomy (2000).** *On Acting Rationally Against One's Best Judgment*. *Ethics*, 110 (April 2000), pp.488-513.
4. **Audi, Robert (1979).** *Weakness of Will and Practical Judgment*. *Nous*, Vol.13, No.2 (May,1979), pp.173-196.
5. **Audi, Robert (1990).** *Weakness of Will and Rational Action*. *Australasian Journal of Philosophy*, 68, pp.270-281.
6. **Bovens, Luc (1999).** *The Two Faces of Akratic Anonymity*. *Analysis*, 59.4 (October), pp.230-236.
7. **Bratman, Michael (1979).** *Practical Reasoning and Weakness of Will*. *Nous*, Vol. 13, No.2 (May, 1979), pp.153-171.
8. **Bratman, Michael (1987).** *Intentions, Plans and Practical Reason*. Cambridge, Harvard University Press.
9. **Brody, B (1988).** *Life and death decision making*. Oxford University Press, pp.101-102.
10. **Charlton, William (1988).** *Weakness of Will*. Oxford, Basil Blackwell.
11. **Cooper, Neil (1971).** *Oughts and Wants*. *Weakness of Will*, ed. Geoffrey Mortimore, Macmillan St. Martin's Press, London, pp. 190-200.
12. **Davidson, Donald (1963).** *Actions, Reasons and Causes*. *Journal of Philosophy*, 60. Reprinted in D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, 2nd Ed., Oxford, Clarendon Press, 2001, pp. 3-21.
13. **Davidson, Donald (1970).** *How is Weakness of The Will Possible? Moral Concepts*, ed. Joel Feinberg, Oxford Readings in Philosophy. Reprinted in D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, 2nd Ed., Oxford, Clarendon Press, 2001, pp. 21-42.
14. **Davidson, Donald (1978).** *Intending*. *Philosophy of History and Action*, ed. Yrmiaku Yovel, D. Reidel, The Magnes Press, The Hebrew University.

- Reprinted in D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, 2nd Ed., Oxford, Clarendon Press, 2001, pp.83-103.
15. **Davidson, Donald (1982).** *Paradoxes of Irrationality*. Philosophical Essays on Freud, ed. R. Wollheim & J. Hopkins, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 289-305.
  16. **Davidson, Donald (1985).** *Reply to P. Grice & J. Baker. Essays on Davidson Actions & Events*, ed. B. Vermazen & M.B. Hintikka, Oxford, Clarendon Press, pp.201- 206.
  17. **Dunn, Robert (1987).** *The Possibility of Weakness of Will*. Indianapolis, Hackett Publishing Company.
  18. **Elster, Jon (1979).** *Ulysses & The Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*. Cambridge, Cambridge University Press.
  19. **Gillon, R (1985).** *Philosophical Medical Ethics*. Chichester, pp.61
  20. **Gosling, Justin (1990).** *Weakness of The Will*. London, Routledge.
  21. **Grice, Paul & Baker, Judith (1985).** *Davidson on 'Weakness of Will'.* *Essays on Davidson Actions & Events*, ed. B. Vermazen & M.B. Hintikka, Oxford, Clarendon Press, pp. 27-49.
  22. **Hamilton, Richard (2001).** *Is There Legal Akrasia?* (isiklik suhtlus)
  23. **Hardie,W.F.R. (1971).** *Aristotle on Moral Weakness*. Weakness of Will, ed. Geoffrey Mortimore, Macmillan St. Martin's Press, London, pp.69-97.
  24. **Hare, R.M. (1952).** *The Language of Morals*. Oxford, Clarendon Press.
  25. **Hare, R.M.(1963).** *Freedom and Reason*. Oxford, Clarendon Press.
  26. **Heil, John (1984).** *Doxastic Incontinence*. *Mind*, Vol.XCIII, pp.56-70
  27. **Hempel, C.G. (1965).** *Aspects of Scientific Explanation*. Free Press, New York.
  28. **Herzog, Patricia (2000).** *Akrasia and Aesthetic Judgment*. *The Journal of Aesthetic and Art Criticism*, Vol. 58, No.1, pp.37-49.
  29. **Holton, Richard (2003).** *How is Strength of Will Possible?* *Weakness of Will and Practical Irrationality*. Ed. S. Stroud & C. Tappolet, Oxford, Clarendon Press, pp.39-68.
  30. **Horsburgh, H.J.N (1971).** *The Criteria of Assent to a Moral Rule*. *Weakness of Will*, ed. Geoffrey Mortimore, Macmillan St. Martin's Press, London, pp.118-132.

31. **Hurley, Paul (1992).** *How Weakness of the Will is Possible.* Mind, New Series, Vol.101, no.401, pp.85-88.
32. **Malpas, Jeff (2003).** *Donald Davidson.* The Stanford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward N. Zalta.
<http://plato.stanford.edu/archives/win2003/entries/davidson/>
33. **McKnight, Christopher (1993).** *Autonomy and The Akratic Patient.* Journal of Medical Ethics, Vol.19, No.4, pp.206-211.
34. **Mele, Alfred (1987).** *Irrationality: An Essay on Akrasia, Self-Deception and Self-Control.* Oxford University Press.
35. **Milton, John (1671).** Samson Agonistes.
<http://darkwing.uoregon.edu/~rbear/samson.html>
36. **Owens, David (2002).** *Epistemic Akrasia.* The Monist, Vol.85, No.3, pp.381-397.
37. **Peijnenburg, Jeanne (1996).** *Acting Against One's Better Judgment: An Enquiry Into Practical Reasoning, Dispositions and Weakness of Will.* Groningen. <http://www.ub.rug.nl/eldoc/dis/fil/a.j.m.peijnenburg/>
38. **Platon (1976).** *Protagoras and Meno.* (transl. W.K.C. Guthrie), Penguin Books.
39. **Rorty, Amelie (1980a).** *Akrasia & Pleasure: Nicomachean Ethics, Book 7.* Essays on Aristotle's Ethics, ed. A. Rorty, Berkely, Univerity of California Press, pp.
40. **Rorty, Amelie (1980b).** *Where Does the Akratic Break Take Place?* Australasian Journal of Philosophy, Vol.58, pp.333-346. Reprinted in Amelie Rorty's Mind in Action: Essays in the Philosophy of Mind. Beacon Press, 1988, pp.229-246.
41. **Rorty, Amelie (1980c).** *Akrasia and Conflict.* Inquiry, Vol. 22, pp.193-212. Reprinted in Amelie Rorty's Mind in Action: Essays in the Philosophy of Mind. Beacon Press, 1988, pp.246-256.
42. **Rorty, Amelie (1983).** *Acratic Believers.* American Philosophical Quarterly, 20, pp.175-183.
43. **Rorty, Amelie (1997).** *The Social and Political Sources of Akrasia.* Ethics, Vol. 107, pp.644-657.

44. **Saarinen, Risto (1993).** *Weakness of the Will in Medieval Thought: from Augustine to Buridan.* Dissertation, Helsinki
45. **Santas, Gerasimos (1971).** *Plato's Protagoras and Explanations of Weakness.* *Weakness of Will*, ed. Geoffrey Mortimore, Macmillan St. Martin's Press, London, pp.37-63.
46. **Schueler, G.F. (1983).** *Akrasia Revisited.* *Mind. New Series*, Vol.92, No.368, pp. 580-584.
47. **Stroud, S. & Tappolet, C. (eds.) (2003).** *Weakness of Will and Practical Irrationality.* Oxford, Clarendon Press, pp.
48. **Taylor, C.C.W. (1980).** *Plato, Hare and Davidson on Akrasia.* *Mind, New Series*, Vol.89, No.356, pp.499-518.
49. **Taylor, C.C.W. (1984).** *Reply to Schueler.*
50. **Tenenbaum, Sergio (1999).** *The Judgment of a Weak Will.* *Philosophy and Phenomenological Research*, vol.LIX, No.4, pp. 875-911.
51. **Tulviste, Peeter (1984).** *Mõtlemise muutumine ajaloos.* Tallinn, Valgus. Lk.
52. **Watson, Gary (1977).** *Scepticism about Weakness of Will.* *Philosophical Review*, 86, pp.316-339.

Summary

of

The Puzzle of Akrasia in Modern Analytical Philosophy: Donald Davidson's Account and its Critique

Thinkers at least since Socrates have struggled with the question how to explain a somewhat puzzling phenomenon – acting against one's better judgment i.e. intentionally and knowingly choosing one course of action while considering another course of action better. And given that intentional acts are the ones, which we take to be in accord with our wants and desires, the problem becomes how we can simultaneously judge something wrong or less desirable and yet want to do it. Following Aristotle we call this phenomenon *akrasia*, which most commonly is translated as incontinence or weakness of will.

Despite of the fact that most of us seem to have had first-hand experiences of akratic behaviour (we eat, drink, spend more money than we think we should, etc.) adequate positive attempts to explain this phenomenon were not instigated before modern times. The overall goal of this modest philosophical investigation is therefore to clarify the formation and nature of modern akrasia debate with the specific emphasis on critical examination of one of the first modern positive philosophical accounts in the field – viz. that of Donald Davidson's.

This thesis shows that regardless of the role that Socrates, Aristotle and Hare might have played in the evolution of modern akrasia debate, they fail to explain how akrasia is possible. In fact, according to Socrates and Hare akrasia is not possible at all and Aristotle's position leaves too much room for dubious speculations.

Davidson's (1970) account, however, seems to provide a first truly remarkable theory of how not only akratic actions but irrational actions in general are possible. By invoking the idea of distinguishing between *prima facie* and *sans phrase* evaluative judgments supported by his notion of practical reasoning he is able to show that there's no logical contradiction in agent's judging one course of the action better and yet choosing the other.

Nevertheless, Davidson's critics over the years have demonstrated that their wit is of the same value by rejecting several Davidson's important ideas. Most importantly, they claim that Davidson's argument secures only the possibility of intentional action contrary to a relational *prima facie* evaluative judgment – not intentional action contrary to an unconditional *sans phrase* better judgment. Acting against latter, however, seems also possible.

Last third of this thesis concentrates on the evolution of Davidson's ideas relevant to akrasia problem and introduces a distinction between early and later Davidson. It appears that when early Davidson (1970) was mainly concerned with developing a satisfactory account of a practical reasoning and difference between evaluative judgments, which upmost aim was to defend the logical possibility of akrasia, then later Davidson (1982) by bringing in the idea of partitioning of mind and mental causality tries to show already a factual possibility of akrasia and irrational actions in general.